परिच्छेद १
परिचय

१.१ पृष्ठभूमि

नेपालको संविधानको पूर्ण कार्यान्वयन गर्दै समृद्धि र विकास प्रतिको जनआकांक्षालाई पूरा गर्न श्रोतको उच्चतम तथा दीगो प्रयोग र सार्वजनिक खर्चको प्रभावकारी व्यवस्थापन हनु आवश्यक छ । सार्वजनिक श्रोतको समुचित विनियोजन तथा विनियोजित रकमको प्रभावकारी ढंगले उपयोग गर्नु सबै तहका सरकारहरुको पहिलो प्राथमिकताको विषयहरु हुन । यसको लागि सार्वजनिक श्रोतको विनियोजन गर्ने सम्बन्धमा सिमित श्रोत साधनलाई मध्यनजर गरी उत्पादन तथा पुर्वाधार निर्माणसंग जोडिएका क्षेत्रलाई आवश्यकताको दृष्टिले पहिलो तथा दोश्रो श्रेणीमा राखी क्षेत्रगत र विषयगत रुपमा प्रयोग हुने गरी आदर्शतम प्रणालीको विकास गर्नु आवश्यक हुन्छ । साथै कार्यक्रम तथा आयोजनाको कार्यान्वयका लागि श्रोतको सुनिश्चितताको गर्नु पनि अति आवश्यक हुन्छ ।

मध्यमकालिन खर्च संरचनालाई सार्वजनिक खर्चको व्यबस्थापनलाई उत्पादनमुखी, अनुशासित र प्रभावकारी बनाउने औजारको रुपमा लिने गरिएको छ । वित्तीय श्रोतको सीमितता भित्रैबाट नै समन्यायिक प्रणालिमार्फत प्रभावकारी वितरणको सुनिश्चितता खोज्दै समष्टिगत आर्थिक स्थायित्वलाई दिगो तथा भरपर्दो बनाउने उद्देश्यले विश्वका धैरै देशले यो मध्यमकालिन खर्च संरचनालाई प्रयोग गर्ने गरेका छन् । यसको माध्यमबाट संविधान तथा आवधिक योजनाले निर्धारित गरेका लक्ष्य तथा देशले अन्तराष्ट्रिय स्तरमा जाहेर गरेको दिगो विकासका लक्ष्य हासिल गर्नमा समेत प्रत्यक्ष सहयोग पु¥याउने औजारको रुपमा मध्यमकालिन खर्च संरचनालाई लिइन्छ ।

मध्यमकालिन खर्च संरचना तर्जुमा गर्दा खर्च संरचनामा समावेश हुने योजना, कार्यक्रम तथा परियोजनाको उद्देश्य, खर्चको पुष्ट्याईं, आगामी वर्ष र त्यसपछिका दुई वर्षमा प्राप्त हुने अनुमानित प्रतिफल तथा उपलब्धि समेत समावेश भएको हुनुपर्दछ। साथै मध्यमकालिन खर्च संरचनाले सरकारले परिचालन गर्न सक्ने स्रोतसाधनको वैज्ञानिक ढङ्गले अनुमान गरी स्रोत र साधनलाई आवधिक योजनाको प्राथमिकताका क्षेत्रमा मध्यम अवधिको लागि बाँडफाँड गरी स्रोत साधनको प्रयोगको प्रभावकारिता बढाउनमा मद्दत गर्दछ। मध्यमकालिन खर्च संरचनाले बजेट तर्जुमा प्रक्रियालाई पारदर्शी, अनुमानयोग्य, सहभागितामुलक र वैज्ञानिक बनाउने भएकाले यसलाई एउटा जीवन्त दस्तावेजको रूपमा लिने गरिएकोछ ।

मध्यमकालिन खर्च संरचनामा प्रस्तावित योजनाको उद्देश्य तथा सोको सम्भाव्यता अध्ययनका साथै योजना कार्यान्वयन गर्न आवश्यक बजेट छुट्याउनु अघि आवश्यकताको पुष्ट्याईंलाई समेटिनु पर्ने, प्रस्तावित योजना कार्यान्वयन हुने आर्थिक वर्ष र त्यसपछिका दुई आर्थिक वर्षमा प्राप्त हुन सक्ने प्रतिफल र उपलब्धि समेत राखिनु पर्ने व्यवस्था छ । यसका अतिरिक्त योजना लागु गर्न आवश्यक पर्ने खर्चको विवरण र सो रकम कुन कुन स्रोतबाट के कति ब्यहोर्ने र खर्च गरिएको रकमबाट प्राप्त हुन सक्ने प्रतिफल र उपलब्धिको प्रक्षेपण समेत गरिएको हुनु पर्ने प्रावधान रहेको छ । साथै प्रस्तावित योजना / आयोजना/ कार्यक्रमहरुको मध्यकालीन अवधिको खर्चको रणनीति र त्यसको वार्षिक खर्चसँगको तादाम्यता, सञ्चालित योजना भए गत आर्थिक वर्षमा छुट्याइएको खर्च अनुसार उपलब्धी हासिल भए नभएको यथार्थ विवरण आदि निर्धारित ढाँचामा तयार गर्नुपर्ने कानूनी व्यवस्था समेत रहेको छ ।

प्रदेशको सिमित श्रोत र साधनलाई प्रभावकारी रुपमा उपयोग गर्नका साथै प्रदेश सरकारले आफ्नो आवधिक योजनामा राखेका बृहद् प्रदेश लक्ष्य र नीति कार्यान्वयनका साथै राष्ट्रिय लक्ष्यहरु र दिगो विकास लक्ष्यहरू प्राप्ति सम्बन्धी अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिबद्धता पूरा गर्नका लागि पनि सार्वजनिक खर्चको प्रभावकारी व्यवस्थापन हुनु पूर्व शर्त भित्र पर्दछ । यीनै कतिपय कुराहरूलाई ध्यानमा राखि अन्तर सरकारी वित्तीय व्यवस्थापन ऐन, २०७४ ले संघ, प्रदेश र स्थानीय तहलाई बार्षिक बजेट र योजना तर्जुमा गर्दा मध्यमकालिन खर्च संरचना अनुरुप गरिनु पर्ने अनिवार्य व्यवस्था गरेको छ ।

प्रदेश सरकारको आर्थिक कार्यविधि ऐन,२०७४ को दफा ५ को उपदफा (१) मा आगामी ३ आर्थिक बर्षको आम्दानी र खर्च प्रक्षेपण सहितको मध्यमकालिन खर्च संरचना तयार गर्नु पर्नेछ र यस्तो खर्च संरचना बनाउदा आवधिक विकास योजनालाई मार्गदर्शकको रूपमा लिनु पर्ने र उपदफा (२) बमोजिम मध्यमकालिन खर्च संरचनामा प्रस्तावित योजना वा कार्यक्रमको क्रियाकलापगत विवरण, प्रत्येक क्रियाकलापका प्रति ईकाइ लागत, सन्चालनमा लाग्ने अनुमानित समय र सोबाट प्राप्त हुन सक्ने प्रतिफल समेत खुलाई प्रत्येक योजना वा कार्यक्रमको प्राथमिकीकरण गर्नु पर्नेछ भन्ने व्यवस्था रहेको छ ।कानूनमा रहेको व्यवस्था अनुसार पनि सरकारी खर्चलाई समग्र आकार मानी आयोजना तथा कार्यक्रमलाई प्राथमिकताका आधारमा बजेट छुट्याउने र बजेट खर्चको उपलब्धी, खर्चको पारदर्शीता, कार्यान्वयनको जिम्मेवारी बहन गर्ने निकायको जवाफदेहिता र सार्वजनिक खर्चमा वित्तीय अनुशासन कायम गर्नु पर्ने हुन्छ । कानूनत: मध्यकालीन खर्च संरचना तयारी एवम् स्वीकृति बिना बजेट र योजना कार्यान्वयन गर्न मिल्दैन ।

नेपालको वर्तमान संविधान लागू भएपछि अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ ले संघ, प्रदेश र स्थानीय तहले आआफ्नो व्यवस्थापकीय संस्था (संसद, सभा वा परिषद्) मा वार्षिक अनुमान प्रस्तुत गर्दा त्यससँगै मध्यमकालिन खर्च संरचना समेत तयार गरी प्रस्तुत गर्नुपर्ने व्यवस्था भए अनुरुप प्रदेश सरकारले प्रथम पञ्चवर्षीय योजनाले लिएका सोच, उद्देश्य तथा प्राथमिकताको आधारमा यो मध्यमकालिन खर्च संरचनालाई आधार लिईएको छ । प्रस्तुत तीन बर्षीय खर्च संरचनाको आगामी पहिलो आर्थिक वर्ष २०८०/८१ को हकमा बिनियोजन प्रस्तावको आधारमा र त्यस पछिका दुई आर्थिक वर्षको (आ.व.२०८१/०८२–२०८२/०८३) को हकमा आयोजना कार्यान्वयनको स्थिति, उपलब्ध साधन स्रोत र खर्च गर्ने क्षमतालाई आधार मानी रकम अनुमान गरिएको छ ।यसैगरी प्रदेश मन्त्रालय तथा अन्तर्गत निकायले सञ्चालन गर्ने योजना / आयोजना / कार्यक्रमका विभिन्न क्रियाकलापहरूको प्रति एकाई खर्च अनुमान गर्नुका साथै विभिन्न क्षेत्रमा आगामी तीन वर्षभित्र गरिने लगानीबाट प्राप्त हुने लक्षित प्रतिफल तथा नतिजा सूचकहरू प्रस्तुत हुने गरी यो मध्यमकालिन खर्च संरचना तर्जुमा गरिएको छ ।

१.२ अवधारणा

मध्यमकालिन खर्च संरचनाले सार्वजनिक वित्त व्यवस्थापनमा औजारको रूपमा उपलव्ध साधन श्रोतको आंकलन गर्ने र उपलव्ध साधन श्रोतलाई योजनाको प्राथमिकताको क्षेत्रमा मध्यम अवधिको लागि बांडफाँड गर्दछ । यस अन्तर्गत आन्तरिक आय र बाह्य आयको आंकलन गरी समष्टीगत आर्थिक खाका तयार गरीन्छ । यस्को आधारमा क्षेत्रगत प्राथमिकता अनुरूप विषयगत निकायहरूको नीति र कार्यक्रम कार्यन्वयन गर्न मध्यमकालिन खर्च अनुमान खाका तयार गरीन्छ।यो खाका तयार गर्दा बजेटको कार्यान्वयनबाट तीन बर्षमा प्राप्त हुने प्रतिफलको पनि अनुमान गरीन्छ ।यस्मा पहिलो वर्षको खर्च र श्रोत अनुमानको बार्षिक बजेटसंग तादात्मकता रहन्छ र बाँकी दुई आर्थिक बर्षको प्रक्षेपण गरीन्छ।पहिलो बर्ष बजेट कार्यान्वयन भएपछि नयाँ मध्यमकालिन खर्च संरचना तयार गरीन्छ, जसमा पहिलो वर्षको प्रगती समीक्षा गरीन्छ भने बाँकी दुई आ.व.को विगतमा गरेको प्रक्षेपण अनुमानलाई परिमार्जन गरी एक बर्षको बजेट प्रक्षेपण गरीन्छ ।

मध्यमकालिन खर्च संरचनामा चक्रीय हिसावले प्रत्येक वर्षका लागि बजेट तयार पार्दा तीन बर्षको बजेट आंकलन गर्नु पर्ने हुन्छ । विकासको आवश्यकता, योजना कार्यान्वयनको अवस्था तथा राजस्व र बाह्य श्रोतको अनुमान समेतको आधारमा प्रत्येक वर्ष परिमार्जन गर्नु पर्ने हुन्छ

। समग्रमा मध्यमकालिन खर्च संरचनाले बजेट तर्जुमा प्रक्रियालाई बढी यथार्थपरक र बस्तुनिष्ठ बनाउन महत्वपूर्ण भूमिका खेल्दछ ।

१.३ उद्देश्य

यस मध्यमकालिन खर्च संरचनाको प्रमुख उद्देश्य प्रदेशमा उपलव्ध स्रोत साधनलाई नीति, आवधिक योजना र वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रमबीच तालमेल गराई सार्वजनिक खर्च प्रणालीमा वित्तीय अनुशासन कायम गर्नु हो । यसले सीमित वित्तीय श्रोत भित्रै प्राथमिकताको क्रम अनुरुप वार्षिक योजना कार्यान्वयनको लागि सुनिश्चितता खोजेर समष्टिगत आर्थिक स्थायित्वलाई दीगो तथा भरपर्दो बनाउने प्रयास गर्दछ ।मध्यमकालिन खर्च संरचनाका प्रमुख उद्देश्यहरू देहाय अनुसार रहेको छ :

(क) उपलब्ध स्रोत र साधनलाई नतिजा सँग आवद्ध गरी प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्रमा लगानीको सुनिश्चितता प्रदान गर्न साधन श्रोतको विनियोजन प्रक्रियाको पुनःसंरचना गरी विकास आयोजनाका प्राथमिकता प्राप्त विषयगत क्षेत्रका कार्यक्रममा मध्यम अवधिको लागि बजेट बाँडफाँट गर्ने,

(ख) प्राथमिकता प्राप्त आयोजना/कार्यक्रममा स्रोतको सुनिश्चितता गर्ने गरी समग्र अर्थतन्त्रको सबलीकरण हुने व्यवस्था मिलाउने ,

(ग) प्रदेशस्तरमा हुने सार्वजनिक खर्च प्रणालीमा वित्तीय अनुशासन कायम गरी समष्टीगत आर्थिक स्थायीत्व प्राप्त गर्नका लागि सरकारी स्रोत, राजस्व, आन्तरिक ऋण, वैदेशिक अनुदान तथा ऋणको आँकलन गरी समष्टिगत आर्थिक खाका निर्धारण गर्ने,

(घ) खर्च गर्दा क्षेत्रगत प्राथमिकता अनुरुप विषयगत मन्त्रालय र सरकारका अन्य निकायहरू मार्फत संचालन हुने कार्यक्रमहरू कार्यान्वयन गर्न आवश्यक मध्यम अवधिको बजेट विनियोजन गर्ने ,

(ङ) स्थानीय तहको सरकारलाई उपलब्ध गराउनु पर्ने अनुदान र राजस्व बाँडफाँट सहितको मध्यमकालिन खर्च अनुमानको खाका तयार गर्ने,

(च) प्रदेशका सम्वन्धित मन्त्रालय/निकायहरूको बजेट अनुमान वास्तविक बनाई प्रदेशस्तरमा हुने सार्वजनिक खर्चको प्रभावकारीता बृध्दि गरी लक्षित प्रतिफल प्राप्तिको सुनिश्चितता गर्ने,

१.४ मध्यमकालिन खर्च संरचनाको वैधानिक तथा कानूनी आधार

नेपालको संविधानको धारा ५६ र ५७ ले तीनै तहलाई आफ्नो अधिकार भित्रको आर्थिक अधिकार सम्बन्धी विषयमा कानून बनाउने, वार्षिक बजेट बनाउने, निर्णय गर्ने, नीति तथा योजना तयार गर्ने र त्यसको कार्यान्वयन गर्ने समेतका अधिकार दिएको छ ।यसैगरी नेपालको संविधानको धारा २०७ ले प्रदेशको अर्थमन्त्रीले प्रत्येक आर्थिक वर्षको सम्बन्धमा प्रदेशसभा समक्ष राजस्वको अनुमान, प्रदेश सञ्चित कोषमाथि व्ययभार हुने आवश्यक रकमहरू र प्रदेश विनियोजन ऐन बमोजिम व्यय हुने आवश्यक रकमहरू समेत खुलाई वार्षिक अनुमान पेश गर्न सक्ने व्यवस्था गरेको छ । यसरी वार्षिक अनुमान पेश गर्दा अघिल्लो आर्थिक वर्षमा प्रत्येक मन्त्रालयलाई छुट्याइएको खर्चको रकम र खर्च अनुसारको लक्ष्य हासिल भयो वा भएन त्यसको विवरण पनि साथै पेश गर्नुपर्ने व्यवस्था रहेको छ । यसै गरी अन्तरसरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ ले संघ, प्रदेश र स्थानीय तहले अनिवार्य रुपमा मध्यमकालिन खर्च संरचना तयार गर्नुपर्ने व्यवस्था गरेको छ । सो ऐनको दफा १७ अनुसार प्रदेश सरकारले यसै ऐनको दफा १६ अनुसारको खर्च विवरण तयार गर्दा आगामी तीन आर्थिक वर्षमा हुने खर्च प्रक्षेपण सहितको मध्यमकालिन खर्च संरचना तयार गर्नुपर्ने कानूनी व्यवस्था छ ।

यस्तो खर्च संरचनामा योजनाको उद्देश्य, योजनाको संभाव्यता अध्ययन वा खर्चको आवश्यकताको विवरण, कार्यान्वयन आगामी आर्थिक वर्ष तथा त्यसपछिका दुई वर्षमा प्राप्त हुने प्रतिफल र उपलब्धि, योजना लागू गर्न आवश्यक पर्ने खर्च विवरण, खर्च व्यहोर्ने स्रोत र प्रतिफल तथा उपलब्धि प्रक्षेपण, मध्यम अवधिको खर्च रणनीति र वार्षिक खर्चसँगको तादाम्यता, चालु आयोजना भए गत वर्षको खर्च र लक्ष्य प्राप्ति समेतका कुरा खुलाउनु पर्दछ ।

उल्लेखित कानूनी व्यवस्थालाई ध्यानमा राखी प्रदेश सरकारबाट यो मध्यमकालिन खर्च संरचना (आ.ब. २०८०/८१ - २०८२/२०८३) तर्जुमा गरिएको छ । माथि उल्लेख गरिएका कानूनी दस्तावेजका अतिरिक्त मधेश प्रदेशको प्रदेश आर्थिक कार्यविधि ऐन, २०७४, प्रथम पञ्चवर्षीय योजना (२०७६/७७-२०८०/८१), प्रदेश योजना तथा कार्यक्रम तर्जुमा दिग्दर्शन, २०७७ का साथै, प्रदेशको बजेट तर्जुमा दिग्दर्शन,२०७७ लाई समेत खर्च संरचना निर्माणका लागि आधारभुत दस्तावेजको रुपमा ग्रहण गरिएको छ। प्रदेशको खर्च संरचनालाई राष्ट्रिय सन्दर्भसँग जोडी यसलाई अझ बढी परिष्कृत र प्रभावकारी

बनाउन नेपाल सरकारको १५ औं आवधिक योजना, मध्यमकालिन खर्च संरचना,२०७९ लगायतका दस्तावेजलाई सन्दर्भ दस्तावेजको रुपमा प्रयोग गरिएको छ।

१.५ मध्यमकालिन खर्च संरचनाको संस्थागत व्यवस्था

प्रदेश आर्थिक कार्यविधी ऐन २०७४ को दफा १३ को उपदफा २ (ख) अनुसार आर्थिक वर्षको बजेट अगावै प्रदेश सरकारले प्रदेश सभाबाट पारित गर्ने बार्षिक आयव्यय प्रस्ताव मध्यमकालिन खर्च संरचनाका आधारमा बनाउनु पर्ने व्यवस्था गरेको छ । वार्षिक बजेट प्रदेश सभामा ल्याउनु अघि खर्च संरचना सम्बन्धी तयारी टुङ्ग्याउनु पर्छ ।यसै व्यवस्थालाई कार्यान्वयन गर्नका लागि प्रदेश योजना तथा कार्यक्रम तर्जुमा दिग्दर्शन, २०७७ मा निम्न अनुसारको संस्थागत व्यवस्था गरिएको छ ।

१.५.१ मध्यमकालिन खर्च संरचना तर्जुमा निर्देशक समिति

मध्यमकालिन खर्च संरचना तर्जुमा कार्यको समग्र निर्देशनका लागि नीति तथा योजना आयोगका उपाध्यक्षको संयोजकत्वमा देहाय बमोजिमको निर्देशक समितिको व्यवस्था गरिएको छ

१) उपाध्यक्ष, नीति तथा योजना आयोग — संयोजक
२) सदस्यहरू नीति तथा योजना आयोग — सदस्य
३) प्रमुख सचिव/सचिव, मुख्यमन्त्री तथा म प कार्यालय — सदस्य
४) सचिवहरू, विषयगत मन्त्रालय — सदस्य
५) सचिव/प्रशासकीय प्रमुख, नीति तथा योजना आयोग — सदस्य सचिव

१.५.२ प्रदेश बजेट तथा श्रोत समिति

अर्थतन्त्रको आर्थिक परिसूचकहरूको विश्लेषण गरी समष्टिगत आर्थिक संरचना तयारी, आगामी तीन आर्थिक वर्षको बजेटको कुल सीमा प्रक्षेपण, खर्च तथा स्रोत सहितको मध्यमकालिन खर्च संरचना सीमा निर्धारण र बजेटको कार्यान्वयन स्थितिको समीक्षा गरी आगामी आर्थिक वर्ष सहित तीन वर्षको बजेट प्रक्षेपण गर्ने देहाय बमोजिमको स्रोत समितिको व्यवस्था रहेको छ।

उपाध्यक्ष, नीति तथा योजना आयोग	अध्यक्ष
सदस्य ,नीति तथा योजना आयोग	सदस्य
सचिव, अर्थ मन्त्रालय	सदस्य
सचिव वा प्रशासकीय प्रमुख, नीति तथा योजना आयोग	सदस्य

प्रमुख, प्रदेश कार्यालय, नेपाल राष्ट्र बैंक	सदस्य
प्रमुख,प्रदेश लेखा नियन्त्रकको कार्यालय	सदस्य
प्रमुख, योजना तथा वजेट महाशाखा, अर्थ मन्त्रालय	सदस्य
उप सचिव, प्रदेश नीति तथा योजना आयोग	सदस्य सचिव

१.५.३ प्रदेश मध्यमकालिन खर्च संरचना प्राविधिक समिति

विषयगत निकायमा मध्यमकालिन खर्च संरचना तर्जुमा सम्न्धी कार्यको समन्वय लगायतका कार्य गर्न देहाय अनुसारको विषय क्षेत्रगत प्राविधिक समिति रहने ब्यबस्था रहेको छ ।

१ सचिव वा प्रशासकीय प्रमुख, नीति तथा योजना आयोग संयोजक

२ प्रमुख, योजना तथा बजेट महाशाखा, नीति तथा योजना आयोग सदस्य

३ प्रमुख, योजना तथा बजेट महाशाखा, अर्थ मन्त्रालय सदस्य

४ प्रमुख ,योजना तथा अनुगमन महाशाखा,सबै प्रादेशिक मन्त्रालय वा निकाय सदस्य

५ शा.अ.योजना तथा वजेट महाशाखा, अर्थ मन्त्रालय सदस्य सचीव

१.५.४ निकायगत मध्यमकालिन खर्च संरचना कार्यदल

सम्बन्धीत मन्त्रालय वा निकायको प्रत्येक क्रियाकलापको ईकाईगत लागत आकलन र परिमार्जनका साथै मन्त्रालय वा निकायको मध्यमकालिन खर्च संरचना तर्जुमा सम्न्धी कार्यको समन्वय गर्न बजेट सम्बधी कार्य गर्न देहाय अनुसारको कार्यदल रहने ब्यबस्था रहेको छ।

१, प्रमुख, योजना तथा बजेट महाशाखा, सवै मन्त्रालय वा निकाय सदस्य

२ प्रमुख,सम्बन्धित निकायको आ प्र शाखा प्रमुख सदस्य

३ सम्बधित निकाय अन्तर्गतको बिभागको कार्यालय प्रतिनिधि सदस्य

४ प्रमुख, योजना तथा वजेट शाखा सवै मन्त्रालय वा निकाय सदस्य सचिव

१.८ मध्यमकालिन खर्च संरचना तर्जुमा प्रक्रिया

१.८.१ त्रिवर्षीय स्रोत अनुमान

बजेट तथा श्रोत समितिको कार्यमा सहजिकरणकालागि मधेश प्रदेशको अर्थ मन्त्रालयले श्रोत अनुमान तथा मध्यमकालिन खर्च संरचना मस्यौदा समिति समेत गठन गरि मस्यौदा समितिलाई श्रोत अनुमानको प्रारम्भिक प्रतिवेदन तयारी गरी प्रदेश बजेट तथा श्रोत समितिमा पेश गर्ने कार्य जिम्मेवारी तोकिएको थियो । श्रोत समितिले प्रदेशको समष्टिगत अर्थतन्त्रको वर्तमान स्थिति, पहिलो आवधिक योजना, कुल गार्हस्थ उत्पादनको प्रक्षेपण, बित्तीय स्थिति, बाह्य एवम् आन्तरिक वित्तीय साधनको सम्भावना, करको लचकता, राजश्व प्रक्षेपण तथा कार्यगत नीति र प्रदेश सरकारको बिगत वर्षका आय व्यय तथा संघीय सरकारबाट प्राप्त हुने आयको अनुमानको प्राथमिकताको आधारमा प्रदेशको तीन वर्षको आयको प्रक्षेपण प्रदेश अर्थ मन्त्रालयमा मिति २०७९।११।११ को निर्णयानुसार पेश गर्यौं । स्रोत अनुमान समितिबाट गरिएको आयको प्रक्षेपण तथा यसका आधारहरु अनुसूची १ मा देखाइएको छ ।

१.८.२ विषय क्षेत्रगत सीमा निर्धारण

मध्यमकालिन खर्च संरचना तर्जुमा गर्दा विषयक्षेत्रगत परिच्छेदका लागि आवधिक योजनाको आधारपत्रलाई आधार मानी विषयक्षेत्रगत नतिजा सूचक र लक्ष्य सहितको तीन वर्षको प्रक्षेपण गरिएको छ । मध्यमकालिन खर्च संरचना तर्जुमा र आयोजनाहरुको प्राथमिकता निर्धारण प्रदेश नीति तथा योजना आयोगद्वारा जारी प्रदेश योजना तथा कार्यक्रम तर्जुमा दिग्दर्शन, २०७७ बमोजिम गरिएको छ ।विषय क्षेत्रगत सीमा निर्धारण गर्दा मन्त्रालय तथा निकायहरुका विगतका कार्यक्रमहरुको कार्यान्वयनको अवस्था स्रोतको आवश्यकता र प्राथमिकताका क्षेत्रहरु पहिचान गरी मन्त्रालय गत सीमा निर्धारण गरियो। बजेट तयारीका मार्गदर्शान निर्माण गरी निकायहरुमा पत्राचार गरियो । विषय क्षेत्रगत मन्त्रालयहरुलाई उपलब्ध गराइएको बजेटको सीमा अनुसूची २ मा देखाइएको छ ।

१.८.३ विषयक्षेत्रगत मध्यमकालिन खर्च संरचना तयारी

विनियोजन प्रक्षेपण गर्दा गत आर्थिक वर्षको यथार्थ स्थिति, चालु आर्थिक वर्षको प्रक्षेपित अवस्था र मध्यमकालिन खर्च संरचनाको आधारमा सम्बन्धित निकाय/मन्त्रालय, अर्थ मन्त्रालय र नीति तथा योजना आयोगले छलफल गरी आगामी तीन वर्षको खर्च प्रक्षेपण सहितको खाका तयार गरेको हो । यस्का लागि सम्बन्धित मन्त्रालयहरूले खर्च संरचना कार्यदलको संलग्नतामा मन्त्रालयगत रुपमा कार्यक्रमहरुको

नतिजा एवम् सूचक निर्माण र प्राथमिकता सम्बन्धी कार्यहरु सम्पादन गरी उपलब्ध गराएका छन् । ।

१.८.४ मध्यमकालिन खर्च संरचनाको एकीकृत मस्यौदा तयारी

प्रस्तुत मध्यमकालिन खर्च संरचनामा आवधिक योजना तथा विषय क्षेत्रगत अपेक्षित उपलब्धि प्राप्त गर्न सहयोग पुग्ने गरी विगतको उपलब्धि, आय र खर्चको प्रवृत्तिको विश्लेषणको आधारमा आर्थिक खाका तयार गरिएको छ । आर्थिक खाका तयार गर्दा गत आर्थिक वर्षको यथार्थ अवस्था, चालु आर्थिक वर्षको अनुमानित उपलब्धिको आधारमा आगामी आर्थिक वर्षको लक्ष्य निर्धारण गरिएको छ । त्यसैगरी वाँकी दुई वर्षको लक्ष्य निर्धारण गर्दा समते आवधिक योजनाको लक्ष्यलाई आधारको रुपमा लिइएको छ । विभिन्न समिति र क्षेत्रगत मन्त्रालय तथा समितिबाट प्राप्त नतीजा गत सूचक लक्ष्य को आधरमा त्रिवर्षीय प्रक्षेपण सहितको मध्यमकालिन खर्च संरचनाको एकीकृत मस्यौदा परामर्शदाताको सहजिकरणमा प्रदेश नीति तथा योजना आयोगले तयार गरेको छ। समग्रमा प्रदेश नीति तथा योजना आयोगबाट पुनरावलोकन गरी मध्यमकालिन खर्च संरचना तयार गरिएको हो ।

१.८.५ मध्यमकालिन खर्च संरचनाको मस्यौदा स्वीकृति तथा प्रकाशन

समितिबाट तयार भएको मध्यमकालिन खर्च संरचना आवश्यक छलफल गरी स्वीकृत पश्चात् अनुमोदनको निमित्त वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रमको साथमा प्रदेश सभामा पेश तथा प्रकाशन गरिएको छ ।आथिक कार्यविधि तथा वित्तिय उतरदायित्व ऐन अनुसार मध्यमकालिन खर्च संरचना अनिवार्य रुपले आय व्ययको विवरण सहित पेश गर्नु पर्दछ ।

परिच्छेद २

मध्यमकालिन खर्च संरचना

२.१ पृष्ठभूमि

नेपालको संविधानले लोकतान्त्रिक मुल्य मान्यतामा आधारित समाजवाद प्रति प्रतिवद्ध रही समृद्ध राष्ट्र निर्माण गर्ने संकल्प गर्दै नेपाललाई समाजवाद उन्मुल राज्यको रुपमा परिभाषित गरेको छ । यस जगमा उभिएर समाजवाद उन्मुख स्वतन्त्र र समृद्ध अर्थतन्त्रको विकास गर्ने विषयलाई राज्यको प्रमुख आर्थिक उद्देश्य बनाइएको छ । यो आर्थिक उदेश्य हासिल गर्न नेपाल सरकारले राष्ट्रिय स्तरमा समृद्ध नेपाल सुखी नेपालीको दीर्घकालीन सोच अघि सारेको छ । यसै गरी मधेश प्रदेश सरकारले मधेशको पहिचान र गरिमालाई कायम विकासको मूलप्रवाहीकरण मार्फत अगाडि बढाउन पहिलो आवधिक योजनामा "उच्च मानव विकास र पहिचान – समृद्ध मधेश समाज " को सोच अगाडी सारेको छ । मूलभूत रूपमा यो सोच १५ औ योजनाको “समृद्ध नेपाल, सुखी नेपाली“ को दीर्धकालीन सोच कै समपूरक सोच हो भन्न सकिन्छ, किनकि दुवै सोच समग्रमा नेपाली जनताको समृद्धी कै सेरोफेरोमा घुमी रहेको छ ।

१५ औ योजनाले नेपाललाई अतिकम विकसित मुलुकबाट विकासशील देशमा स्तरोन्नती गर्ने र वि.सं. २०८७ अर्थात सन २०३० सम्म दिगो विकासका निर्धारित राष्ट्रिय लक्ष्य हासिल गर्दै उच्च मध्यम आयस्तर भएको मुलुकमा पुग्ने लक्ष लिएको छ । सामाजिक आर्थिक लगायत समग्र विकास र समृद्धिका लागि सार्वजनिक वित्त व्यवस्थापनको महत्वपूर्ण भूमिका रहन्छ। यसका लागि साधनको विनियोजनमा कुशलता, कार्यान्वयनमा दक्षता तथा वित्तीय अनुशासन पालनामा कठोरता जस्ता तीनबटै पक्ष उतिकै प्रभावकारी हुनु पर्दछ। यी तीन वटै पक्षहरुमा सुधार गर्ने उपाय तथा औजारको रुपमा मध्यकालीन खर्च संरचनालाई लिइएको छ ।यसको लागि मध्यमकालिन खर्च सरचनाले महत्वपूर्ण भुमिका खेल्दछ । मध्यमकालिन खर्च संरचनाले साधनको विनियोजनमा कुशलता र दक्षतापुर्वक गर्न सहयोग गर्छ । यसले योजना कार्यान्वयन र वित्तीय व्यबस्थापनमा प्रभावकारिता अभिवृद्धि गर्ने प्रमुख औजारको रुपमा काम गर्दछ । यसै उपादेयतालाई मध्यनजर गरी अन्तरसरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ ले तीनै तहका सरकारले आ-आफ्नो तहको व्यबस्थापिकामा आगामी वर्षको वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रम प्रस्तुत गर्दा आगमाी तीन वर्षको खर्च संरचना समेत तर्जुमा गरी प्रस्तुत गर्नु पर्ने अनिवार्य व्यवस्था गरेको छ । तसर्थ

अन्तरसरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ को प्रयोजनार्थ आगामी तीन आर्थिक वर्षमा हुने खर्चको प्रक्षेपण सहितको मध्यमकालिन खर्चसंरचना तयार गरी प्रदेश सभामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

प्रदेश सरकारको गठन पश्चात मधेश प्रदेश सरकार, अर्थ मन्त्रालयद्वारा आ.व.२०७५/७६ मा प्रदेश स्तरीय पहिलो मध्यकालीन खर्च संरचना तयारीको अभ्यास गरिएको थियो । मधेस प्रदेश सरकारद्वारा नीति आयोगको गठन तथा कार्य संचालन गर्न बनेको ऐन २०७५ बमोजिम प्रदेश नीति आयोगको गठन २०७५ सालमा भए पश्चात् आर्थिक वर्ष २०७६/७७ प्रदेश नीति तथा योजना आयोग मार्फत मध्यमकालिन खर्च संरचना तयार गर्ने कामको शूरुवात भएको हो । यो मध्यमकालिन खर्च संरचना आर्थिक बर्ष २०८०/८१ र त्यो पछिका दुई आर्थिक बर्ष अर्थात् आर्थिक बर्ष २०८१/८२ र २०८२/८३ का लागि तयार पारिएको हो । यो दस्ताबेज तयार गर्दा पनि नेपालको संविधान, अन्तर सरकारी वित्तीय व्यवस्थापन ऐन २०७४ र मधेस प्रदेश को पहिलो आवधिक योजना लगायत प्रदेश सरकारका विद्यमान नीति समेत सँग सामन्जस्य हुने गरी तर्जुमा गरिएको छ । यसमा प्रदेश आवधिक योजनाका सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति र प्राथमिकता एवं प्रदेश सरकारका नीति र प्राथमिकता लगायत दिगो विकास लक्ष्य समेतलाई मार्गदर्शनको रुपमा ग्रहण गरिएको छ ।

२.२ प्रमुख चुनौति र अवसर

आवधिक योजनाले इंगीत गरेका प्रमुख चुनौतीहरु र अन्य निम्न चुनौती समेत को आधारलाई यो मध्यमकालिन खर्च संरचनामा समेटिएका छन्

- कृषि उत्पादनमा अपेक्षित वृद्धि भै नसकेकाले कृषिजन्य उद्योगहरुलाई पुर्नस्थापन र संचालन गर्न,
- जलवायु परिवर्तनका कारणले गर्दा वाढि र वर्षामा पानीको जमाव र उत्पन्न कटान तथा विपद जोखिम कम गर्न ,
- चुरे क्षेत्रको अत्याधिक दोहनका कारण निम्त्याइएको विनासले प्राकृतिक विपदको तुलनामा लगातार वृद्धि भै यसको नकारात्मक प्रभाव पार्नु,
- अन्तरप्रदेश तीव्र वसाई सराईको कारण कृषि क्षेत्र र वन क्षेत्रको उचित संरक्षण एवम् व्यवस्थापन गर्न नसक्नु,

- खासगरी युवाहरुमा रोजगारीका निम्ति विदेश जाने प्रवृतिका कारण श्रम वजारमा श्रमको माग र आपूर्ति विच सन्तुलन मिलाउन नसक्नु,
- संघीय राज्य व्यवस्था नौलो भएकाले तीनै तहका सरकार विच कार्य विभाजनमा अझै अस्पष्टता हुनु,
- प्रसिद्ध धार्मिक तथा पर्यटकीय स्थलहरुलाइ आर्थिक पक्षसग जोड्न नसक्नु,
- औद्योगिक वजार प्रवद्र्धनका लागि भौतिक पूर्वाधारहरुको पर्याप्त व्यवस्था नहुनु र भएकाको हकमा पनि उचित मर्मत संभार नहुनु,
- मानवीय पूजिँ निर्माणका निम्ति गुणस्तरीय शिक्षा र स्वास्थ्यको सहज पहुँच नहुनु,
- अन्धविश्वास, कुरीति र घरेलु हिंसा हटाउन सामाजिक विश्वास बनाई शान्ति सुरक्षा कायम राख्नु,
- स्वीकृत दरवन्दी अनुसार कर्मचारीको व्यवस्था हुन नसकेको लगायतका कारणले गर्दा खासगरी पूजीगत बजेट खर्चको स्थितिमा सुधार हुन नसक्नु।
- दिगो विकास लक्ष्य तोकिएको समयमा हासिल गर्न बजेट पर्याप्त र सन्तुलित नहुनु।

यी चुनौतिका साथै प्रदेशलाई निम्न अवसर पनि प्राप्त छन्ः

- केन्द्र देखि प्रदेश स्थानीय तह सम्म स्थीर सरकार रहेकाले राजनैतिक वातावरण अनुकुल हुनु,
- नतिजामूखि योजना व्यवस्थापनलाई स्थानीय सरकारले अवलम्वन गर्न थाल्नु,
- अर्थ व्यवस्थालाई चलायमान राख्न आवश्यक उत्पादन र खपत तथा श्रम शक्तिको दृष्टिकोणले प्रदेशको जनसंख्या सवल रहनु,
- प्रदेशमा औद्योगिक पुर्वाधारको स्थिति राम्रो रहनु,
- समथर भूभाग भएकाले प्रदेशमा सडक मार्ग, रेलमार्ग जस्ता पूर्वाधार निर्माण गर्न सजिलो हुनु,
- कृषि क्षेत्रलाइ यान्त्रिकरण, विविधिकरण र व्यवसायिकरण गरेर कृषि पेशालाई मर्यादित बनाई यस क्षेत्रमा युवाहरुलाइ आकर्षण गर्न सकिने अवसर रहनु,
- पर्यटन तथा धार्मिक क्षेत्रको विकासका प्रचुर संभावना रहनु,

- कृषि लगायत औद्योगिक श्रम शक्तिको अभाव पूर्ति गर्न र प्रादेशिक अर्थतन्त्रका लागि आवश्यक सीप र क्षमता भएका जनशक्तिहरु उपलव्ध हुनु,
- राजश्वमा हुने वृद्धिको सकारात्मक आकलन,
- बिभिन्न दातृ निकायले चासो राखेर बिभिन्न क्षेत्र मा प्रदेश सरकारलाई सहायता प्रदान गर्ने प्रतिबद्धता आउने क्रममा वृद्धि हुनु,
- संघीय,प्रदेश तथा स्थानीय जन प्रतिनिधिको दोश्रो कार्यकालको चुनाब सम्पन्न भै पाँच वर्ष सम्मका लागि निर्बाचित जन प्रतिनिधि रहने सुनिस्चितता हुनु आदि।
- दिगो विकास लक्ष्य अनुरुप बजेट र कार्यक्रमको साङ्केतीकरण भएकोले उपलव्धीको लगत राख्न सहज हुने जसले गर्दा कुन लक्ष्यका लागि बजेट कम भयो भन्ने जानकारी हुनु।

२.३ दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य, परिमाणात्मक लक्ष र समग्र रणनीति :

प्रदेशको पहिलो आवधिक योजनामा उल्लेखित प्रदेशको दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य र समग्र रणनीति देहाय बमोजिम रहेकोले यो मध्यमकालिन खर्च संरचनामा पनि यी कुराहरू लाई आधार लिईएको छ ।

२.३.१ "*उच्च मानव विकास र पहिचान – समृद्ध मधेश समाज* "

प्रदेशको पहिलो आवधिक योजना तयार पार्दा प्रदेशको सोच निर्माणमा देहायका प्रमुख गन्तब्यलाई दृष्टिगत गरिएको देखिन्छ।

- कृषि उत्पादन र उत्पादकत्वमा बृद्धि र खाद्य बचतद्वारा अन्तरप्रदेश माग आपूर्तिमा योगदान,
- प्रदेशभर उपलब्ध कृयाशील उमेरका जनसङ्ख्या समूहका जनशक्तिकालागि रोजगारी सृजना,
- औद्योगिकरणमा स्थानीय उत्पादन आबद्ध,
- गुणात्मक स्वास्थ्य, शिक्षामा लगानी,

२.३.२ लक्ष्य

- प्रदेशवासिको जीवनस्तरमा गुणात्मक परिवर्तन ल्याउन उच्च आर्थिक वृद्धिदर हासिल गर्ने ।

२.३.३ आवधिक योजना अवधिमा हासिल हुने परिमाणात्मक लक्ष्य

आवधिक योजनाको ५ बर्षे योजनाको अन्तमा हासिल हुने अवस्था र परिमाणात्मक लक्ष्य निम्न तालिका अनुसार रहेका भएतापनि माथि उल्लेख गरिएका कारणले गर्दा ती लक्ष्य भने पूरा हुने भने देखिदैनन् ।

तालिका १ : आवधिक योजना अबधिमा हासिल हुने परिमाणात्मक लक्ष्य*

	आधार वर्ष २०७५/७६	**अन्तिम वर्ष २०८०/८१**
प्रादेशिक आर्थिक बृद्धि दर (%)	६.५३	११
समग्र गरिवी दर (%)	२७.७	२१
कुल गार्हस्थ उत्पादन (रूपैया)	४८८ अर्ब	६०० अर्ब
गैर कृषि कृयाकलापहरूको योगदान(%)	५८	६५
प्रति व्यक्ति आय (अमेरिकी डलर)	७९९	१०००
बाल मृत्युदर (प्रति हजार)	९	७
खानेपानी सुविधा पुगेका घरपरिवार (%)	९३.८	९९
सिंचाईयोग्य क्षेत्रमा सिंचाई सुविधा (%)	६५.८	७५

*श्रोत प्रदेशको आवधिक योजना

२.३.४ समग्र रणनीति :

आवधिक योजनाका लक्ष्यहरू हासिल गर्न अपनाईएका रणनीतिहरू देहाय अनुसार रहेका छन्:

- आर्थिक आत्मनिर्भरताको स्थिति निर्माण गर्न तुलनात्मक लाभ हुनसक्ने स्थानीय कृषिबाली र आधारभूत खाद्यवस्तुको उत्पादनमा बृद्धि गर्ने ।

- कृषि तथा उद्योग क्षेत्रमा सृजना भएका स्थानीय रोजगारी र सम्भाव्य रोजगारी क्षेत्रका लागि चाहिने क्षमता र सीपयुक्त जनशक्ति निर्माण र विकासमा लगानी गर्ने ।
- विद्यमान सडक सञ्जालको उपयोग हुनेगरी आर्थिक सम्भावनाका आधारमा कृषि, पर्यटन क्षेत्रलाई सम्बोधन गर्ने उद्योग स्थापना र सञ्चालनमा निजी क्षेत्रलाई प्रोत्साहित गर्ने ।
- व्यवसायीकरण, विविधीकरण र आधुनिकीकरण गरि कृषिजन्य उद्योगलाई विकासको संवाहक बनाउने ।
- कृषि अनुसन्धान क्षेत्रमा आधुनिक तथा नवीनतम प्रविधि विकास गरीने ।
- चुरीया क्षेत्रलाई जलसंरक्षणका लागि आधारस्तम्भ मानी जलसंरक्षणलाई प्रतिकुल असर गर्ने कृयाकलाप रोकथाम हुने गरी भूसंरक्षण तथा उपयोग नीति बनाईने ।
- अनिवार्य आधारभूत शिक्षा तथा निःशुल्क आधारभूत र माध्यमिक शिक्षा पद्धतिलाई रोजगारी र उद्यमशीलतामूलक बनाउने ।
- शैक्षिक सामाजिक चेतनास्तर कमजोर रहेको जातीय समूह, समुदायका लागि स्थानीय रुपमा उपलब्ध अवसरहरुमा विशेष प्राथमिकता दिने ।
- स्थानीय तथा भारतीय पर्यटकको साँस्कृतिक र धार्मिक अभिरुची सम्बोधन हुने गरी सबै मौसममा चलायमान पर्यटन र मनोरञ्जन स्थल निर्माण तथा विकास गर्ने ।
- अन्तरप्रदेश तीब्र बसाई सराईको व्यवस्थापनका लागि प्रदेशले आफ्नो क्षेत्रको भूमि सम्वन्धि नीति बनाउदा स्थानीय तहहरूलाई भूउपयोग योजना तर्जुमा गर्न प्रोत्साहित गर्ने र एकीकृत बस्ती विकासको रणनीति लिने ।
- कृषि योग्य भूमि र वन क्षेत्रको संरक्षण गर्न एवं युवाहरूलाई कृषि पेशा तर्फ आकर्षित गराएर विभिन्न कार्यक्रम संचालन गर्ने ।
- प्रादेशिक विकास सन्तुलनमा योगदान गर्ने आयोजनाहरुलाई मात्र प्रदेश गौरवका आयोजनाका रुपमा छनोट गरी कार्यान्वयनमा प्राथमिकता दिने ।

२.४ मध्यमकालिन आर्थिक खाका

प्रदेश सरकारले पहिलो आवधिक योजना आर्थिक वर्ष ०७६/०७७ देखि आर्थिक वर्ष ०८०/०८१ सम्मको लागी तयारी गरी कार्यान्वयनमा ल्याएको छ । आवधिक योजनाको कार्यान्वयनको शुरुवाती अवस्थामामै नै विश्वव्यापी स्पमा आएको कोभिड १९ ले नेपाल लगायत विश्वकै अर्थतन्त्रलाई प्रभावित पारे । यसैगरी कोभिडको प्रभाव न्यून नहुदै आर्थिक वर्ष ०७९/०८०

मा मौद्रिक नीतिले केही वस्तुको आयातमा लगाएको प्रतिबन्ध ,नेपाली रुपैयाको अवमूल्यन तथा बजारमा भएको वस्तुको मूल्य बृद्धिको मारले विस्तारै सुधारको संकेत देखाएको अर्थतन्त्रमा मन्दीको प्रभाव पुनः देखा पर्न थाले । तसर्थ आवधिक योजनाले निर्धारण गरेको आर्थिक बृद्धिदरको लक्ष्य लगायत कतिपय लक्ष्यलाई हालको अवस्थामा पुरा गर्न सकिने अवस्था नरहेको देखिन्छ । मध्यमकालिन आर्थिक खाकामा आवधिक योजनाले लिएको महत्वपूर्ण लक्ष्य लगायत केही आर्थिक सूचकको आधारमा प्रादेशिक अर्थतन्त्रको अवस्थालाई चित्रण गर्दै आ.व. ०७८/७९ को यथार्थ उपलब्धि र ०७९/०८० को अनुमानित उपलब्धि तथा अगामी दिनमा सार्वजनिक, निजी र सहकारिताको माध्यमबाट योजनाको सफल कार्यान्वयन मार्फत प्राप्त गर्न सक्ने भावी तीन वर्षको लक्ष्यहरु निर्धारण गरिएका छन् ।

तालिका २ : मध्यमकालिन अर्थिक खाका

क.स.	सुचक	२०७८/२०७९ को उपलब्धि	२०७९/२०८० को अनुमानित उपलब्धि	मध्यमकालिन लक्ष्य		
				०८०/८१	०८१/८२	०८२/८३
१	वार्षिक औसत अर्थिक बृद्धि दर	४.६३	१.६९	५.०	६.०	७.०
२	अर्थतन्त्रमा क्षेत्रगत योगदान प्रतिशतमा					
	कृषि	३५.८७	३५.३६	३५.२६	३५.९८	३५.९८
	उद्योग	११.९७	११.२८	१२.२४	१२.५	१३.००
	सेवा	५२.१६	५३.३६	५२.५०	५१.५२	५१.०२
३	प्रतिव्यक्ति आय अमेरिकी डलर	८६८	८७५	९५०	१०००	११००
४	राष्ट्रिय कुल ग्राहस्थ्य उत्पादनमा प्रदेशको योगदान	१३.१८	१३.१५	१४.०	१४.५	१५.०
५	बहुआयामिक	२४.२	२१.०	२०.०	१९.०	१८.०

	गरिबीको दर					
६	बैक तथा बितिय संस्थाको संख्या	१७४५	१७७१	१८००	१८२०	१८५०
७	कुल निक्षेपमा प्रदेशको अंश	५.१	५.४५	५.७	६.०	६.५
८	कुल कर्जामा प्रदेशको अंश	९.१७	९.४५	९.७	१०.०	१०.५
९	उद्योगको दर्ता संख्या	५७२	६११	६३०	६५०	६६०
१०	उद्योगमा लगानी रु अर्बमा	१४१.७	१७०.८	२००.५	२५०.२	३००.५

श्रोत: **केन्द्रीय तथ्यांक बिभाग** २०८०, आर्थिक सर्वेक्षण २०८०

२.५ मध्यमकालिन नतिजा खाका

आवधिक योजनाले लिएको प्रादेशिक उपलब्धि तथा लक्ष्यहरुलाई सम्बोधन गर्दै यसमा देखिएको प्रगति तथा भावी वर्षहरुमा प्राप्त गर्न सकिने उपलब्चिहरुको आधारमा आगामी तीन वर्षको नतिजा खाका निर्माण गरिएको छ । यस खाकामा विषयगत निकाय तथा मन्त्रालयहरुबाट प्राप्त प्रगतिहरु लाई समावेश गरी नतिजाको अन्तिम खाका तयार गरिएको छ ।

तालिका ३ : मध्यमकालिन नतिजा खाका

क.स.	सुचक	२०७८/२०७९ को उपलब्धि	२०७९/२०८० को अनुमानित उपलब्धि	मध्यमकालिन लक्ष्य		
				०८०/०८१	०८१/०८२	०८२/०८३
१	औसत आयु बर्ष जन्महुंदाको बखत	६८.९	७०	७०.५	७१	७१.५
२	मातृ मृत्यु दर प्रति	१४०	१४०	१३९	१३८	१३६

	१००००० जीवित जन्ममा					
३	५ बर्ष मूनिका बाल मृत्यु दर प्रति हजार जिबित जन्म	१९	१८	१८	१७	१६
४	खानेपानी सुविधा पुगेका घरपरिवार प्रतिशत	९३.३५	९४.९३	९५	९६	९७
५	साक्षरता दर प्रतिशत	६३.५	६५.५	६७.५	६९.५	७१.५
६	विद्‌यार्थी खुद भर्नादर प्रतिशत आधारभत तह - कक्षा १-८	९३.५९	९६.३	९६.८	९९	९९.५
७	विद्‌यार्थी खुद भर्नादर प्रतिशत माध्यमिक तह कक्षा ९-१२	५१.४	६२.२	६३	६४	६५
८	सौचालय सुविधा प्रतिशत	८८	९०	९२	९४	९५
९	खाद्यान्न उत्पादन मे.टन.	१९८६३००		२०८५६१५	२१८९८९६	२२९९३९०

१०	सडकको लम्वाई कि मी	६००२	६०६०	६२५०	६५००	७०००
११	रेल यातायात कि मी	५६	५६	६५	६८	६९
१२	आर्थिक रुपले सक्रिय जनसंख्या प्रतिशत	५७.२	५९.५	६१.५	६३.५	६६.५

श्रोत: **केन्द्रीय तथ्यांक बिभाग** २०८०, आर्थिक सर्वेक्षण २०८०

२.६ मध्यमकालिन खर्च संरचनाको बजेट खाका

२.६.१ **श्रोत प्रक्षेपणका आधारहरु**

मध्यमकालिन खर्च संरचनाको श्रोत आंकलन, बजेट अनुमान र प्रक्षेपण गर्दा देहायका आधारहरु अवलम्बन गरिएको छ ।

- अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ अनुसार संघीय सरकारले संकलन गर्ने अधिकार क्षेत्र भित्र रहेको मूल्य अभिवृद्धि कर र आन्तरिक अन्तःशुल्क रकमको १५ % बाँडफाँट अनुमान र प्रक्षेपण ।
- रोयल्टी (पर्वतारोहण, विद्युत, वन, खानी तथा खनिज, पानी तथा अन्य प्राकृतिक स्रोत) बाट संकलन भएको राजस्व रकमको २५ % अनुमान र प्रक्षेपण ।
- भूमिसुधार तथा व्यवस्थापन विभाग अन्तर्गत मालपोत कार्यालयहरू मार्फत संकलन हुने राजस्व मध्ये जग्गा खरिद बिक्रि वापत प्राप्त रजिष्ट्रेशन दस्तुर रकम ।
- प्रदेश यातायात व्यवस्था कार्यालयहरु मार्फत संकलन गरीने राजस्व रकमबाट प्राप्त हुने सवारी साधन कर रकम ।
- स्थानीय तहहरुबाट संकलन हुने विज्ञापन कर तथा मनोरञ्जन करको अनुमान ।
- प्रदेश कानून अनुसार संकलन हुने दण्ड जरिवाना ।

- संघबाट प्राप्त हुने वित्तीय समानीकरण अनुदान र राजस्व बाँडफाँटको रकम ।
- समपुरक अनुदान, सशर्त अनुदान, वैदेशिक सहयोग तथा प्राकृतिक स्रोत साधनको बाँडफाँटबाट प्राप्त हुने रकम ।
- प्रदेशका क्षेत्राधिकार भित्रका सेवा शुल्क र दस्तुर वापतको रकम।
- नेपाल सरकारबाट आ.व. २०८०/८१ मा प्राप्त हुने विभिन्न अनुदान रकमलाई आधार मानी सो पछिका दुई आर्थिक बर्षहरुका लागि पनि सोही अनुसारका दरले अनुदान रकम थप गर्दै लगिएको छ । नेपाल सरकारले संकलन गर्ने राजस्वको वृद्धिदर र बढदो बजेट आकारका आधारमा यो वृद्धि दरलाई लिईएको छ ।
- प्रदेश सरकारबाट परिचालन हुने कर तथा गैर कर राजस्वको वृद्धिदर आ.व. २०८१/८२ र २०८२/८३ मा १० प्रतिशत भन्दा माथि नै हुने अनुमान गरि श्रोतको प्रक्षेपण गरिएको छ ।
- आन्तरिक ऋणको सन्दर्भमा नेपाल सरकारको सहमतिमा उल्लेखित रकम परिचालन गर्न सकिने व्यवस्था बमोजिम आन्तरिक ऋणको प्रक्षेपण गरिएको छ।
- मधेश प्रदेशले A Report on SDGs: Baseline and Roadmap (२०१९-२०३०) प्रकाशन गरेको छ। बजेटको अनुमान तथा प्रक्षेपण गर्दा त्यसमा उल्लेखित आधारहरुलाई पनि मनन् गरिएको छ।

२.६.२ आय अनुमान

प्रदेश आर्थिक कार्यविधि ऐन, २०७४ को दफा ७ बमोजिम गठन भएको श्रोत अनुमान समितिबाट निर्धारित श्रोत तथा खर्च सीमाको अधिनमा रहि आगामी आर्थिक वर्षको बजेट तर्जुमाका लागि बजेट सीमा र बजेट तर्जुमा मार्गदर्शन सवै मन्त्रालय/निकायहरूमा पठाउने व्यवस्था अनुसार प्रदेश नीति तथा योजना आयोगका माननीय उपाध्यक्षज्यूको संयोजकत्वमा गठित स्रोत अनुमान समितिले चालु आर्थिक बर्षमा भएको खर्च समेतलाई मध्यनजर गरी प्रदेशको आन्तरिक र बाह्य आम्दानी जम्मा रू ३५,२०,६५,९३,००० हुने अनुमान गरिएको थियो । यसमा आन्तरिक राजस्व बाट रू ४,३७,८१,०३,०००, राजस्व बाडफाट बाट रू ११,३८,१९,००,०००, समानिकरण अनुदान बाट रू १७,६१,६५,९०,००० र आन्तरिक ऋण बाट रू १,८३,००,००,००० प्राप्त हुने अनुमान गरिएको थियो।

तालिका ४ :श्रोत अनुमान समितिबाट गरिएको आगामी तीन वर्षको आय अनुमान

आगामी तीन वर्षको आयको अनुमान (रु. हजारमा)				
सि.न.	शिर्षक	आ.व. २०८०/८१ को आयको अनुमान	आ.व. २०८१/८२ को आयको अनुमान	आ.व.२०८२/८३ को आयको अनुमान
१	आन्तरिक राजस्व	४३७८१०३	४१८५९१३.३	५२९७५०४.६३
२	नेपाल सरकार अनुदान	१७६१६५९०	१९३७८२४९	२१३१६०७३.९
३	बाँडफाँड हुने राजस्व	११३८१९००	१२५२००९०	१३७७२०९९
४	आन्तरिक ऋण	१८३००००	१८३००००	१८३००००
	जम्मा	**३५२०६५९३**	**३८५४४२५२.३**	**४२२१५६७७.५३**

आगामी आर्थिक वर्षको लागी संघीय सरकारबाट प्राप्त हुने अनुदानका सीमा प्राप्त नभइ सकेको तर बजेट बनाउने कार्य गर्नुपर्ने भएकोले अनुदान रकम यकीन भएपछि बजेटमा थपघट संशोधन गर्ने गरी प्रथम चरणमा मन्त्रालय तथा निकायहरुमा दायित्व सिर्जना भएका बहुवर्षीय तथा क्रमागत आयोजनाहरुको लागी स्रोतको सुनिश्चता गरियो ।

तालिका न. ४ मा उल्लेख भए बमोजिम आयको अनुमान गरिएकोमा चालु आर्थिक वर्षको यथार्थ खर्चको आधार तथा गत विगतमा भएको खर्च लाई पूनः मध्यनजर गर्दै चालु आर्थिक वर्षको विनियोजनबाट बचत हुने अनुमानित नगद मौज्दात रु १२ अर्ब ९० करोड ११ लाख र संघीय सरकारबाट प्राप्त हुने अनुदान समेत यकीन भएकोले स्रोत अनुमानमा संशोधन गरी आगामी आर्थिक वर्षको लागी गरी तलिका न. ५ मा उल्लेख भए अनुसारको आयको अनुमान तथा बजेट सिलिङ्ग निर्धारण गरियो ।

तालिकाः ५ श्रोत अनुमान समितिबाट गरिएको संशोधित आगामी तीन वर्षको आय अनुमान

आगामी वर्षको आयको अनुमान (रु. हजारमा)		
सि.न.	शिर्षक	आ.व. २०८०/८१ को आयको अनुमान

१	आन्तरिक राजस्व	४,३७,८१,०२
२	समानीकरण अनुदान	७,४१,५०,००
३	समपूरक अनुदान	९८,००,००
४	विशेष अनुदान	४९,००,००
५	संघीय सरकारबाट प्राप्त सर्शत योजनाका लागी प्राप्त अनुदान	४,५६,८५,००
६	बाँडफाँड हुने राजस्व	११,३८,१९,००
७	नगद मौज्दात	१२,९०,११,३०
८	आन्तरिक ऋण	२,००,००,००
	जम्मा	**४४,११,४६,३२**

प्रदेश सरकारको अधिकार क्षेत्र भित्रको कर, दस्तुर र अन्य शुल्कहरुका आधार बर्ष आ.व. २०७८/७९ को यथार्थ आन्तरिक राजस्व र वाहय अनुदान वापतको शिर्षकगत आय , आ.व. २०७९।८० को संशोधित आय र आगामी आ.व. २०८०/८१ को अनुमानित २०८१/२०८२ र २०८२/२०८३ को प्रक्षेपित आयको विवरण अनुसूची १ मा देखाइएको छ ।

बजेट सीमा र मार्गदर्शन मन्त्रालय / सचिवालय / निकायहरूलाई बजेट **सिलिङ्ग**

आर्थिक वर्ष २०८०/८१ मा श्रोत अनुमान समितिको पुर्ब निर्णयको आधारमा तालिका २ मा उल्लेख भए अनुसार चालु तथा पुँजीगत बजेटको सिमा निर्धारण गरिएको छ ।

तालिका- ६ **मन्त्रालय / सचिवालय / निकायहरूलाई उपलव्ध गराईएको वजेट सीमा**

(रू लाखमा)

क्र. सं.	**मन्त्रालय/ सचिवालय / निकाय**	**चालु**	**पूँजीगत**	**जम्मा बजेट सिलिङ**
१	प्रदेश सभा	३७०२८५	४४०००	४१४२८५
२	प्रदेश लोक सेवा आयोग	९८२९७	२७९१९	१२६२१६
३	मुख्य न्यायाधिवक्ताको कार्यालय	३२६८७	४४००	३७०८७
४	मुख्यमन्त्री तथा मं.प. कार्यालय	४४६५४५	९४३४२	५४०८८७
५	अर्थ मन्त्रालय	३०४७२२	३१९३०	३३६६५२

६	उद्योग, वाणिज्य तथा पर्यटन मन्त्रालय	२६०५११	१३८६२५५	१६४६७६६
७	भूमि व्यवस्था, कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय	१२९७५७२	१३३०९५५	२६२८५२७
८	ऊर्जा, सिँचाई तथा खानेपानी मन्त्रालय	१३९१९३६	४६००५२७	५९९२४६३
९	गृह, सञ्चार तथा कानून मन्त्रालय	१७१२२०	४५७६७४	६२८८९४
१०	वन तथा वातावरण मन्त्रालय	१०३३६२६	७९७१७६	१८३०८०२
११	भौतिक पूर्वाधार विकास मन्त्रालय	१०१०३१७	१११८०५०१	१२१९०८१८
१२	शिक्षा तथा समाज कल्याण मन्त्रालय	१७९८५१८	२०५०६०७	३८४९१२५
१३	स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय	३५१०८१३	१९६२६६५	५४७३४७८
१४	श्रम तथा यातायात मन्त्रालय	७६२५१८	२१८०६७	९८०५८५
१५	प्रदेश नीति तथा योजना आयोग	१०००००	१००००	११००००
१६	अर्थ बिबिध	३७३५७४३	१५०००००	
१७	अर्थ — आन्तरिक ऋण भूक्तानी	२०००००		२०००००
१८	स्थानीय तह तथा अन्य	१८९२३०४		१८९२३०४
	जम्मा	**१८४१७६१४**	**२५६९७०१८**	४४११४६३२

चालु आ.व. २०७९।८० मा स्वीकृत कार्यक्रम तथा आगामी आ.ब.मा समेत निरन्तरता दिनु पर्ने कार्यक्रमहरू प्रदेश सरकार कार्यविभाजन नियमावली, २०७९ अनुसार मन्त्रालयहरूको संख्या र कार्यक्षेत्र अनुसारनै मन्त्रालयहरूको बजेट व्यवस्था हुनेगरी मध्यमकालिन खर्च संरचनामा उल्लेख गरिएको छ ।

२.६.३ त्रि-वर्षिय खर्च प्रक्षेपणः

२.६.३.१ ग्राहस्थ उत्पादनको बृध्दि दर र संरचना तथा आर्थिक बृध्दि दर

क) आवधिक योजनाले प्रक्षेपण गरेको आर्थिक चित्रण :

मधेश प्रदेशको आ.व. २०७५।७६ को आर्थिक बृद्धि दर ६.५३ % रहने प्रक्षेपणलाई आधार मानी पहिलो आवधिक योजनाको ५ वर्षे अवधिका लागि प्रदेशको ग्राहस्थ उत्पादनमा निम्न अनुसार गरिएको प्रक्षेपण पनि **हाल सम्मको स्थितिमा मेल खाने नदेखिदा** आर्थिक वर्ष २०८२/८३ मा यस्तो बृद्धि दर ७ प्रतिशत भन्दा माथि जाने देखिदैन ।

तालिका ७:क्षेत्रगत मुल्य अभिवृद्धि र ग्राहस्थ उत्पादन प्रक्षेपण (आर्थिक बर्ष २०७५/७६को स्थीर मुल्यमा)*

(रु. अर्ब मा)

आ.व.	कृषि	उद्योग	सेवा	कूल	बृध्दि प्रतिशत
२०७५।७६ आधार वर्ष	१७७.८०	५७.७८	२०८.९१	४४४.४९	६.५३%
२०७६।७७	१८५.४८	६४.२१	२२५.९१	४७५.६०	७ .०%
२०७७।७८	१९५.१९	७१.९१	२४६.५५	५१३.६५	८.०%
२०७८।७९	२०७.१६	८१.१८	२७१.५४	५५९.८८	९.० %
२०७९।८०	२२१.७१	९२.३८	३०१.७८	६१५.८७	१०%
२०८०।८१	२३९.२७	१०५.९६	३३८.३९	६८३.६२	११%

*श्रोतः मधेस प्रदेशको प्रथम आवधिक योजना

ख) प्रदेशको आर्थिक बृध्दि दरको प्रक्षेपण र यथार्थ अवस्था

आवधिक योजनाको ५ वर्षको अवधिमा कृषि, उद्योग र सेवा क्षेत्र गरी प्रदेशले औसतमा आर्थिक ९ % बृद्धिदर दर हासिल गर्ने लक्ष्य राखेको थियो । क्षेत्रगत रूपमा योजना अवधिमा कृषि, उद्योग र सेवा क्षेत्रमा क्रमस ६.१२ र १०.२ प्रतिशत बृद्धि हुने लक्ष्य रहेको थियो ।गत आ.व.मा प्रदेशको कुल गार्हस्थ उत्पादनको बृद्धिदर ४.६३ प्रतिशतले रहेको थियो । यो बर्ष प्रदेशको औसत बृद्धि दर १. ६९ प्रतिशत र राष्ट्रिय औसत बृद्धि दर १.८६ प्रतिशतमा हुने अनुमान गरिएको छ । २०७९/२०८० मा कोभिड १९ बाट अर्थान्त्रमा केही सुधारको अवस्था आए पनि राष्टबैकको मौद्रिक नीतिको कारण आयातमा आधिरित राजस्व कम हुन गयो । यस्तै प्रदेशमा मालपोत बाट प्राप्त हुने रकम किताकाट बन्द भए पश्चात कम हुन पुग्यो यसको प्रत्यक्ष प्रभावहरु अर्थतन्त्रमा देखा पर्न थाले फलस्वरुप गत आर्थिक वर्ष सुधारोउन्मुख रहेका अर्थतन्त्रको आर्थिक बृद्धिदर क्रमश अरालो तीर लागेको देखिन्छ ।

आर्थिक मन्दीका कारण सोचे अनुरुप रोजगारीका अवसरहरु प्रर्याप्त मात्रामा उपलब्ध हुन सकेन । प्रदेशको आवधिक योजनामा भने योजना अवधिभरकालागि प्रक्षेपित आर्थिक वृद्धिदरको अनुमान तल उल्लेख गरिए अनुसारको हुने भएपनि यथार्थमा यस्तो आर्थिक वृद्धिदर हुने स्थिति छैन ।

तालिका ८ : प्रदेशको आर्थिक वृद्धिदर (%)*

आ.ब.	कृषि %	उद्योग %	सेवा %	कूल %
२०७६।७७	४.३	११.१	८.१	७.०
२०७७।७८	५.४	१२.०	९.१	८.०
२०७८।७९	६.१	१२.९	१०.१	९.०
२०७९।८०	७.०	१३.८	११.५	१०.०
२०८०।८१	७.९	१४.७	१२.१	११.०
औसत	६.१	१२.९	१०.२	९.०

श्रोतः मधेस प्रदेशको प्रथम आवधिक योजना

आवधिक योजनाले प्रक्षेपण गरे अनुसार प्रदेशको आर्थिक वृद्धि हुने स्थिति नरहेपनि प्रदेशको नीति तथा कार्यक्रमहरूमा कतिपय रोजगारमूलक कार्यक्रमहरू समेत समावेश गरिएकाले शिथिल रहेको अर्थतन्त्रमा आगामी दिनमा केही सुधारको अपेक्षा भने रहेको छ ।

केन्द्रीय तथ्यांक विभागले केही समयअघि सार्वजनिक गरेको विवरणमा भने यो वर्ष प्रदेशगत रूपमा सातै प्रदेशको निम्न क्षेत्रमा निम्न अनुसारको आर्थिक वृद्धिदर हुने अनुमान देखाएको छ ।

तालिका ९ : प्रदेशको आर्थिक बृध्दि दर (%)

प्रदेश	सेवा क्षेत्र	उद्योग क्षेत्र	प्राथमिक क्षेत्र	जम्मा
कोशी प्रदेश	५०.०	१६.५	३३.६	१००
मधेश प्रदेश	५३.४	११.३	३५.४	१००
बागमती प्रदेश	७७.४	१०.७	११.९	१००
गण्डकी प्रदेश	५६.०	१७.४	२६.६	१००
लुम्वीनी प्रदेश	५५.५	१४.१	३०.३	१००
कर्णाली प्रदेश	५८.९	१०.१	३१.०	१००
सुदुर पश्चीम प्रदेश	५३.१	१३.२	३३.७	१००

श्रोतः **केन्द्रीय तथ्यांक बिभाग** २०७९/२०८०

मधेश प्रदेशमा आ.व. २०७९/२०८० मा कुल गार्हस्थ्य उत्पादनमा सेवा क्षेत्रको योगदान ५३.४ प्रतिशत रहने अनुमान रहेको छ भने उद्योग र प्राथमिक क्षेत्र को योगदान क्रमश ११.३ र ३५.४ रहने अनुमान छ । आ.व. २०७९/२०८० मा प्रदेशको कुल गार्हस्थ्य उत्पादन भने ७ खर्ब ७ अर्व हुने अनुमान तथ्यांक बिभागले प्रकाशित गरेको तथ्यांकमा उल्लेख छ ।

ग) प्रदेशगत कुल गार्हस्थ उत्पादनको अवस्था

गत आर्थिक वर्षमा अर्थतन्त्रमा आएको सुधारको कारणले आर्थिक बृद्धि दर बृद्धि भए पनि चालु आर्थिक वर्षको शुरुवातमा नै आर्थिक मन्दीको प्रभाव देखिएको अर्थिक बृद्धि दर न्यून हुने अनुमान गरिएको छ ।

तालिका १०: प्रदेशगत कुल गार्हस्थ उत्पादनको बृद्धिदर*

प्रदेश	गत आ.व.को बृद्धि दर %	चालु आ.व.को बृद्धि दर% (अनुमानित)	कैफियत
कोशी	५.४७	२.०	
मधेश	४.६३	१.६९	
बागमति	६.३०	१.४४	
गण्डकी	६.३५	३.२६	
लुम्बिनी	५.०३	२.०६	
कर्णाली	५.३२	१.९१	
सुदूर पश्चिम	४.७८	१.७८	
राष्ट्रिय जम्मा	५.६१	१.८६	

* श्रोत: **केन्द्रीय तथ्यांक बिभाग** २०७९/२०८०

२.६.४ मध्यमकालिन खर्च संरचनालागि त्रि-बर्षिय खर्च अनुमान तथा प्रक्षेपण

प्रदेशको आवधिक योजनामा मध्यमकालिन खर्च संरचनाको लागि योजना अवधिको बाकि आगामी बर्ष आ.व. २०८०/८१ मा क्रमश रु. ६६ अर्व ३५ करोड प्रस्तावित खर्चको प्रक्षेपण गरिएको भएपनि अर्थतन्त्रमा आएको मन्दी र राजस्व आकलन अनुसार प्राप्त हुन नसकेको लगायतका कारणले प्रक्षेपण गरिएअनुसार खर्च हुने स्थिति भने देखिदैन ।

तालिका ११ : प्रदेशको विगत तीन सालको पुँजी**गत खर्चको प्रबृत्ति *(रु करोडमा)**

आ.व.	**कूल विनियोजन**	**कूल खर्च**	**पुँजीगत खर्च को हिस्सा प्रतिशत**
२०७६।७७	**४४१४.२७**	१७९५.१४	**३६.८४**
२०७७।७८	**३४४४.३४**	२२५४.५६	**६८.२७**
२०७८।२०७९	**३४८८.७८**	२२२६.०४	**६०.९४**

***** श्रोतः **म ले नि का २०७९**

चालु आ.व.को बजेट गत वर्ष प्रदेश सभामा प्रस्तुत हुदा रु. ४६ अर्ब ८८ करोड ०९ लाख भएको भए तापनि राजस्व असूली लक्ष्य अनुसार हुन नसकेको कारण अर्थतन्त्रमानै यस्को प्रभाव र असर परेको देखिन्छ । प्रदेश सरकारबाट हुने गरेको बिनियोजन बजेट खर्च गर्ने क्षमता न्यून भएको पाईएता पनि आगामी वर्ष समग्रमा प्रदेशको खर्च गर्ने क्षमतामा सुधारभै प्रदेश सरकारका बिभिन्न कार्यक्रम संचालन हुने आंकलन गरिएको छ । प्रदेशको आवधिक योजनामा मध्यमकालिन खर्च संरचनाको आगामी बर्षको लागि प्रस्तावित खर्चको प्रक्षेपण विवरण तलको तालिकामा खुलाईए अनुसारको भएकालेपनि प्रदेश सरकारलाई रकम खर्च गर्न दवाव रहेको छ । चालु आर्थिक वर्षमा राजस्वको स्रोतमा आएको संकुचनको कारणले आगामी तीन वर्ष (आ. व. २०८०/८१ - आ. व. २०८२/८३) को खर्च अनुमानलाई सकभर यथार्थपरक बनाउन पहिलेको सहज अवस्थामा गरिएको प्रक्षेपणलाई पुनरावलोकन गर्नुपर्ने स्थिति रहेको छ ।

तालिका १२: आवधिक योजना अनुसार त्रि-वर्षीय खर्च प्रक्षेपण, आ.ब.०७५/७६को स्थिर मुल्यमा (अर्वमा)

विवरण	आर्थिक वर्ष					कुल जम्मा
	२०७६/७७	२०७७/७८	२०७८/७९	२०७९/८०	२०८०/८१	
कुल जम्मा	३३.०८	३९.४७	४६.९६	५५.८०	६६.३५	२४१.६६
चालु तर्फ	१५.८८	१८.५५	२१.६०	२५.११	२९.१९	११०.३३
पुँजीगत तर्फ	१७.२०	२०.९२	२५.३६	३०.६९	३७.१६	१३१.३३

समष्टिगत अर्थतन्त्रको वर्तमान स्थिति, पहिलो आवधिक योजना, कुल गार्हस्थ उत्पादनको प्रक्षेपण, बित्तीय स्थिति, बाह्य एवम् आन्तरिक वित्तीय साधनको सम्भावना, करको लचकता, राजश्व प्रक्षेपण तथा कार्यगत नीति र प्राथमिकताको आधारमा आगामी आर्थिक वर्षहरुको लागि तालिका ६ मा उल्लेख भएबमोजिम यो मध्यमकालिन खर्च संरचना तयार पारिएको छ ।

तालिका १३ : चालु आ व २०७९/८० को विनियोजित बजेट , फाल्गुन सम्मको खर्च र मध्यमकालिन त्रि-वर्षीय खर्च प्रक्षेपण,

विवरण	चालु आ. व. **२०७९/८०** को विनियोजित बजेट	चालु आ.व.को फाल्गुन सम्मको खर्च*	जम्मा खर्च प्रतिशत	आगामी तीन आ.व.को खर्च प्रक्षेपण (रू हजारमा)		
				२०८०/८१	२०८१/८२	२०८२/८३
कुल जम्मा	४६८८०९४६	७९१३७६३	१६.८८	४४११४६३२	४८५२६०९५	५३३७८७०५
चालु तर्फ	२०९०८८६६	३६५२२८७	१७.४७	१८४१७६१४	२०२५९३७५	२२२८५३१३
पुँजीगत तर्फ	२५९७२०८०	४२६१४७६	१६.४१	२५६९७०१८	२८२६६७२०	३१०९३३९२

***श्रोतः प्रदेश लेखा नियन्त्रक कार्यालय, मधेस प्रदेश**

यसर्थ यो मध्यावधि खर्च संरचनामा अनुमान महालेखा नियन्त्रक कार्यालयको गत विगतको वित्तिय विवरणलाई विशलेषण गर्दा श्रोत समितिको अनुमान बमोजिम नै आ. व. २०८०/८१, आ. व. २०८१/८२ र आ. व. २०८२।२०८३ को खर्च संरचनामा क्रमश ४४ अर्ब ११ करोड ४६ लाख ३२ हजार, ४८ अर्ब ५३ करोड र ५३ अर्ब ३८ करोड मा नवढ्ने गरी आगामी तीन वर्षकालागि मन्त्रालयगत खर्च हुने आकलन तालिका १३ देखाइए अनुसार खर्च हुने आंकलन गरिएको छ । यस अनुसार आगामी तीन वर्षकालागि खर्चको आंकलन गर्दा मूख्यतः निम्न कुराहरुलाइ दृष्टिगत गरिएको छ ।

- आगामी आ. व. २०८०।८१ का निम्ति प्रदेश सरकारले प्रदेश सभामा पेस गरेको सरकारका नीति तथा कार्यक्रमा उल्लेखित प्रदेश सरकारका प्राथमिकताहरू,
- आगामी आ. व. २०८०/८१,२०८१/८२ र २०८२।२०८३ का निम्ति प्रदेश सरकारले अनुमान गरेको आय व्ययको अनुमान,
- मन्त्रालयगत रुपमा पहिचान भएका प्रस्तावित वहुबर्षिय र सालवसाली कार्यक्रमहरु
- प्रदेश सरकारको चालु आ. व. २०८०।८१ को वार्षिक बजेटबाट दीर्घकालीन उपलव्धि हासिल हुन सहयोग पुग्ने गरी पहिचान भएका सालवसाली आयोजना/कार्यक्रमहरू ,
- १५ औ आवधिक योजनामा उल्लेखित प्राथमिक क्षेत्रका कार्यक्रमहरु,
- १५ औ आवधिक योजनाका राष्ट्रिय लक्ष तथा प्राथमिकताहरूसंग मिल्दो कार्यक्रमहरू,

- दिगो विकास लक्ष्य अनुसार निर्धारण गरिएको राष्ट्रिय लक्ष्य प्राप्तिमा सहयोग पुग्न जाने कार्यक्रम तथा क्रियाकलापहरू,
- प्रदेश सरकारबाट जारी गरिएका रोजगार प्रवर्द्धन उन्मुख नीति तया कार्यक्रमहरू,
- प्रदेश सरकारबाट थप भएका बिषयगत मन्त्रालयहरूका लागि गर्नु पर्ने बजेट व्यवस्था,
- प्रदेश सरकारको जनशक्तीको अवस्था,
- प्रदेश सरकारको खर्च गर्ने क्षमता आदि ।

तालिका १४: प्रदेश सरकारको मन्त्रालय/निकायगत तीन आर्थिक वर्षको खर्च अनुमान तथा प्रक्षेपण (रु हजारमा)

क्र.सं.	विषयगत मन्त्रालय/कार्यालय	आर्थिक वर्ष २०८०/०८१ अनुमान			आर्थिक वर्ष २०८१/०८२ प्रक्षेपण			आर्थिक वर्ष २०८२/०८३ प्रक्षेपण		
		चालु	पूँजीगत	कुल जम्मा	चालु	पूँजीगत	कुल जम्मा	चालु	पूँजीगत	कुल जम्मा
१	प्रदेश सभा	३७०२८५	४४०००	४१४२८५	४०७३१४	४८४००	४५५७१३.५	४४८०४५	५३२४०	५०१२८५
२	प्रदेश लोक सेवा आयोग	९८२९७	२७९१९	१२६२१६	१०८१२६.७	३०७११	१३८८३८	११८९३९	३३७८२	१५२७२१
३	मुख्य न्यायाधिवक्ताको कार्यालय	३२६८७	४४००	३७०८७	३५९५६	४८४०	४०७९६	३९५५१	५३२४	४४८७५
४	मुख्यमन्त्री तथा मं. प. कार्यालय	४४६५४५	९४३४२	५४०८८७	४९११९९.५	१०३७७६	५९४९७६	५४०३१९	११४१५४	६५४४७३
५	अर्थ मन्त्रालय	३०४७२२	३१९३०	३३६६५२	३३५१९४.२	३५१२३	३७०३१७	३६८७१४	३८६३५	४०७३४९
६	उद्योग, वाणिज्य तथा पर्यटन मन्त्रालय	२६०५११	१३८६२५५	१६४६७६६	२८६५६२.१	१५२४८८१	१८११४४३	३१५२१८	१६७७३६९	१९९२५८७
७	शिक्षा तथा समाज कल्याण मन्त्रालय	१२९७५७२	१३३०९५५	२६२८५२७	१४२७३२९	१४६४०५१	२८९१३८०	१५७००६२	१६१०४५६	३१८०५१८
८	ऊर्जा, सिँचाई तथा खानेपानी मन्त्रालय	१३९१९३६	४६००५२७	५९९२४६३	१५३११३०	५०६०५८०	६५९१७०९	१६८४२४३	५५६६६३८	७२५०८८०
९	भूमि व्यवस्था, कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय	१७१२२०	४५७६७४	६२८८९४	१८८३४२	५०३४४१	६९१७८३	२०७१७६	५५३७८६	७६०९६२
१०	गृह, सञ्चार तथा कानून मन्त्रालय	१०३३६२६	७९७१७६	१८३०८०२	११३६९८९	८७६८९४	२०१३८८२	१२५०६८७	९६४५८३	२२१५२७०
११	वन तथा वातावरण मन्त्रालय	१०१०३१७	१११८०५०१	१२१९०८१८	१११११३४९	१२२९८५५१	१३४०९९००	१२२२२४८४	१३५२८४०६	१४७५०८९०
१२	भौतिक पूर्वाधार विकास मन्त्रालय	१७९८५१८	२०५०६०७	३८४९१२५	१९७८३७०	२२५५६६८	४२३४०३८	२१७६२०७	२४८१२३४	४६५७४४१
१३	स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय	३५१०८१३	१९६२६६५	५४७३४७८	३८६१८९४	२१५८९३२	६०२०८२६	४२४८०८४	२३७४८२५	६६२२९०८
१४	श्रम तथा यातायात मन्त्रालय	७६२५१८	२१८०६७	९८०५८५	८३८७६९.८	२३९८७४	१०७८६४४	९२२६४७	२६३८६१	११८६५०८
१५	प्रदेश नीति तथा योजना आयोग	१०००००	१००००	११००००	११००००	११०००	१२१०००	१२१०००	१२१००	१३३१००
१६	अर्थ बिबिध	३७३५७४३	१५०००००	५२३५७४३	४१०९३१७	१६५००००	५७५९३१७	४५२०२४९	१८१५०००	६३३५२४९
१७	अर्थ — आन्तरिक ऋण भूक्तानी	२०००००	०	२०००००	२२००००	०	२२००००	२४२०००	०	२४२०००
१८	स्थानीय तह अनुदान	१८९२३०४	०	१८९२३०४	२०८१५३४	०	२०८१५३४	२२८९६८८	०	२२८९६८८

	प्रदेशको जम्मा प्रस्तावित बजेट	१८४१७६१४	२५६९७०१८	४४११४६३२	२०२५९३७५	२८२६६७२०	४८५२६०९५	२२२८५३१३	३१०९३३९२	५३३७८७०५

परिच्छेद :३

३.१ प्राथमिकीकरणको आधारमा बाँडफाँट

प्रदेश मातहतका आयोजना र कार्यक्रमको प्राथमिकता निर्धारण गर्ने कार्यका लागि सवै विकास आयोजनाहरुलाई विभिन्न ५ वटा प्रमुख क्षेत्रहरुमा वर्गिकरण गरी त्यस अन्तर्गत पर्ने उप क्षेत्रहरु समेत छुट्याइएको छ । आयोजना र कार्यक्रमलाई प्राथमिकिकरण गर्न ६ वटा सामान्य र २ वटा क्षेत्रगत आधार समेत गरी सामान्य आधारलाइ ७० र क्षेत्रगत आधारलाइ ३० अंक प्रदान गरी कुल अंकमा ७५ प्रतिशत भन्दा वढि आउने भएमा प्राथमिकता क्रम १ र ७५ प्रतिशत भन्दा कम आउने भएमा प्राथमिकता क्रम २ गरी वर्गिकरण गरिएको छ । यसरी वर्गीकरण गर्दा आ.व. ८०/८१ को कुल विनियोजित बजेटको ४.२९ प्रतिशत बजेटमा सांकेतीकरण नभएको तथा सांकेतीकरण गरिएको पहिलो प्राथमिकताको आयोजनामा ६३.९१ प्रतिशत रकम विनियोजना गरिएको छ भने दोस्रो प्राथमिकताको आयोजनामा ३१.८० प्रतिशत रकम विनियोजन गरिएको छ । यसैलाई आधार मानेर दोस्रो तथा तेस्रो वर्षको प्रक्षेपण गरिएको छ । आयोजना र कार्यक्रम प्राथमिकताको विस्तृत आधारहरु अनुसूचि ३ मा उल्लेख गरिएको छ ।

सकेत न.	आयोजना कार्यक्रम संख्या	२०८०/२०८१ को अनुमान		२०८१/२०८२ को प्रक्षेपण		२०८२/२०८३ को प्रक्षेपण	
		रकम	प्रतिशत	रकम	प्रतिशत	रकम	प्रतिशत
P1	२१९	३००८४४१०	६३.९१	३१०११३१७	६३.९१	३४११२४४८	६३.९१
P2	२९	१४०३०२२२	३१.८०	१५४३३२४४	३१.८०	१६९७६५६९	३१.८०
सांकेतीकरण नगरिएको		१८९२३०४	४.२९	२०८१५३४	४.२९	२२८९६८८	४.२९
		४४११४६३२	१००	४८५२६०९५	१००	५३३७८७०५	१००

३.२ रणनीतिक स्तम्भको आधारमा बाँडफाँट

आवधिक योजनाले निर्धारण गरेका ९ वटा स्तम्भको आधारमा वर्गीकरण गर्दा सबै भन्दा बढी बजेटको विनियोजन आर्थिक मामिलामा ३९.८१ भएको छ भने सबै भन्दा कम बजेटको विनियोजन वातावरण संरक्षणमा ०.०४ भएको देखिन्छ ।

क्र. सं	विषय क्षेत्र	आर्थिक बर्ष ०८०।८१		आर्थिक बर्ष ०८१।८२		आर्थिक बर्ष ८२।८३	
		कुल जम्मा	प्रतिशत	कुल जम्मा	प्रतिशत	कुल जम्मा	प्रतिशत
१	सामान्य सार्वजनिक सेवा	११२११०५४	२५.४१	१२३३०४८१	२५.४१	१३५६३५२९	२५.४१
२	सार्वजनिक शान्ति सुरक्षा	७०७९८१	१.६	७७६४१८	१.६	८५४०५९	१.६
३	आर्थिक मामिला	१७५६२२५३	३९.८१	१९३१८२३८	३९.८१	२१२५००६२	३९.८१
४	आवास तथा सामुदायिक सुबिधा	५३१०८५९	१२.०४	५८४२५४२	१२.०४	६४२६७९६	१२.०४
५	बाताबरण संरक्षण	१९०००	०.०४	१९४१०	०.०४	२१३५१	०.०४
६	मनोरंजन संस्कृति तथा धर्म	१३४९२९३	३.०६	१४८४८९९	३.०६	१६३३३८८	३.०६
७	स्वास्थ्य	५४७३४७८	१२.४१	६०२२०८८	१२.४१	६६२४२९७	१२.४१
८	शिक्षा	९१२५७४	२.०७	१००४४९०	२.०७	११०४९३९	२.०७
९	सामाजिक सुरक्षा	१५७०१४०	३.५६	१७२७५२९	३.५६	१९००२८२	३.५६
	कुल	४४११६६३२	१००	४८५२६०९५	१००	५३३७८७०५	१००

३.१.३ दिगो विकास लक्ष्यको आधारमा बाँडफाँट

मध्यकालिन खर्च संरचनाको एउटा महत्वपूर्ण पक्ष यसमा समेटिएका आयोजना र कार्यक्रमहरुलाई संवन्धित दिगो विकास लक्ष्यसंग आवध्द गराउनु र त्यसको साङ्केतीकरण गर्नु हो। सन् २०१५ मा नेपाल लगायत संयुक्त राष्ट्रसंघका सबै सदस्य राष्ट्रहरूले अनुमोदन गरेका दिगो विकास लक्ष्य विश्र्वव्यापी सम्वृद्धिको सृजना (Generating Prosperity), वितरण (Sharing) र दिगोपना (Sustaining) हासिल गर्ने कार्यसंग जोडिएको विश्वव्यापी कार्यसुची हो। दिगो विकास लक्ष्य अहिले विश्वकै विकासको मूल एजेन्डाका रूपमा स्थापित भएको छ। यसले केवल लक्ष्यहरूको प्राप्तितिर मात्रै उन्मुख नभई “कसैलाई पनि पछाडि नछाड्ने ”मूल ध्येयका साथ विश्वका जटिल र गहिरो आर्थिक, सामाजिक, वातावरणीय र राजनीतिक समस्याका जरैसम्म पुगेर सम्बोधन गर्ने अपेक्षा राखिएको छ।

दिगो विकास लक्ष्यमा आधारित नतिजामुखी योजना, बजेट र कार्यान्वयन चक्र

स्रोत: दिगो विकास लक्ष्य: स्थानीय स्रोत पुस्तिका, २०७७

नेपालले पनि दिगो विकासका लक्ष्यहरू कार्यान्वयनको मार्गचित्र २०१६-२०३० निर्धारण गरी सो अनुसार कार्यान्वयन भए नभएको हेर्न २०१६-२०१९ सम्मको आवधिक प्रगति मूल्याङ्कन समेत सम्पन्न गरेको छ। दिगो विकास लक्ष्य प्राप्तिका लागि प्रदेशको अहं भुमिका हुने हुदा संघीयताको अभ्यास अनुरुप आफ्नो एकल तथा साझा अधिकारको सूची तथा कार्य जिम्मेवारी अनुसार हाम्रो प्रदेशले दिगो विकास लक्ष्यको आन्तरिकीकरण गरिसकेको छ भने करिव सबै स्थानीय तहहरुले स्थानीयकरण गरिसकेका छन्। तसर्थ यसको प्राप्तिलाई अझ पारदर्शी बनाउन र स्रोतको संतुलित ढंगले सुनिश्चित गर्नका लागि मध्यकालिन खर्च संरचनालाई दिगो विकास लक्ष्य मैत्री बनाइएको छ।

दिगो विकासका लागि निर्धारण गरिएका १७ वटा लक्ष्यका सूचकहरु मध्ये प्रदेश सान्दर्भिक सूचकहरुमा संघीय सरकारले अपनाई आएको प्रकृया अनुसार वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रममा दिगो विकास लक्ष्यको सांकेतीकरण गर्नु पर्ने भएकाले अनुसूचि २ मा उल्लेख गरिएको आधार र प्रक्रिया

अनुसार तालिका १७ मा सांकेतीकरण गरिएको छ । यसरी सांकेतीकरण गर्दा दिगो विकास सँग सान्दर्भिक नरहेको बजेटलाई शुन्य अर्थात् ० कोड प्रदान गरी सांकेतीकरण गरिएको छ।
दिगो विकास लक्ष्य अनुरुप गरिएको प्रक्षेपणका आधारमा सबै भन्दा बढी बजेट सुनिश्चितता लक्ष्य ९ उध्योग नविन खोज र पूर्वाधारमा गरिएको छ भने दोस्रोमा लक्ष्य ३ स्वस्थ जीवन रहेको छ भने सबै भन्दा कम लक्ष्य १६ शान्ति, न्याय र सबल संस्था गरिएको देखिन्छ।

दिगो विकास लक्ष्य अनुसार तालिका १७ मा अनुमान र प्रक्षेपण गरिएको बजेट निम्न तालिकामा एकिकृत रुपमा प्रस्तुत गरिएको छ।

सङ्केत नम्बर	दिगो विकास लक्ष्य	आव २०८०/८१ को खर्च अनुमान		आव २०८१/८२ को खर्च प्रक्षेपण		आव २०८२/८३ को खर्च प्रक्षेपण	
		रकम	प्रतिशत	रकम	प्रतिशत	रकम	प्रतिशत
१	गरिबीको अन्त्य	१९७०५२०	५.१३	२१६७५७२	५.१३	२३८४३२९२	५.१३
२	शून्य भोकमरी	७३१४०४	१.९०	८०४५४४	१.९०	८८४९९८८	१.९०
३	स्वस्थ जीवन	८३६१४९२	२१.७६	९१९७६४१	२१.७६	१०११७४०५३	२१.७६
४	गुणस्तरीय शिक्षा	१८८७९४९	४.९१	२०७६७४४	४.९१	२२८४४१८३	४.९१
५	लैङ्गिक समानता	१३७५३१५	३.५८	१५१२८४७	३.५८	१६६४१३१२	३.५८
६	स्वच्छ पानी र सरसफाइ	५६०५००	१.४६	६१६५५०	१.४६	६७८२०५०	१.४६
७	आधुनिक ऊर्जामा पहुँच	१0000	0.0३	११000	0.0३	१२१000	0.0३
८	समावेशी आर्थिक वृद्धि र मर्यादित काम	४५८४१५२	११.९३	५०४२५६७	११.९३	५५४६८२३९	११.९३
९	उद्योग नविन खोज र पूर्वाधार	१०८८७२३२	२८.३४	११९७५९५५	२८.३४	१३१७३५५०७	२८.३४
१०	असमानता न्यूनीकरण	१३१३३८८	३.४२	१४४४७२७	३.४२	१५८९१९९५	३.४२
११	दिगो शहर र बस्ती	४६४१००	१.२१	५१०५१०	१.२१	५६१५६१०	१.२१
१२	दिगो उपभोग र उत्पादन	२१४०४	०.०६	२३५४४	०.०६	२५८९८८	०.०६
१३	जलवायु परिवर्तन अनुकुलन	१६४२६०२	४.२८	१८०६८६२	४.२८	१९८७५४८४	४.२८
१४	सामुद्रिक स्रोतको उपयोग		०.००		०.००		०.००
१५	भूसतह स्रोतको उपयोग	१८८२००	०.४९	२०७०२०	०.४९	२२७७२२०	०.४९
१६	शान्ति, न्याय र सबल संस्था	२८००	०.०१	३०८०	०.०१	३३८८०	०.०१

१७	दिगो विकासको लागि साझेदारी	४४२१२७०	११.५१	४८६३३९७	११.५१	५३४९७३६७	११.५१
	कुल जम्मा	३८४२२३२८	१००	४२२६४५६०	१००	४६४९१०१६८	१००

३.४ लैङ्गिक उत्तरदायी बजेटको आधारमा बाँडफाँट

संघीय सरकारले अपनाई आएको प्रकृया अनुसार लैंगिक दृष्टिकोणबाट प्रत्यक्ष लैंगिक ,अप्रत्यक्ष लैंगिक र तटस्थ भनी लैंगिक संकेत प्रदान गरि त्रीवर्षीय खर्चको प्रक्षेपण गरिएको छ । यस अनुसार प्रदेश सरकारको वजेट सांकेतिकरण गर्दा कुल अंक भारमा ५० प्रतिशत भन्दा वढि अंक पाउने भएमा प्रत्यक्ष लैंगिक उत्तरदायी वजेट ,२० प्रतिशत भन्दा वढि र ५० प्रतिशत भन्दा कम अंक पाउने भएमा अप्रत्यक्ष लैंगिक उत्तरदायी वजेट र २० प्रतिशत भन्दा कम अंक पाउने भएमा तटस्थ लैंगिक उत्तरदायी वजेट भनी सांकेतिकरण गरिएको छ । यसरी वर्गीकरण गर्दा कुल विनियोजित बजेटको १५.०४ प्रतिशत बजेट तटस्थ रहेको प्रत्यक्षमा ७८.४७ प्रतिशत रकम विनियोजना गरिएको छ भने अप्रत्यक्षमा ६.४९ प्रतिशत रकम विनियोजन गरिएको छ । यसैलाई आधार मानेर दोस्रो तथा तेस्रो वर्षको प्रक्षेपण गरिएको छ । वजेट सांकेतिकरण गर्दा अपनाइएका विस्तृत आधारहरु अनुसूचि ३ मा उल्लेख गरिएको छ ।

सकेत न.	लैङ्गिक सकेत	२०८०/२०८१ को अनुमान		३०८१/२०८२ को प्रक्षेपण		२०८२/२०८३ को प्रक्षेपण	
		रकम	प्रतिशत	रकम	प्रतिशत	रकम	प्रतिशत
१	प्रत्यक्ष	३४६१७६४०	७८.४७	२०८१५३४	७८.४७	४१८८६२७०	७८.४७
२	अप्रत्यक्ष	२८६२९६७	६.४९	३१०११३१७	६.४९	३४६४२७८	६.४९
३	तटस्थ	६६३४०२५	१५.०४	१५४३३२४४	१५.०४	८०२८१५७	१५.०४
जम्मा		४४११४६३२	१००	४८५२६०९५	१००	५३३७८७०५	१००

३.५ जलवायु परिवर्तन बजेटको आधारमा बाँडफाँट

जलवायु परिवर्तनका दृष्टिकोणले यो प्रदेश पनि अतिनै संवेदनशील क्षेत्र रहेकाले संघीय सरकारले अपनाइ आएकै प्रक्रिया अनुसारनै प्रदेश सरकारको वजेट पनि जलवायु परिवर्तनका दृष्टिकोणले अत्यन्त सान्दर्भिक, सान्दर्भिक र तटस्थ केहो भनी सांकेतिकरण गरिएको छ । यसरी वर्गीकरण

गर्दा कुल विनियोजित बजेटको ७०.५३ प्रतिशत बजेट तटस्थ रहेको, अत्यन्त सान्दर्भिक १५.११ प्रतिशत रकम विनियोजना गरिएको छ भने सान्दर्भिकमा १४.३६ प्रतिशत रकम विनियोजन गरिएको छ । यसैलाई आधार मानेर दोस्रो तथा तेस्रो वर्षको प्रक्षेपण गरिएको छ । वजेट सांकेतिकरण गर्दा अपनाइएका विस्तृत आधारहरु अनुसूचि ५ मा उल्लेख गरिएको छ ।

सकेत न.	लैङ्गिक सकेत	२०८०/२०८१ को अनुमान		२०८१/२०८२ को प्रक्षेपण		२०८२/२०८३ को प्रक्षेपण	
		रकम	प्रतिशत	रकम	प्रतिशत	रकम	प्रतिशत
१	अत्यन्त सान्दर्भिक	६६६७६३९	१५.११	७३३२२९३	१५.११	८०६५५२२	१५.११
२	सान्दर्भिक	६३३४५४५	१४.३६	६९६८३४७	१४.३६	७६६५१८२	१४.३६
३	तटस्थ	३१११२४४८	७०.५३	३४२२५४५५	७०.५३	३७६४८०००	७०.५३

परिच्छेद-४

४.मन्त्रालयगत /क्षेत्रगत त्रि-वर्षिय श्रोत प्रक्षेपण तथा बिषयगत नतिजा

४.१ प्रदेश सभा

पृष्ठभूमि

नेपालको संविधानको भाग १४ को धारा १७५ मा प्रदेश व्यवस्थापिकाको व्यवस्था गरेको छ । यसै बमोजिम बि.स. २०७४ सालमा मधेश प्रदेश सभाको गठन भएको हो । प्रदेश सभाले प्रदेश व्यवस्थापिका गठनको साथै सविधानले दिएको अधिकार स्थापित गराउनमा महत्वपूर्ण योगदान गर्दछ ।प्रदेश सभा नियमावली अनुसार प्रदेश सभामा सभामुख उपसभामुख विषयगत समितिहरु,संसदीय दलहरु मुख्य सचेतक,सचेतकको व्यवस्था गरेको छ ।यसरी प्रदेश सभाको कामलाई मर्यादिक तरिकाले व्यवस्थापन गर्न मधेश प्रदेश प्रदेश सभाको स्थापना गरिएको हो ।

सोच

- विधिको शासन तथा संविधानको भावनाको सम्मान गर्ने ।

उद्देश्य

- संसदको विद्यायकी कार्यमा सहयोग गर्ने ।
- मौलिक हकको कार्यान्वयनको लागी कानुन निर्माण गर्ने ।
- संसदीय समिति मार्फत विषयगत मन्त्रालयहरुको कार्यमा नियन्त्रण निगरानी एवमं समन्वय गर्ने ।

रणनीतिः

- संसदीय समिति मार्फत विषयगत मन्त्रालयहरुको नियन्त्रण निगरानी तथा समन्वय
- आवश्यक कानुन निमांण
- संसदको विधायीकी कार्यमा सहयोग

त्रिवर्षीय खर्च प्रक्षेपण

(रु हजारमा)

बजेट शीर्षक	पहिलो वर्ष (२०८०/२०८१)			दोस्रो वर्ष (२०८१/२०८२)			तेस्रो वर्ष (२०८२/२०८३)		
	चालु खर्च	पूंजीगत खर्च	जम्मा	चालु खर्च	पूंजीगत खर्च	जम्मा	चालु खर्च	पूंजीगत खर्च	जम्मा
२०२०००01 प्रदेश सभा	१६०२९	०	१६०२९	१७६३२	०	१७६३२	१९३९५	०	१९३९५
२०२०००११ प्रदेश सभा	२४५०९१	०	२४५०९१	२६९६००	०	२६९६००	२९६५६०	०	२९६५६०
२०२०००१२ प्रदेश सभा सचिवालय	१०९१६५	४४०००	१५३१६५	१२००८२	४८४००	१६८४८२	१३२०९०	५३२४०	१८५३३०
जम्मा	३७०२८५	४४०००	४१४२८५	४०७३१४	४८४००	४५५७१४	४४८०४५	५३२४०	५०१२८५

विषय क्षेत्रगत नतिजा सूचक र लक्ष्य

सि.न.	सूचक लक्ष्य	एकाई	२०७८/ ७९ सम्मको उपलब्धि	२०७९/ २०८०को अनुमानित उपलब्धि	मध्यमकालिन लक्ष्य		
					०८०/८१	०८१/८२	०८२/८३
१	नयाँ कानुन निर्माण	संख्या					
१.१	प्रमाणीकरण भएका विद्येयक	संख्या	४८	५	६	७	१०
२	क्षमता अभिबृद्धि (तालिम,गोष्ठी)	संख्या			१	१	१

४.२ प्रदेश लोक सेवा आयोग

पृष्ठभूमि

नेपालको संविधानको भाग २३ को धारा २४४ को उपधारा (१) मा भएको व्यवस्था अनुसार प्रदेश सभावाट पारित प्रदेश लोक सेवा आयोग ऐन, २०७६ मिति २०७६।०५।०४ गते माननीय प्रदेश प्रमुखज्यूबाट प्रमाणीकरण भई प्रदेश लोक सेवा आयोगको स्थापना भएको हो । प्रदेश लोक सेवा आयोग गठन सम्वन्धी व्यवस्था अनुसार यस आयोगमा अध्यक्ष तथा अन्य दुईजना सदस्यहरु रहने प्रावधान छ । प्रदेश प्रमुखले माननीय प्रदेश मुख्य मन्त्री- अध्यक्ष, प्रदेश सभाका माननीय सभामुख- सदस्य र प्रदेश सभाको विपक्षी दलको नेता- सदस्य रहेको समितिको सिफारिसमा कम्तीमा १ जना महिला पर्ने गरी अध्यक्ष तथा सदस्यको नियुक्ति गर्ने तथा यसरि नियुक्ति गर्दा आयोगका सदस्यहरुमध्ये कम्तीमा एकजना सदस्य बीस वर्ष वा सो भन्दा बढी अवधिसम्म कुनै सरकारी सेवामा रहेका व्यक्तिहरू मध्येबाट र बाँकी सदस्यहरू विज्ञान, प्रविधि, कला, साहित्य, कानून, जनप्रशासन, समाजशास्त्र वा राष्ट्रिय जीवनका अन्य क्षेत्रमा शोध, अनुसन्धान, अध्यापन वा अन्य कुनै महत्वपूर्ण कार्य गरी ख्याति प्राप्त गरेका व्यक्तिहरू मध्येबाट नियुक्त हुने व्यवस्था छ ।

सोच

- सार्वजनिक सेवा प्रवाहलाई गुणस्तरीय र परिणाममूखी बनाउन योग्य र सक्षम जनशक्तिको छनौट निष्पक्ष परिक्षा प्रणालीबाट गर्ने ।

उद्देश्य

- प्रदेश निजामती,अन्य सरकारी सेवा र स्थानीय तहको सेवाको पदमा नियूक्तिका लागी उम्मेदवार छनौट गर्न परीक्षा संचालन गर्ने ।

लक्ष्य

- सार्वजनिक सेवाको लागी आवश्यकता अनुसारको सक्षम उम्मदेवार छनौट गरी सिफारिश गर्ने ।

रणनीति

- आयोगमा जनशक्ति व्यवस्थापन गर्ने

- समय तालिका अनुसार प्रदेशका निकायहरु बाट माँग भए अनुसारको सक्षम र योग्य उम्मेदवार सिफारिश गर्ने ।

त्रिवर्षीय खर्च प्रक्षेपण

(रु हजारमा)

बजेट शीर्षक	पहिलो वर्ष (२०८०/२०८१)			दोस्रो वर्ष (२०८१/२०८२)			तेस्रो वर्ष (२०८२/२०८३)		
	चालु खर्च	पूंजीगत खर्च	जम्मा	चालु खर्च	पूंजीगत खर्च	जम्मा	चालु खर्च	पूंजीगत खर्च	जम्मा
२१००१०११ प्रदेश लोक सेवा आयोग	८८४३३	२७९१९	११६३५२	९७२७६	३०७११	१२७९८७	१०७००४	३३७८२	१४०७८६
२१००१०२० प्रदेश लोक सेवा आयोग	9864	०	९८६४	१०८५०	०	१०८५०	११९३५	०	११९३५
जम्मा	९८२९७	२७९१९	१२६२१६	१०८१२७	३०७११	१३८८३८	११८९३९	३३७८२	१५२७२१

विषय क्षेत्रगत नतिजा सूचक र लक्ष्य

सि.न.	सूचक लक्ष्य	एकाई	२०७८/ ७९ सम्मको उपलब्धि	२०७९/ २०८०को अनुमानित उपलब्धि	मध्यमकालिन लक्ष्य		
					०८०/८१	०८१/८२	०८२/८३
१	पाठयक्रम निर्माण	संख्या			२०		
२	परिक्षा सञ्चालन	संख्या	२२	७५	७५	१५	२०
३	सिफारिश	संख्या	१७	१८	२४५	१००	१५०
४	निर्देशिका कार्यविधि तथा नियमावली निर्माण	संख्या					

४.३ मुख्य न्यायाधिवक्ताको कार्यालय

पृष्ठभूमि

नेपालको संविधानको धारा १६० मा महान्यायाधिवक्ताको मातहत रहने गरी प्रत्येक प्रदेशमा एक मुख्य न्यायाधिवक्ता रहने व्यवस्था छ । मुख्य न्यायाधिवक्ता प्रदेश सरकारको मख्य काननी सल्लाहकार हुने र संवैधानिक एवं काननी विषयमा प्रदेश सरकार वा प्रदेश सरकारले तोकिदिएको अन्य अधिकारीलाई राय सल्लाह दिन मुख्य न्यायाधिवक्ताको कर्तव्य हुने संवैधानिक व्यवस्था रहेको छ । मख्यमन्त्रीको सिफारिसमा प्रदेश प्रमखबाट मुख्य न्यायाधिवक्ताको नियक्ति हुने संवैधानिक व्यवस्था रहेको छ । यसै अनुरुप मुख्य न्यायाधिवक्ताको कार्यालय जनकपरधाम स्थित मधेश भवनमा स्थापना भई कार्य सञ्चालन भइरहेको छ ।

मधेश प्रदेशमा मानव अधिकारको प्रत्याभूतिसँगै सेवाग्राहीलाई निः शुल्क कानूनी सल्लाह तथा सहयोग प्रदान गर्नुका साथै मधेश प्रदेशभित्र भएका विभिन्न खाले घटनाहरुलाई छानविन गर्ने कार्यमा सहयोग समेत गर्दै आएको छ । साथै प्रदेश सरकार र मातहतका निकायहरु पक्ष भएको र प्रदेश सरकारलाई विपक्षी बनाई दायर भएको मद्ुदामा बहस, पैरवी र प्रतिरक्षा गर्ने कार्य हुँदै आएको छ ।त्यसैगरी यस कार्यालयले प्रदेशमा बनेका ऐन, नियम, कार्यविधिहरुको निर्माणमा आवश्यकताअनसार सलग्न भई सहयोग प्रदान गर्नुका साथै समयानकुल कानूनको सशोधन गर्न आवश्यक सल्लाह समेत दिने गरेको छ ।

सोच

- कानुनी सल्लाह तथा कानुन बमोजिम काम गर्न मुख्य सहयोगीको भूमिका बहन गर्ने ।

उद्देश्य लक्ष्य र रणनीति

- प्रदेश सरकारको तर्फबाट विभिन्न मुद्दामा बहस पैरबी गर्ने
- संवैधानिक र कानुनी विषयमा प्रदेश सरकारलाई आवश्यक राय उपलब्ध गराउने ।
- मानव अधिकार र मौलिक आधिकारको संरक्षण गर्ने ।

त्रिवर्षीय खर्च प्रक्षेपण

(रु हजारमा)

बजेट शीर्षक	पहिलो वर्ष (२०८०/२०८१)			दोस्रो वर्ष (२०८१/२०८२)			तेस्रो वर्ष (२०८२/२०८३)		
	चालु खर्च	पूंजीगत खर्च	जम्मा	चालु खर्च	पूंजीगत खर्च	जम्मा	चालु खर्च	पूंजीगत खर्च	जम्मा
२१६०००११ मुख्य न्यायाधिवक्ताको कार्यालय	३२६८७	४४००	३७०८७	३५९५६	४८४०	४०७९६	३९५५१	५३२४	४४८७५
जम्मा	३२६८७	४४००	३७०८७	३५९५६	४८४०	४०७९६	३९५५१	५३२४	४४८७५

विषय क्षेत्रगत नतिजा सूचक र लक्ष्य

सि.न.	सूचक लक्ष्य	एकाई	२०७८/ ७९ सम्मको उपलब्धि	२०७९/ २०८०को अनुमानित उपलब्धि	मध्यमकालिन लक्ष्य		
					०८०/८१	०८१/८२	०८२/८३
१	प्रदेश भित्र कानुनी शिक्षा कार्यक्रम	जिल्ला	२	२	८	८	८
२	कानुनी राय	वटा	६	८	५०	६५	८५
३	कानुनी सहयोग प्रदान	संख्या	२३२६	२५३५	३०००	३५००	४०००
४	रिटको प्रतिरक्षा	वटा	२३८	२४०	२७५००	३१००	३६००
५	कारागार अनुगमन	वटा	३	३	३	३	३

४.४ मुख्यमन्त्री तथा मं. प. कार्यालय

पृष्ठभूमि

नेपालको संविधान, २०७२ ले परिकल्पना गरे बमोजिम नेपालले पूर्ण संघीयताको ढाँचा अवलम्बन गरि संविधानको धारा ५६ बमोजिम ३ तहका सरकार गठन हुने व्यवस्था गरेको छ । केन्द्रमा संघीय सरकार, ७ वटा प्रदेश सरकार र ७५३ वटा स्थानीय तहका स्थानीय सरकारको व्यवस्था गरि सो को अधिकार, कर्त्तव्य र कार्य पद्धतिको समेत व्यवस्था नेपालको संविधान, २०७२ मा उल्लेख भएको छ । प्रदेश सरकारको प्रमुख कार्यकारी निकायको रुपमा मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालय रहने कानूनी व्यवस्था रहेको हुँदा मधेश प्रदेशमा पहिलोपल्ट वि.स. २०७४ फाल्गुन ३ गते मुख्यम्नत्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालय मन्त्रिपरिषद गठन भै कार्य प्रारम्भ भएको हो । प्रदेशको शासन व्यवस्थालाई नियन्त्रण,निर्देशन तथा समुचित व्यवस्थापनको लागी प्रदेशमा सविंधानले प्रदान गरेको अधिकार अन्तर्गत मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालय स्थापना भएको हो । मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषदको कार्यालयबाट मन्त्रिपरिषद सम्बन्त्री कार्य नीति तर्जुमा, सार्वजनिक प्रशासन,सुशासन,शासकीय सुधार, कर्मचारी व्यवस्थापन तथा सबै मन्त्रालयहरुको नियन्त्रण तथा अनुगमन गर्ने गरिन्छ । प्रदेश कार्यविभाजन नियमावदी २०७९ ले मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद कार्यालयलाई ३५ वटा कार्य गर्ने गरी जिम्मेवारी तोकेको छ ।

सोच

- उच्च मानव विकास र पहिचान - समृद्ध मधेश समाज।

उद्देश्य

- पारदर्शिता,जवाफदेहिता,जनउत्तरदायी तथा सुशासनमा आधारित रहेर प्रदेशमा सेवा प्रवाह गरी जनतामूखी शासन व्यवस्थाको माध्यमबाट प्रदेशको जनताको जीवन स्तर बढाउने ।

लक्ष्य

- सुशासन व्यवस्था कायम गर्ने ।
- नागरिकमूखी सेवा प्रवाह गर्ने ।
- जनताको जीवनस्तरमा सुधार ल्याउने ।

रणनीति

- प्रदेशको लागी आवशयक कानुन निर्माण गर्ने ।
- सार्वजनिक सेवा प्रवाहमा सुधार ल्याउने ।
- संघीय सरकार र स्थानीय तहसगँ समन्वय गर्ने ।
- क्षमता विकास गर्ने ।
- सुशासन कायम गर्ने ।

त्रिवर्षीय खर्च प्रक्षेपण

(रु हजारमा)

बजेट शीर्षक	पहिलो वर्ष (२०८०/२०८१)			दोस्रो वर्ष (२०८१/२०८२)			तेस्रो वर्ष (२०८२/२०८३)		
	चालु खर्च	पूंजीगत खर्च	जम्मा	चालु खर्च	पूंजीगत खर्च	जम्मा	चालु खर्च	पूंजीगत खर्च	जम्मा
३०१०००११ मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालय	२९३९४५	९२३४२	३८६२८७	३२३३४०	१०१५७६	४२४९१६	३५५६७३	१११७३४	४६७४०७
३०१९११२० प्रदेश तथा स्थानीय शासन सहयोग कार्यक्रम(संघ शसर्त अनुदान)	१४९८००	२०००	१५१८००	१६४७८०	२२००	१६६९८०	१८१२५८	२४२०	१८३६७८
३०१९११२१ स्थानीय विकास प्रशिक्षण प्रतिष्ठान(संघ शसर्त अनुदान)	२८००	०	२८००	३०८०	०	३०८०	३३८८	०	३३८८
जम्मा	४४६५४५	९४३४२	५४०८८७	४९१२००	१०३७७६	५९४९७६	५४०३१९	११४१५४	६५४४७३

विषय क्षेत्रगत नतिजा सूचक र लक्ष्य

सि.न.	सूचक लक्ष्य	एकाई	२०७८/७९ सम्मको उपलब्धि	२०७९|२०८०को अनुमानित उपलब्धि	मध्यमकालिन लक्ष्य		
					०८०/८१	०८१/८२	०८२/८३
१	कानून, र मापदण्ड, निर्देशिका, कार्यवधि निर्माण	संख्या	६	४	४	५	५
२	प्रदेश अनुसन्धान तथा	जना	४७३६	१७९५	१५००	१५००	१५००

	प्रशिक्षण केन्द्र बाट तालिम प्राप्त जनशक्ति						
३	योजना अनुगमन मुल्यांकन						
४	कार्य सम्पादन सम्झौता गरिएका निकायहरु						
५	नवप्रवद्र्धन कोषको अवस्था	परियोजना	४	९	०		
६	O & M survey		१		१		
७	प्रदेशमा रहेको कुल कर्मचारी दरवन्दी		३०५२	३०५२	३०५२	३०५२	३०५२
८	प्रदेशमा रहेका रिक्त कर्मचारी दरवन्दी		१०७१	१०७१	९५०	८००	५००
९	प्रदेश समन्वय परिषद बैठक	पटक	३	१	१	१	१

४.५ अर्थ मन्त्रालय

पृष्ठभूमि

नेपालको संविधानमा व्यवस्था भए वमोजिम २०७४ मार्ग २१ गते सम्पन्न प्रदेश सभाको निर्वाचन पश्चात २०७४ साल फाल्गुन ३ गते प्रदेश सरकारको गठन संगै यस मन्त्रालयको स्थापना भएको हो । देशको आर्थिक अवस्थाको विश्लेषण तथा आर्थिक नीतिको तर्जुमा कार्यान्वयन,नियमन,प्रदेश स्तरको आर्थिक स्रोतको बाँडफाँट,वित्तिय व्यवस्थापन तथा प्रदेश राजस्व सम्बन्धी नीति तथा कानुनको तर्जुमा तथा कार्यान्वयन गर्ने दायित्व यस मन्त्रालयको कार्यक्षेत्रभित्र पर्दछ ।प्रदेश कार्यविभाजन नियमावली २०७९ यस मन्त्रालयलाई ३८ वटा कामकाज गर्नै गरी कार्यजिम्मेवारी सुम्पेको छ ।

सोच

- स्वाधिन समुन्नत तथा समाजवाद् उन्मुख अर्थतन्त्र एवं समृद्ध नेपाली।

उद्देश्य

- प्रदेशमा आर्थिक सामाजिक रुपान्तरणका आधारशीला तयार गरी प्रदेशलाई सम्बृद्ध बनाउदै समग्र राष्ट्रिय लक्ष्य हासिल गर्न योगदान गर्नु ।

रणनीति

- कृषि क्षेत्रको रूपान्तरण, पर्यटन, उद्योग, व्यापार क्षेत्रको विस्तार मार्फत उत्पादन बढाउने ।
  भौतिक पूर्वाधारको विकास मार्फत आर्थिक क्रियाकलापहरुको विस्तार तथा लगानी आकर्षित गर्ने ।
  सामाजिक विकास एवं सामाजिक सुरक्षाका माध्यमबाट मानव विकासमा सुधार गर्ने ।
  सार्वजनिक वित्त व्यवस्थापनमा जवाफदेहिता र पारदर्शिता अभिबृद्धि गर्ने, शासकीय सुधार र सार्वजनिक सेवा प्रवाहमा गुणस्तर अभिबृद्धि गर्दै सुशासन प्रबर्धन गर्ने ।
  लैंगिक समानता, समावेशीकरण र वातावरण संरक्षणमा जोड दिने ।
  विज्ञान र प्रविधिको प्रयोग तथा अनुसन्धान, शिक्षा र स्वास्थ्य क्षेत्रमा गुणात्मक सुधारका लागि संस्थागत क्षमता अभिबृद्धि गर्ने ।

त्रिवर्षीय खर्च प्रक्षेपण

(रु हजारमा)

बजेट शीर्षक	पहिलो वर्ष (२०८०/२०८१)			दोस्रो वर्ष (२०८१/२०८२)			तेस्रो वर्ष (२०८२/२०८३)		
	चालु खर्च	पूंजीगत खर्च	जम्मा	चालु खर्च	पूंजीगत खर्च	जम्मा	चालु खर्च	पूंजीगत खर्च	जम्मा
३०५०००११ अर्थ मन्त्रालय	२३२७७५	७९००	२४०६७५	२५६०५३	८६९०	२६४७४३	२८१६५८	९५५९	२९१२१७
३०५०१०११ प्रदेश लेखा नियन्त्रक कार्यालय	३९६२७	६३६०	४५९८७	४३५९०	६९९६	५०५८६	४७९४९	७६९६	५५६४४
३०५०१०१२ प्रदेश लेखा इकाई कार्यालयहरु	३२३२०	१७६७०	४९९९०	३५५५२	१९४३७	५४९८९	३९१०७	२१३८१	६०४८८
जम्मा	३०४७२२	३१९३०	३३६६५२	३३५१९४	३५१२३	३७०३१७	३६८७१४	३८६३५	४०७३४९

अर्थ बिबिध

अर्थ — आन्तरिक ऋण भूक्तानी

(रु हजारमा)

बजेट शीर्षक	पहिलो वर्ष (२०८०/२०८१)			दोस्रो वर्ष (२०८१/२०८२)			तेस्रो वर्ष (२०८२/२०८३)		
	चालु खर्च	पूंजीगत खर्च	जम्मा	चालु खर्च	पूंजीगत खर्च	जम्मा	चालु खर्च	पूंजीगत खर्च	जम्मा
५०२०१००२ आन्तरिक ऋण भुक्तानी	२०००००	०	२०००००	२२००००	०	२२००००	२४२०००	०	२४२०००
जम्मा	२०००००	०	२०००००	२२००००	०	२२००००	२४२०००	०	२४२०००

स्थानीय तह तथा अन्य

(रु हजारमा)

बजेट शीर्षक	पहिलो वर्ष (२०८०/२०८१)			दोस्रो वर्ष (२०८१/२०८२)			तेस्रो वर्ष (२०८२/२०८३)		
	चालु खर्च	पूंजीगत खर्च	जम्मा	चालु खर्च	पूंजीगत खर्च	जम्मा	चालु खर्च	पूंजीगत खर्च	जम्मा
६०२०००११ भैपरी आउने - साधारण प्रशासन	२१०००००	१५०००००	३६०००००	२३१००००	१६५००००	३९६००००	२५४१०००	१८१५०००	४३५६०००
६०२०००१३ स्थानीय तह अनुदान	१६३५७४३	०	१६३५७४३	१७९९३१७	०	१७९९३१७	१९७९२४९	०	१९७९२४९
जम्मा	३७३५७४३	१५०००००	५२३५७४३	४१०९३१७	१६५००००	५७५९३१७	४५२०२४९	१८१५०००	६३३५२४९

(रु हजारमा)

बजेट शीर्षक	पहिलो वर्ष (२०८०/२०८१)			दोस्रो वर्ष (२०८१/२०८२)			तेस्रो वर्ष (२०८२/२०८३)		
	चालु खर्च	पूंजीगत खर्च	जम्मा	चालु खर्च	पूंजीगत खर्च	जम्मा	चालु खर्च	पूंजीगत खर्च	जम्मा
स्थानीय तह	१८९२३०४	०	१८९२३०४	२०८१५३४	०	२०८१५३४	२२८९६८८	०	२२८९६८८
जम्मा	१८९२३०४	०	१८९२३०४	२०८१५३४	०	२०८१५३४	२२८९६८८	०	२२८९६८८

विषय क्षेत्रगत नतिजा सूचक र लक्ष्य

सि.न.	सूचक लक्ष्य	एकाई	२०७८/७९ को उपलब्धि	२०७९/२०८०को अनुमानित उपलब्धि	मध्यमकालिन लक्ष्य		
					०८०/८१	०८१/८२	०८२/८३
१	ग्राहस्थ उत्पादन	दश लाखमा	६५०४७७	७०७५१०	७५००००	८००००	८५००००
२	प्रदेश सरकार को पुंजीगत खर्च	प्रतिशत मा	६०.९४	७०	८०	८२	८५
३	आन्तरिक राजस्व	हजार मा	२९५६६७२.५१३	३,६५८६७५.८९१	४३७८१०३	४१८५९१३.३	५२९७५०४.६३
४	वहु आयामिक गरिवी	प्रतिशत	२४.२	२१.०	२०.०	१९.०	१८.०

४.६ उद्योग, वाणिज्य तथा पर्यटन मन्त्रालय

पृष्ठभूमि

मुलुकमा औद्योगिक कृयाकलापहरुलाई प्रवर्द्धन गर्न तथा व्यापार व्यवसायका लागि अनुकुल वातावरण तयार गर्ने हेतुले नेपालका तत्कालिन प्रधानमन्त्री जुद्धसमशेर जंगबहादुर राणाबाट वि.सं. १९९३ सालमा उद्योग परिषद्को स्थापना भएको थियो । सोही वर्ष नेपालमा पहिलोपटक कम्पनी सम्बन्धी कानुन र औद्योगिक व्यवसायसँग सम्बन्धित कानुन लागु भएको र वि.सं. २०३८ सालमा उद्योग तथा वाणिज्य मन्त्रालयको स्थापना भएकोमा नेपालको संविधान (२०७२)ले मुलुकलाई संघ, प्रदेश र स्थानीय गरी तीन तहबाट राज्यशक्तिको प्रयोग हुने गरी शासन संचालनको व्यवस्था भएको सन्दर्भमा संघीयता कार्यान्वयनका लागि संघ र स्थानीय बीच पुलको रुपमा रहने उद्योग, वाणिज्य तथा पर्यटनसँग सम्बन्धित कार्यहरु गर्नका लागि यस क्षेत्रसँग सम्बन्धित घरेलु तथा साना उद्योग कार्यालयहरु (सप्तरी, सिराहा, धनुषा, महोत्तरी, सर्लाही, रौतहट, बारा र पर्सा) ८ वटा जिल्लास्तरको कार्यालयहरु दरबन्दी सहित २०७५ सालमा तत्कालिन उद्योग, पर्यटन वन तथा वातावरण मन्त्रालय, मधेश प्रदेश, जनकपुरधामलाई लाई हस्तान्तरण भएकोमा यस अघि उद्योग, पर्यटन तथा वन मन्त्रालय, मधेश प्रदेश, जनकपुरधाम अन्तर्गत कार्य जिम्मेवारी सहित रहेकोमा मधेश प्रदेश सरकार (कार्यविभाजन) नियमावली २०७९ बमोजिम यस मन्त्रालयको स्थापना भएको हो ।

मधेश प्रदेशमा उद्योग तथा वाणिज्य क्षेत्रलाई सबल र सुदृढ तुल्याउँदै औद्योगिक वातावरण सिर्जना, लगानी प्रवर्द्धन, आन्तरिक तथा स्वदेशी उत्पादनलाई सहजीकरण र नियमन गर्दै उपभोक्ताको हकहित समेतलाई संरक्षण तथा प्रवर्द्धनका लागि नियमित बजार अनुगमन गरी बजार नियमन, साथै पर्यटकीय क्षेत्रको विकास तथा व्यवस्थापन सम्बन्धी नीति, कानुन, मापदण्ड र योजना निर्माण सहित पुर्वाधार विकास गर्ने उद्देश्य यस मन्त्रालयको रहेको छ ।

सोचः

औद्योगिकीकरणको प्रकृयालाई सहज, सरल, गतिशिल र सुदृढ बनाउँदै परम्परागत सीप तथा प्रविधिको विकास र प्रवर्द्धन गरी दक्ष व्यवसायिक जनशक्ति उत्पादनको साथै विभिन्न प्रकृतिका प्रादेशिक सम्पदाहरुको संरक्षण, प्रवर्द्धन र सौन्दर्यीकरण गरी रोजगारीको अवसर सिर्जनाको माध्यमबाट प्रदेशको अर्थतन्त्र सुदृढीकरण गर्दै मुलुकको आर्थिक विकासमा टेवा पुर्याउने ।

उद्देश्य :

मधेश प्रदेश सरकार (कार्यविभाजन) नियमावली २०७९ बमोजिम स्थापित यस मन्त्रालयले निम्न उद्देश्य लिएको छ :-

- औद्योगिक व्यवसाय प्रवद्धन र नियमन गर्नु
- औद्योगिक वस्तुको निर्यात प्रवर्द्धन तथा आयात विस्थापन, विकास र नियमन गर्नु
- प्रदेश भित्रकाको व्यापार पूर्वाधार निर्माण, सञ्चालन, सहयोग, सहजीकरण, समन्वय र नियमन गर्नु

- उपभोक्ताको हक अधिकार संरक्षण तथा प्रवर्द्धनका कार्यहरु गर्नु
- कालोबजारी तथा कृत्रिम अभाव नियन्त्रण एवं नियमन गर्नु
- हानिकारक पदार्थहरुको नियमन तथा व्यवस्थापन गर्नु
- व्यापारिक फर्महरुको दर्ता, नवीकरण, खारेजी र नियमन गर्नु
- पर्यटकीय होटल, रिसोर्ट, लज, ट्राभल एजेन्सी, धार्मिक तथा साँस्कृतिक पर्यटकीय क्षेत्रहरुको दर्ता, अनुमति, नविकरण र नियमन गर्नु
- भौगर्भिक अध्ययन तथा अनुसन्धान र नक्शा सम्बन्धि कार्य गर्नु

लक्ष्य :

औद्योगिक क्षेत्रको विकास तथा वाणिज्य क्षेत्रलाई नियमन गर्दै कृषि क्षेत्रलाई उद्योग तर्फ आकर्षित गर्न आवश्यक नीति, मापदण्ड लागू गरी स्वदेशमा रोजगारी श्रृजना गरी आयात प्रतिस्थापन र निर्यात प्रवर्द्धन गर्नुको साथै पर्यटकीय गन्तव्य स्थलहरुको संरक्षण तथा प्रवर्द्धन गरी स्वदेशी तथा विदेशी पर्यटकहरुलाई आकर्षित गरी राज्यको आर्थिक विकासमा सहयोग गर्ने ।

रणनीतिहरुः

- औद्योगिक क्षेत्र विकासका लागि नीतिगत, कानुनी, संस्थागत तथा प्रकृयागत सुधार गर्ने ।
- उद्योग, वाणिज्य तथा पर्यटन क्षेत्रलाई अन्य क्षेत्रसँग अन्तरसम्बन्धको आधारमा समन्वय र सहकार्य गर्ने ।
- प्रतिस्पर्धि तथा तुलनात्मक लाभ भएका स्वदेशी कच्चा पदार्थमा आधारित उद्योगमा सार्वजनिक, नीजि तथा सहकारीको साझेदारीमा लगानी परिचालन गर्ने ।
- लगानी मैत्री वातावरण श्रृजना गरी सोको नियमन तथा प्रवर्द्धन गरी आन्तरिक, अन्तरप्रदेश व्यापार तथा लगानीमा जोड दिने ।
- घरेलु तथा साना उद्योगको प्रवर्द्धन तथा विकासमा स्थानीय तहसँग समन्वय र सहकार्य गर्ने ।
- पर्यटीय स्थलहरुको संरक्षण तथा प्रवर्द्धन गरी पर्यटकहरुको संख्यामा वृद्धिका लागि प्रचार प्रसार गर्ने ।
- उपभोक्ताको हक अधिकार संरक्षण तथा प्रवर्द्धनका लागि नियमित बजार अनुगमन तथा नियमन गर्ने ।
- प्रादेशिक धरोहर तथा सम्पदाहरुको संरक्षण तथा सभ्भार गर्ने ।
- विदेशी मुद्रा आर्जन, रोजगारी सिर्जनाको माध्यमबाट उद्योग र पर्यटन क्षेत्रको विकास गरी राज्यको अर्थतन्त्रलाई समृद्धि तर्फ उन्मुख गराउने ।

<u>मन्त्रालयको कार्य जिम्मेवारी :</u>

मधेश प्रदेश सरकार (कार्य विभाजन) नियमावली, २०७९ को अनुसूची -२ बमोजिम यस मन्त्रालयको कार्य जिम्मेवारी निम्नानुसार रहेको छ :-

- उपभोक्ताको हक अधिकार संरक्षण तथा प्रवर्द्धन, उपभोक्ता जागरण कार्यक्रम तर्जुमा, कार्यान्वयन तथा अनुगमन
- सार्वजनिक सेवा, अत्यावश्यक सेवा आपूर्ति सम्बन्धी नीति, कानुन तथा मापदण्ड तर्जुमा, कार्यान्वयन एवं नियमन
- कालोबजारी तथा कृत्रिम अभाव नियन्त्रण एवं नियमन
- अत्यावश्यक वस्तुहरुको प्रादेशिक माँग र आपूर्ति सम्बन्धि सूचना संकलन, विश्लेषण, प्रक्षेपण र आपूर्ति व्यवस्थापन
- हानिकारक पदार्थहरुको नियमन तथा व्यवस्थापन
- व्यापार/वाणिज्यसम्बन्धी नीति, कानुन, मापदण्ड, योजना, कार्यान्वयन र नियमन
- अन्तर प्रदेश व्यापार प्रवर्द्धन, सहजीकरण र नियमन
- प्रदेश भित्रको व्यापार पूर्वाधार निर्माण, सञ्चालन, सहयोग, सहजीकरण, समन्वय र नियमन
- ढुवानी/परिवहन प्रणाली तथा कार्गो व्यवस्थापन
- व्यापार सम्बन्धी सिन्डिकेट, कार्टेलिङ्ग नियन्त्रण र प्रतिस्पर्धा सम्बन्धी नीति तथा कानुन, मापदण्ड, कार्यान्वयन र नियमन
- वस्तु, सेवा र बौद्धिक सम्पत्ति सम्बन्धि व्यापार
- व्यापारिक फर्महरुको दर्ता, नवीकरण, खारेजी र नियमन
- प्रदेशगत सार्वजनिक संस्थान, समिति, प्रतिष्ठान तथा कम्पनी आदिको सञ्चालन, व्यवस्थापन सुधार तथा नियमन
- निजी तथा गैरसरकारी क्षेत्रसँग समन्वय र सहकार्य
- प्रादेशिक व्यापारको तथ्याँक प्रणाली र अध्ययन अनुसन्धान
- कलकारखाना र औद्योगिककरण सम्बन्धी नीति, कानुन, मापदण्ड, योजना कार्यान्वयन र नियमन
- औद्योगिक व्यवसाय प्रवर्द्धन र नियमन
- उद्योग दर्ता, अनुमति, नवीकरण, खारेजी एवं नियमन
- उद्योग ग्राम, औद्योगिक क्षेत्र र विशेष आर्थिक क्षेत्रको व्यवस्थापन तथा सञ्चान र सहयोग
- ओद्योगिक भौतिक पूर्वाधार विकास सम्बन्धी योजना र कार्यान्वयन
- औद्योगिक वस्तुको निर्यात प्रवर्द्धन, विकास र नियमन

- पर्यटकीय क्षेत्रको विकास तथा व्यवस्थपान सम्बन्धी नीति, कानुन, मापदण्ड र योजना निर्माण, पूर्वाधार विकास र नियमन
- मेला, पर्व तथा पर्यटकीय मेलाहरुको व्यवस्थापन
- पर्यटकीय होटल, रिसोर्ट, लज, ट्राभल एजेन्सी, धार्मिक तथा साँस्कृतिक पर्यटकीय क्षेत्रहरुको दर्ता, अनुमति, नविकरण र नियमन
- पदमार्ग निर्माण, पर्यापर्यटन तथा होमस्टे सम्बन्धी
- खानी तथा खनिज अनुसन्धान एवं उत्खनन् सम्बन्धी
- प्रादेशिक प्रयोगशाला, स्थापना र सञ्चालन
- उद्योग तथा खनिज सम्बन्धी भौतिक पूर्वाधार विकासको योजना कार्यान्वयन
- संघको कार्य क्षेत्र भित्रका र साधारण निर्माण मुखी खानी तथा खनिज बाहेकका खानी तथा खनिज पदार्थ सम्बन्धी सर्वेक्षण, अन्वेषण, उत्खनन् र व्यवस्थपान
- संघको कार्य क्षेत्र भित्रका र साधारण निर्माण मुखी खानी तथा खनिज बाहेकका खानी तथा खनिज पदार्थ सम्बन्धी दर्ता, अनुमति, नविकरण, खारेजी र नियमन
- खानी तथा खानीजन्य वस्तुहरुको लगत संकलन तथा अभिलेखाङ्कन
- भौगर्भिक अध्ययन तथा अनुसन्धान र नक्सा सम्बन्धि

त्रिवर्षीय खर्च प्रक्षेपण

(रु हजारमा)

बजेट शीर्षक	पहिलो वर्ष (२०८०/२०८१)			दोस्रो वर्ष (२०८१/२०८२)			तेस्रो वर्ष (२०८२/२०८३)		
	चालु खर्च	पूंजीगत खर्च	जम्मा	चालु खर्च	पूंजीगत खर्च	जम्मा	चालु खर्च	पूंजीगत खर्च	जम्मा
३०७०००११ उद्योग वाणिज्य तथा पर्यटन मन्त्रालय	४७९३०	८७९८०	१३५९१०	५२७२३	९६७७८	१४९५०१	५७९९५	१०६४५६	१६४४५१
३०७००९०१ पर्यटन विकास कार्यालयहरु	४४०४८	१२६९२४५	१३१३२९३	४८४५३	१३९६१७०	१४४४६२२	५३२९८	१५३५७८६	१५८९०८५
३०७०३०१२ घरेलु तथा साना उद्योग कार्यालयहरु	१४०८६८	२३०४०	१६३९०८	१५४९५५	२५३४४	१८०२९९	१७०४५०	२७८७८	१९८३२९
३०७०५१०१ उधोग विभाग	२७६६५	५९९०	३३६५५	३०४३२	६५८९	३७०२१	३३४७५	७२४८	४०७२३
जम्मा	२६०५११	१३८६२५५	१६४६७६६	२८६५६२	१५२४८८१	१८११४४३	३१५२१८	१६७७३६९	१९९२५८७

बिषय/क्षेत्रगत नतिजा सूचक र लक्ष्य:

सि.नं.	सूचक लक्ष्य	इकाइ	०७८।७९ को उपलब्धी	०७९।८० को अनुमानित उपलब्धी	मध्यकालिन लक्ष्य		
					०८०।८१	०८१।८२	०८२।८३
१.	विशेष आर्थिक क्षेत्र	संख्या	-	-	-	-	-
२.	औद्योगिक क्षेत्र	संख्या	-	-	-	-	-

३.	उद्योग ग्राम स्थापना	संख्या	-	-	-	-	-
४.	साना तथा घरेलु उद्योग	संख्या	१३०९९	८०००	९०००	१००००	११०००
५.	बजार अनुगमन	पटक	-	१००	२००	२५०	३००
६.	पर्यटक आगमन	संख्या	-	३०००००	३३००००	३५००००	४०००००
७.	पर्यटन सूचना केन्द्र	संख्या	१	-	२	१	१
८.	पर्यटकीय स्थलहरुको जिल्लागत प्रोफाइल तयारी	संख्या	-	१	२	३	२

४.७ शिक्षा तथा समाज कल्याण मन्त्रालय

पृष्ठभूमि

संविधानले प्रत्येक नागरिकलाई शिक्षाको मौलिक हक सुनिश्चित गरेको छ। आधारभूत एवम् माध्यमिक तहसम्मको शिक्षा अनिवार्य एवम् निशुल्क पाउने हक प्रदान गरेको छ। समान रुपमा समावेशी पहुँचको व्यवस्था गर्न निर्देश गरेको छ। अनिवार्य तथा नि:शुल्क शिक्षा सम्बन्धी ऐन, २०७५ ले प्रत्येक नागरिकलाई आधारभूत तहसम्मको शिक्षा प्रदान गर्ने दायित्व र सो सम्बन्धी आवश्यक व्यवस्था मिलाउने जिम्मेवारी नेपाल सरकार, प्रदेश सरकार र स्थानीय सरकारको रहेको छ। नेपालमा बसोबास गर्ने प्रत्येक नेपाली समुदायलाई मातृभाषामा शिक्षा प्राप्त गर्ने अधिकार रहेकोछ। अपाङ्ग नागरिकहरूलाई विशेष शिक्षाको माध्यमवाटसमेत शिक्षा प्राप्त गर्नेअधिकार छ। शिक्षा क्षेत्रमा विभिन्न नीति तथा कार्यक्रमहरुको कार्यान्वयन भएपनि यस प्रदेशमा सवैका लागि गुणस्तरीय शिक्षाको अपेक्षाकृत पँहुच सुनिश्चित गर्न सकिएको छैन। मधेश प्रदेश सरकारले २०७९ मा शिक्षा र सामाजिक क्षेत्रको विकासको लागी साविकको सामाजिक विकास मन्त्रालयबाट शिक्षा र सामाजिक क्षेत्रलाई छुटयाई शिक्षा तथा समाज कल्याण मन्त्रालयको स्थापना गरेको छ ।प्रदेश सरकार कार्यविभाजन नियमावली २०७९ ले शिक्षा तथा समाज कल्याणको क्षेत्रमा नीति, कानुन,मापदण्ड र नियमन लगायतको कार्य गर्न ३७ वटा कार्य गर्ने गरी जिम्मेवारी दिएको छ ।

सोच

- प्रदेशको शैक्षिक व्यवस्थापन व्यवसायिक भइ शिक्षामा गुणात्मक सुधार।

उद्देश्य

- शिक्षाको विकास तथा विस्तार गर्नुका साथै विद्यालय छाडने दरमा कमी ल्याउनु।
- रोजगारमूलक शिक्षाको प्रवर्द्धनका साथै शिक्षाको पहुँच र गुणस्तरमा सुधार गर्नु।

लक्ष्य

- प्रदेशको शैक्षिकस्तर राष्ट्रिय औसतभन्दा माथि पुगेको हुने।

रणनीति

- भौतिक पूर्वाधारको व्यवस्था, प्रयोगशाला र सूचना प्रविधिको प्रयोग बढाएर गुणस्तर सुधार गर्ने।
- अनुगमन मूल्यांकन प्रणाली र शैक्षिक व्यवस्थापनमा सुधार गर्ने।
- मातृभाषामा शिक्षा, मातृभाषा मार्फत शिक्षा, मातृभाषाको विकास तथा मातृभाषा संरक्षण गर्ने।
- माध्यमिक तहमा अध्ययनरत सबै विद्यार्थीहरुलाई कम्तिमा एउटा आय आर्जनको सीप प्रदान गर्ने।
- प्रदेश तहको शैक्षिक नीति, ऐन, नियमावली, तथा कार्यविधिको खाका बनाई लागू गर्ने।
- प्रादेशिक पाठ्यक्रम तथा शैक्षिक गुणस्तरको खाका बनाउने ।
- आधुनिक प्रविधि द्वारा विद्यार्थीमैत्री अध्ययन अध्यापन गराउने नीति लिने।
- जेष्ठ नागरिकहरूलाई आधारभूत आवश्यकता प्रदान गरी जीवनको उत्तरार्द्ध सुखद एवम् संतोषप्रद बनाउदै उनीहरुको क्षमताको उपयोग गर्ने।

त्रिवर्षीय खर्च प्रक्षेपण

(रु हजारमा)

बजेट शीर्षक	पहिलो वर्ष (२०८०/२०८१)			दोस्रो वर्ष (२०८१/२०८२)			तेस्रो वर्ष (२०८२/२०८३)		
	चालु खर्च	पूंजीगत खर्च	जम्मा	चालु खर्च	पूंजीगत खर्च	जम्मा	चालु खर्च	पूंजीगत खर्च	जम्मा
३५०००११ शिक्षा तथा समाज कल्याण मन्त्रालय	८६४०८३	७०६०५७	१५७०१४०	९५०४९१	७७६६६३	१७२७१५४	१०४५५४०	८५४३२९	१८९९८६९
३५००१०११ शिक्षा विकास निर्देशनालय	२४३२१९	७१५००	३१४७१९	२६७५४१	७८६५०	३४६१९१	२९४२९५	८६५१५	३८०८१०
३५००१०१२ शिक्षा तालिम केन्द्र	२०६०५	२६५०	२३२५५	२२६६६	२९१५	२५५८१	२४९३२	३२०७	२८१३९
३५००४०११ व्यवसायिक तथा सीप विकास तालिम केन्द्रहरु	१००८११	११५०	१०१९६१	११०८९२	१२६५	११२१५७	१२१९८१	१३९२	१२३३७३
३५००९०५० सामाजिक विकास इकाई कार्यालयहरु	०	११८८४५०	११८८४५०	०	१३०७२९५	१३०७२९५	०	१४३८०२५	१४३८०२५
३५०१२१०१ मधेश प्रज्ञा प्रतिष्ठान	४००००	०	४००००	४४०००	०	४४०००	४८४००	०	४८४००
३५०९११२५ राष्ट्रिय परीक्षा बोर्ड(संघ शसर्त अनुदान)	४५४००	०	४५४००	४९९४०	०	४९९४०	५४९३४	०	५४९३४
३५०९११२६ प्राविधिक शिक्षा तथा व्यवसायिक तालिम परिषद् (विशेष कार्यक्रम समेत)(संघ शसर्त अनुदान)	४०९५००	७४४००	४८३९००	४५०४५०	८१८४०	५३२२९०	४९५४९५	९००२४	५८५५१९
३५०९११४२ राष्ट्रिय युवा परिचालन कार्यक्रम(संघ शसर्त अनुदान)	२२२००	०	२२२००	२४४२०	०	२४४२०	२६८६२	०	२६८६२
३५०९११४३ राष्ट्रिय युवा परिषद्(संघ शसर्त अनुदान)	१८००	०	१८००	१९८०	०	१९८०	२१७८	०	२१७८

३५०९११४४ विद्यालय शिक्षा क्षेत्र योजना-(प्रदेश तथा स्थानीय तहका लागि)(संघ शसर्त अनुदान)	४५३००	०	४५३००	४९८३०	०	४९८३०	५४८१३	०	५४८१३
३५०९११४५ राष्ट्रिय खेलकुद परिषद्(संघ शसर्त अनुदान)	५६००	६४००	१२०००	६१६०	७०४०	१३२००	६७७६	७७४४	१४५२०
जम्मा	१७९८५१८	२०५०६०७	३८४९१२५	१९७८३७०	२२५५६६८	४२३४०३८	२१७६२०७	२४८१२३४	४६५७४४१

विषय क्षेत्रगत नतिजा सूचक र लक्ष्य

सि.न.	सूचक लक्ष्य	एकाई	२०७८/७९ को उपलब्धि	२०७९/२०८०को अनुमानित उपलब्धि	मध्यमकालिन लक्ष्य		
					०८०/८१	०८१/८२	०८२/८३
१	साक्षरता दर औसत	प्रतिशत	६३.५	६५.९५	६७.१	६८.३५	७१
२	पुरुष		७२.५	७५.५	७६.७	७८.५	८०
३	महिला		५४.७	५६.४	५७.५	५८.२	६२
४	विद्यार्थी खुद भर्नादर औसत आधारभत तह - कक्षा १-८	प्रतिशत	९३.५९	९६.३	९६.६	९९	९९.३५
५	छात्र		९४.३०	९६.६	९७.५	९९	९९.८
६	छात्रा		९२.८९	९६.१	९५.७	९७	९८.९
७	विद्यार्थी खुद	प्रतिशत	५१.४	६२.२	६३.३५	६४.४	६५

	भर्नादर औसत माध्यमिक तह कक्षा ९-१२						
८	छात्र		५३.२	६३.२	६४.५	६५.५	६६
९	छात्रा		४९.६	६१.२	६२.२	६३.२	६४
१०	परिवारमा महिलाको स्वामित्वमा घर वा जग्गा	प्रतिशत	२५.२	२७	२८	२९	३०
११	कभर्डहल/रंगशाला निर्माण/स्तरोन्नति						
१२	विद्यालय स्तरीय खेलकुद मैदानको स्तरोन्ती						
१३	अनाथ बालबालिका पूनर्स्थापना केन्द्र						
१४	इन्टरनेटमा महिलाको पहुँच		१०.०८	१२	१५	२०	२५
१५	महिला वालवालिका सेवा केन्द्र स्थापना						
१६	जेष्ठ नागरिक सेवा केन्द्र स्थापना						
१७	भाषा, कला सस्कृतिको क्षेत्रमा उत्कृष्ट योगदान गरे वापत हरेक बर्ष पुरष्कृत हुने व्यक्ति						

४.८ ऊर्जा, सिँचाई तथा खानेपानी मन्त्रालय

पृष्ठभूमि

प्रदेशमा उर्जा, सिंचाई र खानेपानी क्षेत्रको विकास र विस्तार द्रुत गतिमा गर्न मधेश प्रदेश सरकारले २०७९ मा सविकको भौतिक पूर्वाधार मन्त्रालयबाट अलग मन्त्रालयको रुपमा उर्जा, सिंचाई र खानेपानी मन्त्रालयको स्थापना गरेको हो । प्रदेश कार्यविभाजन नियमावली २०७९ ले मन्त्रालयलाई उर्जा, सिचाई र खानेपानी क्षेत्रमा प्रादेशिक नीति, कानुन, मापदण्ड, योजना कार्यान्वयन र नियमन गर्ने गरी १३ वटा कार्य जिम्मेवारी दिएको छ ।

सोच

गुणस्तरीय खानेपानी, कृषिको लागी सिचाई तथा बैकल्पिक उर्जाको खपत ।

उद्देश्य

- प्रदेशका सवै जनताहरूलाई शुद्ध तथा भरपर्दो खानेपानी सेवा पुऱ्याउनु।
- प्रदेशमा सरसफाई सेवा विस्तार गर्नु।

लक्ष्य

- प्रदेशका सबै वस्तीहरूमा स्वच्छ खानेपानीको व्यवस्था सहित सबै प्रकारका फोहोरको प्रभावकारी व्यवस्थापन भएको हुने।
- सौर्य उर्जाको पहुँच बढाई आर्थिक सामाजिक विकासमा योगदान पुऱ्याइएको हुने।
- बायोग्यास, बायोब्रिकेट, बायोइन्धनमा आधारित विद्युत् तथा ताप ऊर्जाको प्रवर्द्धनद्वारा ऊर्जामा परनिर्भरता कम गर्नु।

रणनीति

- प्रदेशको खानेपानी तथा सरसफाइको गुरुयोजना बनाएर काम गर्ने।
- स्थानीय तह, निजी क्षेत्र तथा विकास साझेदारहरूसित सहकार्य गर्ने।
- शहरी क्षेत्रमा ढल प्रशोधनको प्रभावकारी व्यवस्था लागू गर्ने।
- शौचालय प्रयोग तथा फोहोर व्यवस्थापनका सन्दर्भमा जनचेतना अभिबृद्धि गर्ने।
- प्रादेशिक मापदण्डहरू बनाएर प्रदूषण नियन्त्रण गर्ने।

- सौर्य उर्जा सम्बन्धी नीति तर्जुमा र संरचना स्थापना गर्ने।
- सौर्य उर्जा उत्पादनका लागि नवीनतम प्रविधिको प्रयोग गर्ने।
- निजी क्षेत्रको लगानी आकर्षित गरी यसको प्रयोग बिस्तार गर्ने।

त्रिवर्षीय खर्च प्रक्षेपण

(रु हजारमा)

बजेट शीर्षक	पहिलो वर्ष (२०८०/२०८१)			दोस्रो वर्ष (२०८१/२०८२)			तेस्रो वर्ष (२०८२/२०८३)		
	चालु खर्च	पूंजीगत खर्च	जम्मा	चालु खर्च	पूंजीगत खर्च	जम्मा	चालु खर्च	पूंजीगत खर्च	जम्मा
३१४०००११ ऊर्जा, सिँचाई तथा खानेपानी मन्त्रालय	११६७६८४	११०५८५०	२२७३५३४	१२८४४५२	१२१६४३५	२५००८८७	१४१२८९८	१३३८०७९	२७५०९७६
३१३०२१०१ जलस्रोत तथा सिंचाइ विकास डिभिजन कार्यालयहरु	१४८८५६	१७४७९८५	१८९६८४१	१६३७४२	१९२२७८४	२०८६५२५	१८०११६	२११५०६२	२२९५१७८
३१३०३१०१ भूमिगत जलस्रोत तथा सिंचाइ विकास डिभिजन कार्यालयहरु	७५३९६	७३१२९२	८०६६८८	८२९३६	८०४४२१	८८७३५७	९१२२९	८८४८६३	९७६०९२
३१३९११२० जलवायु अनुकुलित वृहत खानेपानी आयोजना(संघ शसर्त अनुदान)	०	१८५१००	१८५१००	०	२०३६१०	२०३६१०	०	२२३९७१	२२३९७१
३१३९११२३ तराई-मधेश खानेपानी सुधार कार्यक्रम(संघ शसर्त अनुदान)	०	२५६४००	२५६४००	०	२८२०४०	२८२०४०	०	३१०२४४	३१०२४४
३१३९११२४ खानेपानी सेवा विस्तार तथा पुनर्स्थापना कार्यक्रम(संघ शसर्त अनुदान)	०	११९०००	११९०००	०	१३०९००	१३०९००	०	१४३९९०	१४३९९०
३१३९११२५ राष्ट्रिय ग्रामीण तथा नवीकरणीय उर्जा कार्यक्रम(संघ शसर्त अनुदान)	०	१००००	१००००	०	११०००	११०००	०	१२१००	१२१००
३१३९११२६ सिंचाइ पुनर्स्थापना आयोजना (कुवेत फण्ड)(संघ शसर्त अनुदान)	०	१८३००	१८३००	०	२०१३०	२०१३०	०	२२१४३	२२१४३
३१३९११२७ मझौला सिंचाई आयोजना(संघ शसर्त अनुदान)	०	११४५००	११४५००	०	१२५९५०	१२५९५०	०	१३८५४५	१३८५४५
३१३९११२८ नदी नियन्त्रण(संघ शसर्त अनुदान)	०	८३५००	८३५००	०	९१८५०	९१८५०	०	१०१०३५	१०१०३५
३१३९११२९ मर्मत संभार आयोजनाहरु(संघ शसर्त अनुदान)	०	२६०००	२६०००	०	२८६००	२८६००	०	३१४६०	३१४६०
३१३९११३० भुमिगत स्यालो तथा डिप ट्युववेल सिंचाई आयोजना(संघ शसर्त अनुदान)	०	२०२६००	२०२६००	०	२२२८६०	२२२८६०	०	२४५१४६	२४५१४६
जम्मा	१३९१९३६	४६००५२७	५९९२४६३	१५३१११३०	५०६०५८०	६५९१७०९	१६८४२४३	५५६६६३८	७२५०८८०

विषय क्षेत्रगत नतिजा सूचक र लक्ष्य

सि.न.	सूचक लक्ष्य	एकाई	२०७८/७९ सम्मको उपलब्धी	२०७९/८० सम्मको उपलब्धी	मध्यमकालिन लक्ष्य		
					०८०/८१	०८१/८२	०८२/८३
१	गोवर ग्यास प्रयोग						
२	सोलार जडान	जिल्ला			२	३	५
३	सुधारिएको चुलो						
४	आधारभूत खानेपानी पुगेको जनसख्या						
५	सौचालय सुविधा पुगेको जनसख्या						
६	हेडवर्कस तथा	वटा	५९	६९	५	७	८

	संरचना निर्माण						
७	नहर कुलो मर्मत	वटा	३३५	३४५	१०	१२	१६
८	डिप ट्युबेल	वटा	२८०	२९०	५	५	५
९	पावर ड्रिल	वटा	८३	९०	२	२	२
१०	नदि कटान/ डुवानबाट खेतियोग्य जमिन संरक्षण	हेक्टर	२८५०	३५००	४००	५००	७००
११	बस्ति संरक्षण	वटा	६०	७०	६	७	७
१२	सतह सिंचाई	हेक्टर	३५२४	४५००	५००	७००	८००
१३	भूमिगत सिंचाई	हेक्टर	३३६०	४२४०	५००	५००	५००

४.९ भूमि व्यवस्था, कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय

पृष्ठभूमि

कृषि नेपाली अर्थतन्त्रको प्रमुख क्षेत्र हो। यसले कुल जनसंख्याको ६० प्रतिशत मानिसलाई रोजगारीको अवसर प्रदान गर्दछ र कुल ग्राहस्थ उत्पादनमा करिब ३३ प्रतिशत योगदान रहेको छ। त्यसैले, कृषि क्षेत्रको विकास राष्ट्रिय अर्थतन्त्रको विकासका लागि महत्वपूर्ण छ।यस प्रदेशमा कृषि, भूमि व्यवस्था तथा सहकारीक्षेत्रको विकास र समृद्धिको लागि यस मन्त्रालयलाई कार्य जिम्मेवारी तोकिएको छ।नेपालमा संघियता लागु भए पश्चात हालको अवस्थामा प्रदेशस्तरमा भूमि व्यवस्था, कृषि तथा सहकारी मन्त्रालयको स्थापना भएको छ। यसको मुख्य कार्य क्षेत्रको रुपमा कृषि, पशुपंक्षी, सहकारी तथा भूमि व्यवस्थापन रहेको छ।

सोच

- आत्मनिर्भर एवं खाद्य तथा पोषण सुरक्षा सहितको खाद्य सम्प्रभुता उन्मुख मुलुक।
  भूमिको बैज्ञानिक व्यस्थापन तथा सहकारी क्षेत्रको प्रवर्द्धन गरी राष्ट्रिय विकास।

लक्ष्य

- दिगो र व्यवसायिक कृषि तथा पशुपंक्षी जन्य उत्पादनका माध्यमले मुलुक लाई खाद्य तथा पोषणमा आत्मनिर्भर बनाई उच्च,स्थिर र दिगो आर्थिक बृद्धिदर हासिल गर्ने।
- भूमि व्यस्थापन तथा सार्वजनिक, निजी, सहकारीको सहकार्यमा राष्ट्रिय विकासमा टेवा पुर्याउने।

उद्देश्य

- मुलुकलाई कृषि तथा पशुपन्छीजन्य उत्पादनमा आत्मनिर्भर बनाई खाद्य तथा पोषण सुरक्षामा टेवा पुर्याउने।
- कृषि तथा पशुपन्छी पालनलाई प्रविधियुक्त, परिणाममूखि,व्यावसायिक र प्रतिस्पर्धी बनाई कृषि तथा पशुपन्छीजन्य पदार्थको क्रमश आयात प्रतिस्थापन गर्दै निर्यात प्रबर्द्धन गर्ने।
- सहकारी क्षेत्रलाई प्रवर्द्धन गर्दै राष्ट्रिय कृषि तथा पशुपंक्षी क्षेत्रको विकास गर्ने।

- सहकारी संस्था, सहकारी संघ तथा सहकारी बैंक सम्बन्धि नीति, कानुन तथा मापदण्डको तर्जुमा र कार्यान्वयन तथा नियमन गर्ने।
- भूमि व्यवस्थापन, भूमि प्रशासनर जग्गा नापजाँच, भूमि सुधार, भूउपयोगतथा चक्लाबन्दी सम्बन्धि नीति, कानुन तथा मापदण्डको तर्जुमा, कार्यान्वयन र नियमन गर्ने।
- कृषि तथा पशुपन्छीजन्य जैविक विविधताको सरक्षण र सम्बर्द्धन तथा समुचित प्रयोग गर्ने।

रणनीति

- दिगो कृषि तथा पशुपंक्षी विकास र बैज्ञानिक भूमि व्यवस्थापनको लागि आवश्यक नीति नियम तर्जुमा गरी प्रभावकारी रुपमा कार्यान्वयन गरिनेछ। उत्पादन र उत्पादकत्व वृद्धि गर्ने आधार तयार तथा सुदृढिकरण गर्ने।
- कृषि तथा पशुपन्छीजन्य व्यवसायमा निजी क्षेत्रको लगानी बृद्धि गर्न प्रोत्साहित गरि निजी व्यवसाय तथा सहकारी प्रबर्द्धन मार्फत उत्पादन र उत्पादकत्व वृद्धि गरि आयात प्रतिस्थापनगरि निर्यात बढाउने।
- भौगोलिक सामाजिक र आर्थिक रुपमा पछि परेका वर्ग तथा समुदायहरुलाई कृषि तथापशुपन्छीजन्य व्यवसाय मार्फत जिविकोपार्जनमा सूधार गरि गरिबी न्यूनीकरण र पोषणकोअवस्थामा सुधार गर्ने।
- कृषकका लागि कृषि सामाग्री, कृषि उपजको उचित मूल्य र बजारमा पहुँचको व्यवस्था गर्ने।
- कृषि तथा पशुपंक्षी बजार, पूर्वाधार र कृषि तथा पशुपंक्षी फार्म केन्द्रहहरुको विकास, विस्तार तथा संचालन गर्ने।
- जलवायू परिबर्तन, प्राकृतिक प्रकोप, रोग ब्याधी वा दुघर्टनाबाट कृषि पशुपंक्षी ब्यवसायमा हुन जाने क्षतिलाई परिपुर्ति गर्न कृषि तथा पशुपंक्षी विमालाई सरल, सहज र किसानमुखी बनाई अभियानका रुपमा अघि बढाईने।
- सहकारी मार्फत बचत परिचालन तथा लगानी अभिवृद्धि गर्दै सहकारीलाई मुलुकको आर्थिक, सामाजिक तथा सांस्कृतिक विकासको महत्वपुर्ण माध्यम बनाउने एवं गरीबी निवारण गर्ने।
- रोजगारी सिर्जना तथा ग्रामिण विकासमा सहकारीलाई प्राथमिकताका साथ अघि बढाउने।
- भूमिमा रहेको दोहोरो स्वामित्व अन्त्य गर्दै किसानको हितलाई ध्यानमा राखी वैज्ञानिक भूमिसुधार लागु गर्ने।
- खेती योग्य जग्गालाई बाझो राख्ने प्रबृति निरुत्साहित गर्दै कृषि भूमिको दिगो उपयोगको लागि उपयुक्त योजना तयार गरि कार्यान्वयन गरिने।

- कृषकका लागि न्यूनतम समर्थन मुल्यको नीति तर्जुमा तथा यसको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्ने ।

त्रिवर्षीय खर्च प्रक्षेपण

(रु हजारमा)

बजेट शीर्षक	पहिलो वर्ष (२०८०/२०८१)			दोस्रो वर्ष (२०८१/२०८२)			तेस्रो वर्ष (२०८२/२०८३)		
	चालु खर्च	पूंजीगत खर्च	जम्मा	चालु खर्च	पूंजीगत खर्च	जम्मा	चालु खर्च	पूंजीगत खर्च	जम्मा
३१२०००११ भूमि व्यवस्था कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय	६०५५१६	८०४७०७	१४१०२२३	६६६०६८	८८५१७८	१५५१२४५	७३२६७४	९७३६९५	१७०६३७०
३१२०१०११ कृषि विकास निर्देशनालय	४८०४१	१६६२५	६४६६६	५२८४५	१८२८८	७११३३	५८१३०	२०११६	७८२४६
३१२०१०१२ कृषि व्यवसाय प्रवर्द्धन सहयोग तथा तालिम केन्द्र	२०२६६	११३८	२१४०४	२२२९३	१२५२	२३५४४	२४५२२	१३७७	२५८९९
३१२०१०१३ उष्ण प्रदेशीय बागबानी केन्द्र जनकपुर	१६४०७	९९००	२६३०७	१८०४८	१०८९०	२८९३८	१९८५२	११९७९	३१८३१
३१२०१०१५ माटो तथा मल परिक्षण प्रयोगशाला	१४३०५	४१०५	१८४१०	१५७३६	४५१६	२०२५१	१७३०९	४९६७	२२२७६
३१२०१०१६ बिउ विजन प्रयोगशाला	११०१२	२९००	१३९१२	१२११३	३१९०	१५३०३	१३३२५	३५०९	१६८३४
३१२०१०१७ बाली संरक्षण प्रयोगशाला	१२२७५	२७७५	१५०५०	१३५०३	३०५३	१६५५५	१४८५३	३३५८	१८२११

३१२०१०१८ कृषि ज्ञान केन्द्रहरु	१९७८१४	७८७६५	२७६५७९	२१७५९५	८६६४२	३०४२३७	२३९३५५	९५३०६	३३४६६१
३१२०२०११ पशुपन्छी तथा मत्स्य विकास निर्देशनालय	३८९६७	२२४६०	६१४२७	४२८६४	२४७०६	६७५७०	४७१५०	२७१७७	७४३२७
३१२०२०१२ पशु सेवा तालिम केन्द्र	२१३८५	२१६४०	४३०२५	२३५२४	२३८०४	४७३२८	२५८७६	२६१८४	५२०६०
३१२०२०१३ मत्स्य विकास केन्द्र	३६७५९	८४०६०	१२०८१९	४०४३५	९२४६६	१३२९०१	४४४७८	१०१७१३	१४६१९१
३१२०२०१४ भेटेरिनरी अस्पताल तथा पशु सेवा विज्ञ केन्द्रहरु	२१२८३१	२८०८३०	४९३६६१	२३४११४	३०८९१३	५४३०२७	२५७५२६	३३९८०४	५९७३३०
३१२०३१०१ दुग्ध विकास बोर्ड	११५९४	१०५०	१२६४४	१२७५३	११५५	१३९०८	१४०२९	१२७१	१५२९९
३१२९११२१ प्रधानमन्त्री कृषि आधुनिकिकरण परियोजना(संघ शसर्त अनुदान)	२१७००	०	२१७००	२३८७०	०	२३८७०	२६२५७	०	२६२५७
३१२९११२२ कृषि विभाग(संघ शसर्त अनुदान)	२३७००	०	२३७००	२६०७०	०	२६०७०	२८६७७	०	२८६७७
३१२९११२३ पशु सेवा विभाग(संघ शसर्त अनुदान)	५०००	०	५०००	५५००	०	५५००	६०५०	०	६०५०

जम्मा	१२९७५७२	१३३०९५५	२६२८५२७	१४२७३२९	१४६४०५१	२८९१३८०	१५७००६२	१६१०४५६	३१८०५१८

विषय क्षेत्रगत नतिजा सूचक र लक्ष्य

सि.न.	सूचक लक्ष्य	एकाई	२०७८/७९ सम्मको उपलब्धी	२०७९/८० सम्मको उपलब्धी	मध्यमकालिन लक्ष्य			
					०८०/८१	०८१/८२	०८२/८३	
१	कृषि योग्य भूमि	हे.	५७४३६०	५७४३६७	५७४४१७	५७४४६७	५७४५१७	
२	खाद्यान्न उत्पादन	मे.टन	१९८६३००		२०८५६१५	२१८९८९६	२२९९३९०	
३	मोडेल कृषि फार्म	संख्या	४०	८०	१३६	१७६	२१६	
४	सहकार्यमा कस्टम हायरिग सेन्टर स्थापना	संख्या	१२	१६	३२	४८	६४	

५	सोलार पम्प र स्यालो ट्युववेल वितरण	हे.	६४५० हे. मा थप सिचाई सुविधा	७४५० हे. मा थप सिचाई सुविधा	८४५० हे. मा थप सिचाई सुविधा	९४५० हे. मा थप सिचाई सुविधा	१२००० हे. मा थप सिचाई सुविधा	
६	मत्स्य पोखरी निर्माण कार्यक्रम	हे.	६२५	७४५	९४५	११४५	१३४५	
७	कृषि उपज बजार सेड	संख्या	८८	८८	१३६			
८	कृषि उपज संकलन केन्द्र	संख्या	३०	३६	६६	९६	१३६	
९	कृषि सडक निर्माण	कि.मि.	१२०	१२०	२४८	३७६	५०४	

४.१० गृह, सञ्चार तथा कानून मन्त्रालय

पृष्ठभूमि

संविधानमा भएको व्यवस्था बमोजिम नेपाल सरकार (मन्त्रिपरिषद) को मिति २०७४/१०/१० को निर्णयानुसार आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालयको स्थापना मिति २०७४/१०/१८ मा धनुषा जिल्लाको जनकपुरधाम स्थित जनकपुर चुरोट कारखाना लिमिटेडको परिसरमा भएका छन् । प्रदेश सरकार कार्यविभाजन नियमावली २०७९ ले यस मन्त्रालयको नाम गृह,सचार तथा कानुन मन्त्रालय गरेको छ । यसै गरी यस मन्त्रालयलाई नियमावलीले ५९ वटा कार्य गर्ने गरी जिम्मेवारी दिएको छ ।

प्रदेशमा शान्ति सुव्यवस्था र सुरक्षा कायम गरी जनताको जिउधन र स्वतन्त्रताको रक्षा गर्नु आन्तरिक प्रशासनको मुख्य उद्देश्य रहेको छ । आन्तरिक प्रशासनलाई सबल र सक्षम बनाई जनतामा सुरक्षाको अनुभुति दिलाउन र सेवा प्रवाहलाई प्रभावकारी बनाई सुशासन कायम गर्ने अभिभारा बोकेको यस मन्त्रालय अन्तरगत प्रदेश देखि स्थानीय तहसम्म मन्त्रालयलाई तोकीएको जिम्मेवारी कार्यान्वयन गर्ने संरचना/ निकायको अभावमा उद्देश्यानुसार कार्य गर्न सकेको अवस्था छैन ।

सोच

- नेपालको संविधानद्वारा स्थापित संघीय, समानुपातिक समावेशी लोकतान्त्रिक शासन व्यवस्थाको मूल्य, मान्यता र सिद्धान्तको सम्मान तथा प्रभावकारी कार्यान्वयन मार्फत जनताको मौलिक हकको संरक्षण एवं शान्ति सुरक्षाको प्रदेश स्तरमा प्रत्याभुति हुनेछ ।

लक्ष्य

- प्रदेशमा शान्ति, सुरक्षा र सुव्यवस्था एवं जनताको मौलिकहकको सुनिश्चतताको लागि प्रदेश सभा मार्फत आवश्यक कानुनको निर्माण गरी प्रदेश स्तरमा जनचाहना अनुसारको शान्ति सुरक्षा र सुव्यवस्था कायम गर्ने ।

उद्देश्य

- कानुन अनुसार शान्ति, सुब्यवस्था, सुरक्षा तथा जनताको जिउधन र स्वतन्त्रताको रक्षाको व्यवस्थापन सँग सम्बन्धित कार्य गर्ने ।
- आन्तरिक प्रशासनको व्यवस्थापन गर्न आवश्यक पर्ने जनहितकारी कानुन निर्माण गरी यसको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्ने र कानुनमा समय सापेक्ष परिमार्जन र संशोधनको लागि प्रदेश सभा मार्फत पहल गर्ने।

त्रिवर्षीय खर्च प्रक्षेपण

(रु हजारमा)

	चालु खर्च	पूंजीगत खर्च	जम्मा	चालु खर्च	पूंजीगत खर्च	जम्मा	चालु खर्च	पूंजीगत खर्च	जम्मा
बजेट शीर्षक	पहिलो वर्ष (२०८०/२०८१)			दोस्रो वर्ष (२०८१/२०८२)			तेस्रो वर्ष (२०८२/२०८३)		
३१४०००११ गृह संचार तथा कानुन मन्त्रालय	१७१२२०	४५७६७४	६२८८९४	१८८३४२	५०३४४१	६९१७८३	२०७१७६	५५३७८६	७६०९६२
जम्मा	१७१२२०	४५७६७४	६२८८९४	१८८३४२	५०३४४१	६९१७८३	२०७१७६	५५३७८६	७६०९६२

विषय क्षेत्रगत नतिजा सूचक र लक्ष्य

सि.न.	सूचक लक्ष्य	एकाई	२०७८|७९ को उपलब्धि	२०७९|२०८० को अनुमानित उपलब्धि	मध्यमकालिन लक्ष्य		
					०८०|८१	०८१|८२	०८२|८३
१	सुरक्षा निकायको नयाँ भौतिक संरचनाको निर्माण तथा मर्मत संभार	संख्या	७	०	२	३	४
२	सुरक्षासँग सम्बन्धित उपकरणको खरिद तथा जडान	संख्या	३६ थान क्यामरा	४२ थान क्यामरा	३०	४०	५०

३	समुदाय तथा विद्यालयहरुमा सचेतना मुलक कार्यक्रम		0	0			
४	कारागार भवन निर्माण तथा सुधार	संख्या	२	0	१	१	१
५	प्रादेशिक छापाखाना स्थापना	संख्या	०	0	१		
६	प्रादेशिक रेडियो स्थापना		0	0			
७	प्रादेशिक टेलिभिजन स्थापना		0	0			
८	विपदबाट प्रभावित परिवार		एकिन नभएको	एकिन नभएको			
९	विपद उद्धार सामगी भण्डार गृह		0	0			

४.११ वन तथा वातावरण मन्त्रालय

पृष्ठभूमि

नेपाल अधिराज्यको वन व्यवस्थापनको कार्य विक्रम संवत १९९९ सालवाट सुरू भएको देखिन्छ । सर्वप्रथम काठ महल अड्डाको स्थापना गरि त्यस अन्तरगत ३ सर्कल र १२ वन जाच अड्डाहरू राखिएका थिए। बि.स. २००७ सालको परिबर्तन पछि मुलुकका सबै क्षेत्रमा परिबर्तन हुदा वन संगठनमा पनि परिबर्तन भै २ सर्कल, ११ डिभिजन र ४४ रेन्ज कार्यलयहरू सहित वर्तमान वन बिभागको स्थापना २००८ सालमा भएको थियो । बि.सं. २०१२ सालमा वन बिभागमा प्रमुखको रूपमा चिफ फरेष्ट अफिसर पदको सिर्जना गरी त्यसलाई बि. २०१६ सालमा केन्द्रमा सि. सि. एफ. (चिफ कन्जरभेटर अफ फरेष्ट) कार्यालय अन्तरगत ७ सर्कल कार्यालय तथा २२ वटा डिभिजनहरू खडा गरिएका थिए । यसपछि बि.स. २०२६ सालमा केहि सर्कल र डिभिजनहरूलाई खारेज गरि प्रधान वन कार्यालय र वन कार्यलयको स्थापना भयो । बि. सं. २०३३ सालमा राष्ट्रिय वन योजना लागु भएपछि पुनः संगठनमा परिबर्तन गरि प्रधान वन कार्यालय खारेज गरि ९ वटा सर्कल, ४० वटा वन डिभिजन र १७४ वटा रेन्ज कार्यालयहरूको स्थापना गरियो ।

वि.सं. २०४० सालमा आएर विकेन्द्रीकरण प्रक्रियासंग मेल खाने गरी ५ वटा क्षेत्रीय वन निर्देशनालय र आ. व. २०४३/०४४ मा अधिराज्यका ७५ वटै जिल्लाहरूमा जिल्ला वन कार्यालयहरू स्थापना गरिए । वि. सं. २०५० सालमा वन विभागको संगठनमा सामान्य हेरफेर गरी मुस्ताङ वाहेक ७४ जिल्लाहरूमा जिल्ला वन कार्यालय, ९२ इलाका वन कार्यालय एवं ६९८ रेन्जपोष्टहरू रहने गरी हालको वन विभागको संगठन कायम भएको थियो।

संघियिता कार्यान्वयनको सिलसिलामा मधेश प्रदेश सरकार अन्तर्गत वन तथा वातावरण मन्त्रालय कायम भई प्रदेश वन निर्दशनालय १, वन अनुसंधान तथा प्रशिक्षण केन्द्र १ डिभिजन वन कार्यालय ८ तथा भू तथा जलाधार व्यवस्थापन कार्यालय २ गरी जम्मा १३ वटा वन तथा वातावरण क्षेत्रमा काम गर्ने सरकारी निकायहरू रहेका छन् ।

सोच

- वनको दिगो रुपमा संरक्षण, व्यवस्थापन तथा सदुपयोग गर्ने ।

लक्ष्य

- वन सम्पदाको वैज्ञानिक व्यवस्थापन, वनक्षेत्रको रेखांकन, नियन्त्रण र संरक्षण गर्दै वातावरणीय सन्तुलनलाई समेत कायम राख्दै वन सम्पदाको उचित प्रयोग गरी वन्य श्रोतलाई पूनः श्रृजना हुन दिने प्रक्रिया अपनाउने तथा वैज्ञानिक, आर्थिक दृष्टिकोणले वढी महत्वपूर्ण हुने वन्यजन्तु र वनस्पतिको लेखाजोखा गरी दिगो व्यवस्थापन गर्ने र जन साधारणलाई आवश्यक पर्ने काठ दाउरा, डालेघांस, जडिबुटी, तथा अन्य वन पैदावरको न्यायोचित रूपमा वितरण गर्ने व्यवस्था मिलाउने ।

उद्देश्य

- वन विकास सम्वन्धी योजना तथा कार्यक्रमको कार्यान्वयन र समन्वय गर्ने ।
- वन व्यवस्थापन, वृक्षारोपण तथा प्राकृतिक सन्तुलन सम्वन्धी जानकारी सर्वसाधारणालाई उपलव्ध गराई वन व्यवस्थापन कार्यमा जन सहभागिता परिचालन गर्ने ।
- वैज्ञानिक वन व्यवस्थापनका लागि कार्यक्रम तर्जुमा गर्ने र कार्यान्वयन गर्ने ।

रणनीति

वन क्षेत्रको संरक्षण सम्वर्धन र उपयोग गर्ने हेतुले देहायका रणनीति कार्य निर्धारीत गरिएका छन् :

(क) सर्व साधारण जनतालाई दैनिक रुपमा आवश्यक पर्ने वन पैदावारहरु जस्तै काठ दाउराको सततः उत्पादन गरी आपूर्ती गर्ने ।

(ख) राष्ट्रिय वन व्यवस्थापनको अतिरिक्त, नीजि तथा उपभोक्ताहरुलाई अभिप्रेरित गरी वन सम्पदाको व्यवस्थापन र वन पैदावारको विक्री वितरण गर्ने ।

(ग) आर्थिक विकास र पारिस्थतीक सन्तुलनमा भूसंरक्षण र जलाधार व्यवस्थापनवाट प्रभावकारी टेवा पुँयाउने ।

(घ) देशको महत्वपूर्ण पारीस्थिकीय प्रणाली र जैविक विविधताको संरक्षण र सम्वर्धन गर्ने ।

(ङ.) मूख्य वन पैदावारका अतिरिक्त जडीवुटी तथा सुगन्धित वनस्पती र अन्य लघु वन पैदावारहरुको सततः उत्पादन र प्रशोधन गरी रोजगारीमा वृद्धी गर्ने एवं स्थानीय र विदेशी वजारमा विक्री वितरण गरी राष्ट्रिञय आयमा वृद्धी गर्ने ।

त्रिवर्षीय खर्च प्रक्षेपण

(रु हजारमा)

बजेट शीर्षक	पहिलो वर्ष (२०८०/२०८१)			दोस्रो वर्ष (२०८१/२०८२)			तेस्रो वर्ष (२०८२/२०८३)		
	चालु खर्च	पूंजीगत खर्च	जम्मा	चालु खर्च	पूंजीगत खर्च	जम्मा	चालु खर्च	पूंजीगत खर्च	जम्मा
३२९००१०१ वन तथा वातावरण मन्त्रालय	५६१५३	१०६८०५	१६२९५८	६१७६८	११७४८६	१७९२५४	६७९४५	१२९२३४	१९७१७९
३२९०११०१ प्रदेश वन निर्देशनालयमधेश प्रदेश	३२८६६	६७६०	३९६२६	३६१५३	७४३६	४३५८९	३९७६८	८१८०	४७९४७
३२९०२१०१ वन अनुशन्धान तथा प्रशिक्षण केन्द्र	१५६९१	१५००	१७१९१	१७२६०	१६५०	१८९१०	१८९८६	१८१५	२०८०१
३२९०३१०१ डिभिजन वन कार्यालयहरु	५५८३०२	३०८२६१	८६६५६३	६१४१३२	३३९०८७	९५३२१९	६७५५४५	३७२९९६	१०४८५४१
३२९०४१०१ भू-तथा जलाधार व्यवस्थापन कार्यालयहरु	३७५१४	२५७८५०	२९५३६४	४१२६५	२८३६३५	३२४९००	४५३९२	३११९९९	३५७३९०
३२९९११२० जडिबुटी विकास	०	१३०००	१३०००	०	१४३००	१४३००	०	१५७३०	१५७३०

कार्यक्रम(संघ शसर्त अनुदान)									
३२९९११२१ सम्वृद्धिका लागि वन(संघ शसर्त अनुदान)	१४६५००	१८५००	१६५०००	१६११५०	२०३५०	१८१५००	१७७२६५	२२३८५	१९९६५०
३२९९११२२ वातावरण विभाग(संघ शसर्त अनुदान)	०	१९०००	१९०००	०	२०९००	२०९००	०	२२९९०	२२९९०
३२९९११२३ राष्ट्रिय वन विकास तथा व्यवस्थापन कार्यक्रम(संघ शसर्त अनुदान)	०	५००००	५००००	०	५५०००	५५०००	०	६०५००	६०५००
३२९९११२४ वन तथा भू-संरक्षण विभाग(संघ शसर्त अनुदान)	३८९००	०	३८९००	४२७९०	०	४२७९०	४७०६९	०	४७०६९
३२९९११२५ जैविक विविधता तथा जलाधार व्यवस्थापन कार्यक्रम(संघ	३८०००	०	३८०००	४१८००	०	४१८००	४५९८०	०	४५९८०

शसर्त अनुदान)									
३२९९११२६ जलाधार संरक्षण तथा सीमसार ब्यवस्थापन कार्यक्रम(संघ शसर्त अनुदान)	०	१५५००	१५५००	०	१७०५०	१७०५०	०	१८७५५	१८७५५
३२९९११२७ डिभिजन वन कार्यालयहरु (वन सुरक्षा सैनिक समेत)(संघ शसर्त अनुदान)	१०९७००	०	१०९७००	१२०६७०	०	१२०६७०	१३२७३७	०	१३२७३७
जम्मा	१०३३६२६	७९७१७६	१८३०८०२	११३६९८९	८७६८९४	२०१३८८२	१२५०६८७	९६४५८३	२२१५२७०

विषय क्षेत्रगत नतिजा सूचक र लक्ष्य

सि.न.	सूचक लक्ष्य	एकाई	२०७८।७९ को उपलब्धि	२०७९।२०८० को अनुमानित उपलब्धि	मध्यमकालिन लक्ष्य		
					०८०/८१	०८१/८२	०८२/८३
१	वनले ढाकेको क्षेत्रफल	हेक्टर	२५८६१५	२५८६१५	२५८७३०	२५८९००	२६००००

२	नयाँ वृक्षारोपण	हेक्टर	५००	४००	३००	४००	५००
३	काठ उत्पादन	क्यू फिट	६२५०००	२०००००	२२५०००	२५००००	३०००००
४	दाउरा उत्पादन	मे.टन	७२५	३००	३५०	४००	४५०
५	वन रोयल्टी प्राप्त	रु करोड	८५	३० करोड	३३	३५	३७
६	वनस्पति उद्यान	संख्या	६४	५०	५	१०	१३
७	वन तथा जडीबुटी नर्सरी	संख्या	८	८	१	१	३
८	नीजि वन प्रवद्र्धन	हेक्टर	५००	६००	४००	५००	६००

४.१२ भौतिक पूर्वाधार विकास मन्त्रालय

पृष्ठभूमि

नेपालको संविधान (२०७२) ले मुलुकमा संघ, प्रदेश र स्थानीय तह गरी तीन तहको संघीय शासन प्रणाली लागू गरी क्षेत्रगत रुपमा तीनै तहले गर्ने कार्यहरूको सूची समेत स्पष्ट व्यवस्था गरेको छ । ऐतिहासिक प्रदेश सभाको निर्वाचन पश्चात प्रदेश स्तरीय पूर्वाधार सम्बन्धि नीति निर्माण, योजना तर्जुमा, भौतिक पूर्वाधारको विकास निर्माण र अनुगमन गर्ने उद्देश्यका साथ भौतिक पूर्वाधार विकास मन्त्रालयको स्थापना भएको हो। प्रदेश भित्रका सडक, पूल,आवास, भवन, शहरी विकास जस्ता पूर्वाधार आयोजनाहरुको तर्जुमा, कार्यान्वयन, अध्ययन, अनुसन्धान, अनुगमन जस्ता कार्यहरु यस मन्त्रालयबाट हुदै आएको छ । मधेश प्रदेश सरकार कार्यविभाजन नियमावली २०७९ ले यस मन्त्रालयलाई १५ वटा कार्य गर्ने गरी जिम्मेवारी तोको छ ।

सोच

सन्तुलित, सुलभ, सुरक्षित, स्तरीय एवम् दिगो सडक पूर्वाधारको विकास

उद्देश्य

- स्तरीय सडकको पहुँचबाट यातायात सुविधालई सहज बनाइ ढुवानी लागत कम गर्नु।
- सडक पूर्वाधारहरुको उचित संरक्षण मर्मत सम्भार गरी सवारी आवागमन सहज बनाउनु।
- शहरहरुको निर्माण व्यवस्थापन, सुधार तथा विस्तार गर्दै शहरी पूर्वाधार सुशासनको संस्थागत विकास गर्ने।
- शहरमा आवश्यक भौतिक पूर्वाधारहरू एकीकृत ढङ्गले निर्माण गर्ने।

लक्ष्य

- प्रदेशको प्रत्येक शहरबाट अर्को शहरसम्म कम समयमा पुग्न सकिने अन्तर्राष्ट्रिय मापदण्डसहितका सडक संजालको बिस्तार गरी आर्थिक सामाजिक विकास र व्यापार सहजीकरण मार्फत आर्थिक समृद्धि हासिल भएको हुने।

- न्यूनतम आधारभूत शहरी सुविधा सहितका प्रदेश शहरहरुको विकास भएको हुने।

रणनीति

- आधुनिक संरचना सहितको गुरु योजनामा आधारीत सुरक्षित सडक संजाल विकास गर्ने।
- संस्थागत क्षमताको विकासलाई उच्च प्राथमिकता दिई आधुनिक प्रविधिको अधिकतम प्रयोग गर्ने।
- प्राकृतिक प्रकोप तथा जलवायु प्रतिकूलताका कारण हुने हानी नोक्सानी न्यूनिकरण गर्ने।
- सडकको डिजाइन निर्माण मर्मत सम्भार तथा आधुनिक प्रविधिको उपयोग र यान्त्रिकीकरणमा जोड दिने।
- प्रदेश सरकारको प्राथमिकतामा परेका सडकहरुको निर्माणमा तदारुकता दिने।

त्रिवर्षीय खर्च प्रक्षेपण

(रु हजारमा)

बजेट शीर्षक	पहिलो वर्ष (२०८०/२०८१)			दोस्रो वर्ष (२०८१/२०८२)			तेस्रो वर्ष (२०८२/२०८३)		
	चालु खर्च	पूंजीगत खर्च	जम्मा	चालु खर्च	पूंजीगत खर्च	जम्मा	चालु खर्च	पूंजीगत खर्च	जम्मा
३३७०००११ भौतिक पूर्वाधार विकास मन्त्रालय	४००१२८	१२९२७८४	१६९२९१२	४४०१४१	१४२२०६२	१८६२२०३	४८४१५५	१५६४२६९	२०४८४२४
३३७०१०११ यातायात पूर्वाधार निर्देशनालय	१३११५३	१०३१००	२३४२५३	१४४२६८	११३४१०	२५७६७८	१५८६९५	१२४७५१	२८३४४६
३३७०१०१२ पूर्वाधार विकास कार्यालयहरु	४१९६२६	५०१०७४४	५४३०३७०	४६१५८९	५५११८१८	५९७३४०७	५०७७४७	६०६३०००	६५७०७४८
३३७०४०११ शहरी विकास तथा भवन कार्यालयहरु	३९२५२	९६३२२३	१००२४७५	४३१७७	१०५९५४५	११०२७२३	४७४९५	११६५५००	१२१२९९५
३३७०००२०	२०१५८	१०००५०	१२०२०८	२२१७४	११००५५	१३२२२९	२४३९१	१२१०६१	१४५४५२

सडक डिभिजन कार्यालयहरु									
३३७०९१०१ प्रदेश सभा निर्वाचन क्षेत्र	०	२३५००००	२३५००००	०	२५८५०००	२५८५०००	०	२८४३५००	२८४३५००
३३७९११२९ सम्भावित प्रादेशिक सडकहरु(संघ शसर्त अनुदान)	०	१४६०००	१४६०००	०	१६०६००	१६०६००	०	१७६६६०	१७६६६०
३३७९११३० आवास व्यवस्था कार्यक्रम(संघ शसर्त अनुदान)	०	८०९००	८०९००	०	८८९९०	८८९९०	०	९७८८९	९७८८९
३३७९११३१ झोलुंगे पुल क्षेत्रगत कार्यक्रम(संघ शसर्त अनुदान)	०	२६०००	२६०००	०	२८६००	२८६००	०	३१४६०	३१४६०
३३७९११३२	०	१७८२००	१७८२००	०	१९६०२०	१९६०२०	०	२१५६२२	२१५६२२

स्थानीय स्तरका सडकपुल तथा सामुदायिक पहुंच सुधार परियोजना(संघ शसर्त अनुदान)									
३३७९११४० बैकल्पिक सहायक राजमार्ग विकास कार्यक्रम(संघ शसर्त अनुदान)	०	१२४५००	१२४५००	०	१३६९५०	१३६९५०	०	१५०६४५	१५०६४५
३३७९११४२ प्रादेशिक तथा स्थानीय सडक सुधार कार्यक्रम(संघ शसर्त अनुदान)	०	६०००००	६०००००	०	६६००००	६६००००	०	७२६०००	७२६०००
३३७९११४३ बस्ती विकास	०	२०५०००	२०५०००	०	२२५५००	२२५५००	०	२४८०५०	२४८०५०

कार्यक्रम(संघ शसर्त अनुदान)									
जम्मा	१०१०३१७	१११८०५०१	१२१९०८१८	११११३४९	१२२९८५५१	१३४०९९००	१२२२४८४	१३५२८४०६	१४७५०८९०

विषय क्षेत्रगत नतिजा सूचक र लक्ष्य

सि.न.	सूचक लक्ष्य	एकाई	२०७८।७९ को उपलब्धि	२०७९।२०८०सम्मको को अनुमानित उपलब्धि	मध्यमकालिन लक्ष्य		
					०८०/८१	०८१/८२	०८२/८३
१	प्रदेश भित्रका सडकको लम्बाई						
२	कृषि सडक						
३	सडकको स्तरोन्नती						
४	स्थानीय तह जोडने सडक						
५	जनता आवास कार्यक्रम अर्न्तगत	गोटा		८२३१	२००	२२५	२५०

	भवन निर्माण						
६	कालोपत्रे सडक	कि.मि.		१६२	५०	७५	१००
७	पक्की ढलान	कि.मि.		२५०			
८	ग्राभेल सडक	कि.मि		६९२	१००	१५०	२००
९	माटो सडक	कि.मि		१५२			
१०	नाला निर्माण	कि.मि		४७	१०	१५	२०
११	पूल निर्माण	गोटा		३४	५	७	१०
१२	कल्भर्ट निर्माण	गोटा		१०८	१०	१५	२०
१३	झोलुंगे पूल	गोटा		६	१	१	१

४.१३ स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय

पृष्ठभूमि

नेपालको संविधानले प्रत्येक नागरिकलाई राज्यबाट आधारभूत स्वास्थ्य सेवा निःशुल्क प्राप्त गर्ने एवम् स्वास्थ्य सेवामा समान पहुँच प्राप्त हुने विषयलाई मौलिक हकको रूपमा प्रत्याभूत गरेको छ। प्रदेशको एकल जिम्मेवारीमा स्वास्थ्यसेवा तथा पोषण सम्बन्धी प्रादेशिक नीति, कानून, गुणस्तर मापदण्ड, योजना, कार्यान्वयन र नियमन, र प्रदेशस्तरीय उपचार केन्द्र तथा सेवाको गुणस्तर निर्धारण, दर्ता, सञ्चालन अनुमति, व्यवस्थापन र नियमन पर्दछ। जेष्ठ नागरिकको स्वास्थ्य, वंशानुगत तथा जन्मजात रोगहरूको सम्बोधन, वातावरणीय तथा व्यवसायजन्य स्वास्थ्य, गुणस्तरीय औषधी आदिका सम्बन्धमा राष्ट्रिय स्वास्थ्य नीति २०७१ ले समग्र नागरिकहरूको स्वास्थ्य अवस्था सुधार गर्ने अग्रगामी कार्यसूची तय गरेकोछ।मधेश प्रदेश सरकारले स्वास्थ्य क्षेत्रलाई प्राथमिकतामा राखी २०७९ मा साविकको सामाजिक विकास मन्त्रालयबाट छुटयाएर स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालयको स्थापना गरेको हो ।
मधेश प्रदेश सरकारको कार्यविभाजन नियमावली २०७९ अनुसार स्वास्थ्य क्षेत्रको योगदान दिन स्थापना भएको स्वास्थय तथा जनसख्या मन्त्रालयलाई ३१ वटा कार्य गर्ने जिम्मेवारी दिइएको छ ।

सोच

गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवामा सबैको पहुँच।

लक्ष्य

- जवाफदेही र समतामूलक स्वास्थ्य सेवा प्रणाली विकास भएको हुने।
- नागरिकलाई गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवाहरू सर्वसुलभ रूपमा उपलब्ध भएको हुने।

उद्देश्य

- आधारभूत स्वास्थ्य सेवामा समतामूलक पहुँच सुनिश्चित गर्नु।
- जनस्वास्थ्य प्रवर्द्धनको क्षेत्रमा देखा पर्ने जोखिम तत्वको न्यूनिकरण गर्नु।

रणनीति

- आधारभूत स्वास्थ्य सेवाको पहुँच विस्तारका साथै गुणात्मक सुधार गर्ने।
- विशिष्टकृत स्वास्थ्य सेवाका लागि अस्पतालहरूको दक्षता बढाउने।
- स्वास्थ्य उपचारका बैकल्पिक उपायहरू अवलम्बन र प्रवर्द्धन गर्ने।

- सबै प्रकारका स्वास्थ्य र पोषणसम्बन्धी जनजागरण अभियान स्थानीय भाषाहरुमा सञ्चालन गर्ने।
- स्वास्थ्य सेवा बिस्तारमा समुदायको सहभागिता बढाउने र सार्वजनिक निजी क्षेत्रको साझेदारी बढाउने।

त्रिवर्षीय खर्च प्रक्षेपण

(रु हजारमा)

बजेट शीर्षक	पहिलो वर्ष (२०८०/२०८१)			दोस्रो वर्ष (२०८१/२०८२)			तेस्रो वर्ष (२०८२/२०८३)		
	चालु खर्च	पूंजीगत खर्च	जम्मा	चालु खर्च	पूंजीगत खर्च	जम्मा	चालु खर्च	पूंजीगत खर्च	जम्मा
३७०००११ स्वास्थय तथा जनसंख्या मन्त्रालय	९०४२११	२७४६०२	११७८८१३	९९४६३२	३०२०६२	१२९६६९४	१०९४०९५	३३२२६८	१४२६३६४
३७००१०११ स्वास्थ्य निर्देशनालय	७८४८१	२०१३	८०४९४	८६३२९	२२१४	८८५४३	९४९६२	२४३६	९७३९८
३७००२१०१ प्रदेश जनस्वास्थ्य प्रयोगशाला	३८१३९२	२०४००	४०१७९२	४१९५३१	२२४४०	४४१९७१	४६१४८४	२४६८४	४८६१६८
३७००३०११ प्रदेश स्वास्थ्य आपूर्ति व्यवस्थापन केन्द्र	२९००६५	५६७७५०	८५७८१५	३१९०७२	६२४५२५	९४३५९७	३५०९७९	६८६९७८	१०३७९५६
३७००४०११ स्वास्थ्य तालिम केन्द्र	६७३२९	२९००	७०२२९	७४०६२	३१९०	७७२५२	८१४६८	३५०९	८४९७७
३७००५०११ प्रादेशिक	५९०३७२	२०८९००	७९९२७२	६४९४०९	२२९७९०	८७९१९९	७१४३५०	२५२७६९	९६७११९

अस्पतालहरु									
३७००६१०१ स्वास्थ्य कार्यालयहरु	२०७४४८	८४६६००	१०५४०४८	२२८१९३	९३१२६०	११५९४५३	२५१०१२	१०२४३८६	१२७५३९८
३७००७१०१ प्रादेशिक बायूर्वेद तथा वैकल्पिक चिकिल्सालयहरु	९८४१५	१४१००	११२५१५	१०८२५७	१५५१०	१२३७६७	११९०८२	१७०६१	१३६१४३
३७०९११२० आयुर्वेद सेवा कार्यक्रम(संघ शसर्त अनुदान)	३०६००	०	३०६००	३३६६०	०	३३६६०	३७०२६	०	३७०२६
३७०९११२१ अपाङ्गता रोकथाम तथा कुष्ठरोग नियन्त्रण कार्यक्रम(संघ शसर्त अनुदान)	१०७००	०	१०७००	११७७०	०	११७७०	१२९४७	०	१२९४७
३७०९११२२ नर्सिङ तथा सामाजकि सुरक्षा सेवा र्कायक्रम(संघ शसर्त अनुदान)	५२४००	०	५२४००	५७६४०	०	५७६४०	६३४०४	०	६३४०४

३७०९११२३ राष्ट्रिय स्वास्थ्य तालिम कार्यक्रम(संघ शसर्त अनुदान)	४२००	०	४२००	४६२०	०	४६२०	५०८२	०	५०८२
३७०९११२४ क्षयरोग नियन्त्रण(संघ शसर्त अनुदान)	२९२००	२०००	३१२००	३२१२०	२२००	३४३२०	३५३३२	२४२०	३७७५२
३७०९११२५ स्वास्थ्य ब्यवस्थापन कार्यक्रम(संघ शसर्त अनुदान)	३२७००	२३४००	५६१००	३५९७०	२५७४०	६१७१०	३९५६७	२८३१४	६७८८१
३७०९११२६ महामारी रोग नियन्त्रण कार्यक्रम(संघ शसर्त अनुदान)	४८७००	०	४८७००	५३५७०	०	५३५७०	५८९२७	०	५८९२७
३७०९११२७ परिवार कल्याण कार्यक्रम(संघ शसर्त अनुदान)	५९७६००	०	५९७६००	६५७३६०	०	६५७३६०	७२३०९६	०	७२३०९६
३७०९११२८ उपचारात्मक सेवा कार्यक्रम(संघ	४७१००	०	४७१००	५१८१०	०	५१८१०	५६९९१	०	५६९९१

शसर्त अनुदान)									
३७०९११२९ स्वास्थ्य क्षेत्र सुधार कार्यक्रम(संघ शसर्त अनुदान)	१६१००	०	१६१००	१७७१०	०	१७७१०	१९४८१	०	१९४८१
३७०९११३० राष्ट्रिय स्वास्थ्य शिक्षा सूचना तथा संचार केन्द्र(संघ शसर्त अनुदान)	७५००	०	७५००	८२५०	०	८२५०	९०७५	०	९०७५
३७०९११३१ एड्स तथा यौन रोग नियन्त्रण(संघ शसर्त अनुदान)	१६३००	०	१६३००	१७९३०	०	१७९३०	१९७२३	०	१९७२३
जम्मा	३५१०८१३	१९६२६६५	५४७३४७८	३८६१८९४	२१५८९३२	६०२०८२६	४२४८०८४	२३७४८२५	६६२२९०८

विषय क्षेत्रगत नतिजा सूचक र लक्ष्य

सि.न.	सूचक लक्ष्य	एकाई	२०७८/७९ को उपलब्धि	२०७९/२०८०को अनुमानित उपलब्धि	मध्यमकालिन लक्ष्य		
					०८०/८१	०८१/८२	०८२/८३
१	आयुर्वेद लगायत वैकल्पिक चिकित्सापद्धतीको सेवा प्रदान गर्ने	संख्या	५९	५९	३	४	५

	स्वास्थ्यसंस्था						
२	प्रोटोकोल अनुसार ४पटक को संस्थागत गर्भजांच	प्रतिशत	४९ ★	४९ ★	५५	६०	६५
३	प्रोटोकोलअनुसा ३ पटक संस्थागत सुत्केरी जांच PNC	प्रतिशत	२४ ★	२४ ★	३०	३६	४५
४	संस्थागत प्रसुति सेवा	प्रतिशत	५७ ★	५७ ★	६०	७०	८०
५	बर्थिंग सेन्टर	संख्या	१५६	१५६	१६५	१७०	१७५
६	नवजात शिशु मृत्युदर	प्रतिहजारजीवितजन्ममा	१५ ★★	१५ ★★			
७	शिशु मृत्युदर	प्रतिहजारजीवितजन्ममा	१० ★★	१० ★★			
८	परिवार नियोजन साधनको परिपूर्त माग (Total demand for family planning)	प्रतिशत	७०★★★	७०★★★	७५	७८	८०
९	बहुक्षेत्रीयपोषणकार्यक्रमसंचालितस्थानीयतह	स्थानीय तह	१३६	१३६			
१०	६महिनासम्म पूर्ण स्तनपान गर्ने शिशु	प्रतिशत	३६★	३६★	४०	४५	५०
११	ज्येष्ठ नागरिक उपचार सैय्या	संख्या					
१२	कमतौल भएका बालबालिका	प्रतिशत	६★	६★			
१३	मातृ मृत्यु दर	प्रति लाख	१४० ★ ★ ★★	१४० ★★★★			

१४	स्वास्थ्य क्षेत्रमा प्राविधिक जनशक्ति उत्पादन						
१५	विशेषज्ञ चिकित्सकको दरवन्दी तथा पद						

Source: HMIS★ , MICS 2019★★, NDHS 2022★★★, CBS2021★★★★

४.१४ श्रम तथा यातायात मन्त्रालय

पृष्ठभूमि

श्रम र यातायात सम्बन्त्री नीति योजना कार्यक्रम र मापदण्ड तर्जुमा र कार्यान्वयनको लागी प्रदेश कार्यविभाजन नियमावलीमा व्यवस्था भए अनुसार बि.स. २०७९ सालमा मधेश प्रदेशमा पहिले गठन भएका मन्त्रालयहरुको जिम्मेवारी परिवर्तन गर्दै श्रम तथा रोजगार मन्त्रालयको स्थापना भएको हो । कार्यविभाजन नियामावलीले श्रम तथा यातायात श्रेत्रको विकास र विस्तारको लागी मन्त्रालयलाई २० वटा कार्य गर्ने गरी जिम्मेवारी प्रदान गरेको छ ।

सोच

- सबै प्रकारका श्रमको सम्मान सहित पूर्ण रोजगारीको स्थिति सिर्जना र भरपर्दो यातायातको व्यवस्थापन ।

लक्ष्य

- श्रम बजारलाई आवश्यक पर्ने दक्ष जनशक्ति उत्पादनसंगै पर्याप्त आन्तरिक रोजगारी सिर्जना भएको हुने।

उद्देश्य

- दक्ष तथा सीपयुक्त जनशक्ति उत्पादनसंगै आन्तरिक रोजगारी सिर्जना गर्नु।
- उद्यमशीलताको विकास मार्फत युवाहरुलाई स्वरोजगारतर्फ उन्मुख गराउनु ।
- श्रम बजारको प्रवर्द्धन र रोजगारदाता तथा श्रमिकको हकहित संरक्षण गर्नु।

रणनीति

- श्रम बजारको माग विश्लेषण गरी सो अनुरुपको जनशक्ति उत्पादन गर्ने।
- रोजगारी सिर्जना गर्ने क्रियाकलापहरु सञ्चालन गर्न प्राथमिकता दिने।
- उद्यमशीलताको प्रवर्द्धन गरी स्वरोजगारमा जोड दिने।
- श्रमिकको हकहित संरक्षण गर्ने वातावरण सिर्जना गर्ने।
- समाजमा सबै प्रकारको श्रमको उचित सम्मान र इज्जत गर्ने संस्कृतिको विकास गर्ने।

त्रिवर्षीय खर्च प्रक्षेपण

(रु हजारमा)

बजेट शीर्षक	पहिलो वर्ष (२०८०/२०८१)			दोस्रो वर्ष (२०८१/२०८२)			तेस्रो वर्ष (२०८२/२०८३)		
	चालु खर्च	पूंजीगत खर्च	जम्मा	चालु खर्च	पूंजीगत खर्च	जम्मा	चालु खर्च	पूंजीगत खर्च	जम्मा
३७१०००११ श्रम तथा यातायात मन्त्रालय	७५००६८	२१६२५०	९६६३१८	८२५०७५	२३७८७५	१०६२९५०	९०७५८२	२६१६६३	११६९२४५
३७१०३१०१ रोजगार सूचना केन्द्र	३८५०	१११७	४९६७	४२३५	१२२९	५४६४	४६५९	१३५२	६०१०
३७१९११२० रोजगार प्रवर्द्धन कार्यक्रम(संघ शसर्त अनुदान)	२२००	०	२२००	२४२०	०	२४२०	२६६२	०	२६६२
३७१९११२१ बैदेशिक रोजगारीबाट फर्किएका ब्यक्तिहरुका लागि पुन एकिकरण परियोजना पहिलो चरण(संघ शसर्त अनुदान)	६४००	७००	७१००	७०४०	७७०	७८१०	७७४४	८४७	८५९१
जम्मा	७६२५१८	२१८०६७	९८०५८५	८३८७७०	२३९८७४	१०७८६४४	९२२६४७	२६३८६१	११८६५०८

विषय क्षेत्रगत नतिजा सूचक र लक्ष्य

सि.न.	सूचक लक्ष्य	एकाई	२०७८/७९ को उपलब्धि	२०७९/२०८०को अनुमानित उपलब्धि	मध्यमकालिन लक्ष्य		
					०८०/८१	०८१/८२	०८२/८३
१	श्रम बजार अध्ययन	संख्या			१		
२	प्रदेश सीप विकास केन्द्र स्थापना	संख्या			१		
३	सीप/उद्यम विकास तालिम	संख्या			५००	५५०	६००
४	साझा उद्यम विकास केन्द्रको स्थापना	संख्या			१०	१५	२०
५	वैदेशिक रोजगारीमा जानेलाई अभिमुखीकरण तालिम वार्षिक	संख्या			३००	४००	५००
६	वर्षिक लाइसेन्स वितरण तथा	संख्या					

	नवीकरण						
७	वर्षिक सवारी दर्ता	संख्या	३२८४	४७५६	५२५०	५५५०	५७३०
८	ट्राफिक पोष्ट स्थापना एवं सुदृढीकरण	संख्या			१	५	७
९	यातायात कर्मचारी र ट्राफिक प्रहरीलाई तालिम वार्षिक	संख्या			५०	५५	६०

४.१५ प्रदेश नीति तथा योजना आयोग

पृष्ठभूमि

लोकतान्त्रिक शासन व्यवस्थाको माध्यमद्वारा दिगो शान्ति, सुशासन, विकास र समृद्धिको आकांक्षा पूरा गर्ने अपेक्षा लिएको नेपालको संविधानले संघ, प्रदेश र स्थानीय तहका आ—आफ्नो अधिकार र कार्यक्षेत्र तोकेको छ । राज्यशक्तिको प्रयोग संघ, प्रदेश र स्थानीय तहले गर्ने गरी प्रदेशको एकल अधिकार संविधानको अनुसूची ६ मा, संघ र प्रदेशको साझा अधिकार अनुसूची ७ मा र संघ, प्रदेश तथा स्थानीयतहको साझा अधिकार अनुसूची ९ मा व्यवस्थित गरिएको छ । संविधानले परिलक्षित गरेको दिगो शान्ति, सुशासन, विकास र समृद्धिको आकांक्षा पूरा गर्न राष्ट्रिय अर्थतन्त्रलाई आत्मनिर्भर बनाउँदै समाजवाद उन्मूख अर्थतन्त्रको विकास गर्ने प्रमूख दायित्व संघइि सरकारको राष्ट्रिय कार्यसूचीमा रहेको छ र संघीय शासन व्यवस्थामा राज्यको तीनै तहमा आर्थिक सामाजिक विकासका प्रयासलाई राष्ट्रिय विकास योजनासंग आवद्ध गर्दै, सहकारिता, सहअस्तित्व र समन्वयका आधारमा राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय वित्तीय दायराभित्र रही समष्टिगत आर्थिक स्थायित्व कायम गरी संघीय वित्त प्रणलीलाई सुदृढ बनाउँदै विकास वित्तको परिचालन गर्नुपर्ने अवस्था विद्यमान रहेको छ । उपलव्ध श्रोत साधनको न्यायोचित बाँडफाँट तथा उपयोग गरी नागरिकको ग्ुाणस्तरीय सेवा र मर्यादित जीवन प्रवद्र्धन गर्ने दिशामा विकासका योजना तथा कार्यक्रमको नतिजाको सुनिश्चितताका लागि सम्पूर्णतामा पूर्ण कार्यान्वयन गर्नुपर्ने छ । प्रदेश सरकारले आफ्नो प्रदेशको सन्तुलित र समष्टिगत विकासका लागि आवश्यक नीति , रणनीतिक विषयक्षेत्रका दीर्घकालीन, मध्यमकालिन र वार्षिक विकास योजना बनाउने तथा प्रदेशको आवश्यक नीति निर्माण कार्यमा प्रदेश सरकारलाई सहयोग पुरयाउने मुख्य जिम्मेवारी दिएर "प्रदेश नीति आयोग गठन तथा कार्य संचालन ऐन ,२०७५" अनुसार प्रदेश नीति आयोगको गठन भएको हो । प्रदेश सरकारको निर्णयबाट पछि यस आयोगको नामाकरण प्रदेश नीति तथा योजना आयोग भएको हो । प्रदेश सरकारका माननीय मुख्यमन्त्रीको अध्यक्षता रहने आयोगमा प्रदेश सरकारबाट नियुक्त एक जना उपाध्यक्ष, कम्तिमा एकजना महिला सहित बढिमा ६ जना सदस्य र आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालयका प्रदेश सचिव सदस्य सचिव रहने गरी आयोग गठन हुने र आयोगको आर्थिक तथा दैनिक प्रशासनिक काम कारवाही संचालन गर्न एक सचिवालय रहने व्यवस्था छ । आयोगको सम्पर्क मन्त्रालयको रुपमा मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालय रहने व्यवस्था छ ।

सोच

- दीर्घकालीन नीति तथा योजना तर्जुमा ,अनुगमन मुल्याकन ,समन्वय र सहकार्य

उद्देश्य

- नीति र योजना बीचको अन्तरसम्बन्ध स्थापित हुने ।

लक्ष्य

- नीतिगत अध्ययन अनुसन्धान गर्नु ।
- प्रदेशको विकासको लागी तहगत समन्वय गर्नु ।
- प्रदेशको आवश्यकतालाई मध्यनजर गर्दै नीति तथा योजना तर्जुमा गर्नु ।

रणनीति

- प्रादेशिक तथ्याङ्कको व्यवस्थापन गर्ने ।
- नीति गत अध्ययन र अनुसन्धान गर्ने ।
- आयोजन बैकको निर्माण तथा आयोजना बैक सम्बन्धी सूचना प्रणालीको विकास गर्ने ।
- आयोजनाहरुको अनुगमन र मुल्याकन गरी सम्बन्धित निकायलाई पृष्ठपोषण दिने ।

त्रिवर्षीय खर्च प्रक्षेपण

(रु हजारमा)

बजेट शीर्षक	पहिलो वर्ष (२०८०/२०८१)			दोस्रो वर्ष (२०८१/२०८२)			तेस्रो वर्ष (२०८२/२०८३)		
	चालु खर्च	पूंजीगत खर्च	जम्मा	चालु खर्च	पूंजीगत खर्च	जम्मा	चालु खर्च	पूंजीगत खर्च	जम्मा
३९१०२०११ प्रदेश नीति आयोग	१०००००	१००००	११००००	११००००	११०००	१२१०००	१२१०००	१२१००	१३३१००
जम्मा	१०००००	१००००	११००००	११००००	११०००	१२१०००	१२१०००	१२१००	१३३१००

विषय क्षेत्रगत नतिजा सूचक र लक्ष्य

सि.न.	सूचक लक्ष्य	एकाई	२०७८/७९ को उपलब्धि	२०७९/२०८०को अनुमानित उपलब्धि	मध्यमकालिन लक्ष्य		
					०८०/८१	०८१/८२	०८२/८३
१	योजना निर्माण	संख्या	८	१	३	२	२
२	कार्यविधि,निर्देशिका,मार्गदर्शन निर्माण	संख्या	३		२	२	२
३	परियोजना बैकमा रहेका योजना	संख्या	५८	५	१०	२०	२५
४	प्रदेश भित्रका संञ्चालित योजनाहरुको	संख्या	१०	३	५	६	७
५	नियमित अनुगमन	संख्या	६५	२५	३०	३२	३५

६	सरोकारवालाहरु सँग समन्वय गोष्ठी	पटक	३	१	३	३	३

अनुसूची १

विगत तिन आ.व.को आयको विवरण

शीर्षक	२०७६/०७७ को यर्थार्थ आय	२०७७/०७८ को यथार्थ आय	२०७८/७९ को यथार्थ आय
११३१५- बाँडफाडबाट प्राप्त हुने घर जग्गा रजिष्ट्रेशन दस्तुतर	४५४,०३०,५३०.९८	७९७४७७९०३.८	१४९९५९३३०१
११४७२- बाँडफाँटबाट प्राप्त हुने विज्ञापन कर	१६२,१८४.००	५५००	०
१११०३-व्यावसाय,रजिष्ट्रेशन दस्तुर तथा व्यावसाय कर	६१४२५२२५	०	०
१४१५१-सरकारी सम्पतिको वहालबाट प्राप्त आय	३३७८०५	०	०
१४१५७-बाँडफाँड भई प्राप्त दहतर बहतरको विक्रिबाट प्राप्त	६७७६६५४०	४६६१८२०	१४७२७७१५
१४१७१- वन रोयल्टी	९९६८०२५.२७	२०३२७०६०	७५६०६२११
१४१७८-सवारी साधन कर	६१११५१२४०.७	१०३२२११५१९	०
१४१७९- अन्य बाँडफाँड हुने राजस्व	२६४०००००	०	०
१४२११-कृषि उत्पादनको विक्रिबाट प्राप्त रकम	७२२०९८५.५	६८१४१९८	६५९३३९७
१४२१२-सरकारी सम्पतिको विक्रिबाट प्राप्त रकम	१४४३०६	४४३७०	१३०३२४.५
१४२१३-अन्य विक्रिबाट प्राप्त रकम	४९५००	२९८६७५	१८९५००
१४२१६-निजी धारा बापतको शुल्क	९४२१९.७	३६४१६१.८४	२१०८०५.७९
१४२१९-अन्य सेवा शुल्क तथा विक्रि	१२३६६७७५	२२०९९५५२	१८८४२८६९.०५
१४२२३-शिक्षा क्षेत्रको आम्दनि	०	४३१००	१०२६००

१४२२१- न्यायिक दस्तुर	०	१६१९७०२	५४१७८१९.७५
१४२२४- परिक्षा शुल्क	०	४६२२९००	२८७६४८३५
१४२२५-यातायात क्षेत्रको आम्दानी	९०१९२६०१	७८६९५८९५	१०४२६६९९८
१४२२९-अन्य प्रशासनिक सेवा शुल्क	२९८०५३५७.५५	८११२५०१४.४९	६९१९२४७२.६५
१४२५३-व्यावसाय रजिष्ट्रशन दस्तुर	५६१५१४९५	१४६८०१२३५	११६३७५७४६
१४२६३-जलश्रोत सम्बन्धि अन्य दस्तुर		६४१००	१००००
१४२५६-चालक अनुमति पत्र सवारी दर्ता किताब	३६३७७१८०९	४७२६३०५७९	७१६५५५९६१
१४२६४- वन क्षेत्रको आय	८०२८५१	४२६३८८२	४३९४१९०
१४३११-न्यायिक दण्ड,जरिवाना र जफत	१०७३३४	१९८५०	२४९९१५.६४
१४३१२- प्रशासनिक दण्ड,जरिवाना र जफत	६०५५७७	६७५६९७८	५६३९४४७.५३
१४३१३-धरौटी सदर स्याहा	१२०००.४८	०	०
१४५११-विमा दाबि प्राप्ति	०	२४०००	९३१००
१४५२९- अन्य राजस्व	०	१४७५८३१३	१५०७८२०९
१५१११-बेरुजु	६३९१४५४९.४१	९९१३७६७१.७४	१००३०७१२७.२
१५११२-निकासा फिर्ता	६०५६०३७	१३०५४४९८	६०४८०७७.९१
१५११३-अनुदान फिर्ता	१५६०९२७१५.६	२०६९८३२६०.५	१६८२८१८८९.६
३२१२१-गत वर्षको नगद मौज्दात	६४३७७७१५८१	९६३२८७४३३८	१०५८९८६६९५०
जम्मा	**८,४५६,४०१,२४५.६४**	**१२६४७७८००७६**	**१३५४६५३९४६३**

विगतका तीन आ.व.को बाँडफाँड हुने राजस्वको विवरण

३३३४१-सवारी साधन कर	७५७७६०३७२	१७२०३५२५३१	२१०६७५६१२३
३३३६१-वन क्षेत्रको रोयल्टी	२३७३०३१५.०५	८१३०८२४०.७१	२१५४७९७८.८८
जम्मा	७८१४९०६८७.१	१८०१६६०७७२	२१२८३०४१०२

विगतका तिन आ.व.को अनुदानको विवरण

शीर्षक	२०७६/०७७ को यर्थार्थ आय	२०७७/०७८ को यर्थाथ आय	२०७८/०७९ को यर्थाथ आय
१३३११-समानिकरण अनुदान	७०८५९०००००	७०२०१०००००	७३९३४०४५००
१३३१२-शसर्त अनुदान चालु	७०९१५०००००	६९७००२१०००	३०१३१३३२३८
१३३१३-शसर्त अनुदान पुँजीगत	०	०	३७६००३४९४०
१३३१४-विशेष अनुदान चालु	६५०००००००	४१५००००००	१९५१०००००
१३३१५-विशेष अनुदान	०	०	३९२८०००००
१३३१६-समपुरक अनुदान चालु	२३३७०००००	२७७००००००	३४६९०००००
१३३१७-समपुरक अनुदान पुँजीगत	०	०	०
जम्मा	**१५०६११००००००**	**१४४३२८२१०००**	**१५१०१३७२६७८**

विगत तीन आ.व.को बाँडफाँडबाट प्राप्त भएका राजस्वको विवरण

शीर्षक	२०७६/०७७ को यर्थार्थ आय	२०७७/०७८ को यर्थाथ आय	२०७८/०७९ को यर्थाथ आय
११४११-बाँडफाड बाट प्राप्त हुने मुल्य अभिवृद्धि कर	५०२९६७२०९८	६४८७१२८०३८.६८	७६७८१४८५२१.१८
११४२१-बाँडफाड बाट प्राप्त हुने अन्त शुल्क	१४९६६९९१८९	२३०७३३७७९०.३४	२४८६७१४६७६.६२
जम्मा	**६५२६३७१२८७**	**८७९४४६५८२९.०२**	**१०१६४८६३१९७.८**

आन्तरिक राजस्व प्राप्तिको अनुमान

शीर्षक	२०७९/०८० को अनुमान	२०७९/०८० को ६ महिनाको यथार्थ	२०७९/०८० को संशोधित अनुमान	आ.व.२०८०/८१ को अनुमान	आ.व.२०८१/८२ को अनुमान	आ.व.२०८२/८३ को अनुमान
११३१५- बाँडफाडबाट प्राप्त हुने घर जग्गा रजिष्ट्रेशन दस्तुतर	१,०४९,९६०,०००	६८७३५७८३०	१३७४७१५६६१	१७१८३९४०००	१८९०२३३४००	२०७९२५६७४०
११४७२- बाँडफाँटबाट प्राप्त हुने विज्ञापन कर	१२५,०००	०	१२५०००	१५६०००	१७१६००	१८८७६०
१४१५३-बाँडफाँड भई प्राप्त बन रोयल्टी	३०८६९०००	०	३०८६९०००	५००००००	५५०००००	६०५०००००
१४१५७-बाँडफाँड भई प्राप्त दहतर बहतरको विक्रिबाट प्राप्त	२१०७१०००	८२२३३१४२	१६४४६६२८३.६	२०५५८३०००	२२६१४१३००	२४८७५५४३०
१४१७८-सवारी साधन कर	१९७४७९००००	५६५०८६०४०	११३०१७२०८०	१२६०००००००	१३८६००००००	१५२४६०००००
१४२११-कृषि उत्पादनको विक्रिबाट प्राप्त रकम	३९४५०००	१८७१०८५	३७४२१७०	४६७८०००	५१४५८००	५६६०३८०
१४२१२-सरकारी सम्पतिको विक्रिबाट प्राप्त रकम	१४२०००	२०००००	४०००००	५०००००	५५००००	६०५०००
१४२१३-अन्य विक्रिबाट प्राप्त रकम	०	१६००	३२००	४०००	४४००	४८४०
१४२१६-निजी धारा बापतको शुल्क	१६७०००	१७०१५	३४०३०	४३०००	४७३००	५२०३०
१४२१९-अन्य सेवा शुल्क तथा विक्रि	२११५५०००	४७६८९२८	९५३७८५५	११९२२०००	१३११४२००	१४४२५६२०
१४२२३-शिक्षा क्षेत्रको आम्दनि	१७३०००	१७३८५०	३४७७००	४३५०००	४७८५००	५२६३५०
१४२२१- न्यायिक दस्तुर	६११००००	१६५८०९९	३३१६१९७	४१४५०००	४५५९५००	५०१५४५०
१४२२४- परिक्षा शुल्क	५०७०५०००	१४७१०७५०	२९४२१५००	३६७७७०००	४०४५४७००	४४५००१७०
१४२२५-यातायात क्षेत्रको आम्दानी	१०७३६९०००	४२५०१०७४	८५००२१४८	१०६२५३०००	११६८७८३००	१२८५६६१३०
१४२२९-अन्य प्रशासनिक सेवा शुल्क	९९६१७०००	२१६८२४०४	४३३६४८०७	७००००००	७७००००००	८४७०००००

१४२५३-व्यावसाय रजिष्ट्रशन दस्तुर	१८०७०३०००	६१००५८१७	१२२०११६३४	१४०००००००	१५४००००००	१६९४०००००
१४२६३-जलश्रोत सम्बन्धि अन्य दस्तुर	२५०००	०	२५०००	३१०००	३४१००	३७५१०
14256-चालक अनुमति पत्र सवारी दर्ता किताब	६०८९०६०००	३२२९००७१५	६४५८०१४३०	७५०००००००	८२५००००००	९०७५०००००
14264- वन क्षेत्रको आय	३०७४०००	२१४१२०	४२८२४०	१००००००	११०००००	१२१००००
14311- न्यायिक दण्ड जिरवाना र जफत	१२२०००	२४९९१५.६४	४९९८३१.२८	१२५०००	१३७५००	१५१२५०
14312- प्रशासनिक दण्ड,जरिवाना र जफत	७६५३०००	२४४१३६८	४८८२७३६	६१०३०००	६७१३३००	७३८४६३०
14511-विमा दाबि प्राप्ति	२३२०००	१३०००	२६०००	१०००००	११००००	१२१०००
14529- अन्य राजस्व	२२४६२०००	४७४१६९४	९४८३३८८.२४	११८५४०००	१३०३९४००	१४३४३३४०
जम्मा	**४,१८९,३७५,०००**	**१,८१३,८२८,४४६**	**३,६५८,६७५,८९१**	**४,३७८,१०३,०००**	**४,८१५,९१३,३००**	**५,२९७,५०४,६३०**

आगामी तीन आ.व.को संघीय अनुदान प्राप्तिको अनुमान

शीर्षक	२०७९/०८० को अनुमान	२०७९/०८० को ६ महिनाको यथार्थ	२०७९/०८० को संशोधित अनुमान	आ.व.२०८०/८१को अनुमान	आ.व.२०८१/८२को अनुमान	आ.व.२०८२/८३को अनुमान
१३३११-समानिकरण अनुदान	७८१५८०००००	१९५३९५००००	७८१५८०००००	७४१५००००००	७७८५७५००००	८१७५०३७५००
१३३१२-शसर्त अनुदान चालु	२३१८५०००००	५६९९१५०००	२३१८५०००००	२०८६६५००००	२१९०९८२५००	२३००५३१६२५
१३३१३-शसर्त अनुदान पुँजीगत	७७४६६०००००	४९१३४१४६६	७७४६६०००००	६९७१९४००००	७३२०५३७०००	७६८६५६३८५०
१३३१४-विशेष अनुदान चालु	२३००००००००	६०२००५००	२३००००००००	२०७०००००००	२१७३५०००००	२२८२१७५००
१३३१५-विशेष अनुदान	२६०००००००	६५०९३८९३	२६०००००००	२३४००००००	२४५७०००००	२५७९८५०००
१३३१६-समपुरक अनुदान चालु	७८०००००००	१९५००००००	७८०००००००	७०२००००००	७३७१०००००	७७३९५५०००
१३३१७-समपुरक अनुदान पुँजीगत	०	०	०	०	०	०
जम्मा	**१९१५०९००००००**	**३३३५५००८५९**	**१९१५०९००००००**	**१७६१६५९००००**	**१८४९७४१९५००**	**१९४२२२९०४७५**

आगामी तीन आ.व.को बाँडफाँटबाट प्राप्त हुने राजस्वको अनुमान

शीर्षक	२०७९/०८० को अनुमान	२०७९/०८० को ६ महिनाको यथार्थ	२०७९/०८० को संशोधित अनुमान	आ.व.२०८०/८१को अनुमान	आ.व.२०८१/८२ को अनुमान	आ.व.२०८२/८३ को अनुमान
११४११-बाँडफाड बाट प्राप्त हुने मुल्य अभिवृद्धि कर	८४४३८६६०००	२०५६९८९३१७	६१७०९६७९५१	८२८००००००	९१०८००००००	१००१८८०००००
११४२१-बाँडफाड बाट प्राप्त हुने अन्त शुल्क	३१७१९३४०००	९२६९५४२२२.८	२७८०८६२६६८	३१०१९०००००	३४१२०९००००	३७५३२९९०००
जम्मा	**११६१५८००००० **	**२९८३९४३५४०**	**८९५१८३०६१९**	**११३८१९००००० **	**१२५२००९००००**	**१३७७२०९९०००**

आगामी तीन वर्षको आयको अनुमान

सि.नं.	शिर्षक	आ.व.२०८०/०८१ को आयको अनुमान	आ.व.२०८१/०८२ को आयको अनुमान	आ.व.२०८२/०८३ को आयको अनुमान
१	आन्तरिक राजस्व	४,३७८,१०३,०००	४८१५९१३३००	५२९७५०४६३०
२	नेपाल सरकार अनुदान	१७६१६५९००००	१९३७८२४९०००	२१३१६०७३९००
३	बाँडफाँड हुने राजस्व	११३८१९०००००	१२५२००९००००	१३७७२०९९०००
४	आन्तरिक ऋण	१८३००००००	१८३००००००	१८३००००००

	जम्मा	**३५,२०६,५९३,०००**	**३८५४४२५२३००**	**४२२१५६७७५३०**

तीन आ.व.को मन्त्रालयगत व्ययको विवरण

शीर्षक		२०७६/७७ को यथार्थ खर्च	२०७७/७८ को यथार्थ खर्च	२०७८/७९ को यथार्थ खर्च
प्रदेश सभा सचिवालय		२६७५६१०००	३७७००२२९४	२९९२८३९१७.६
	चालु	१४२८४३०००	२७४११२८२८	२६९४६१७२४.६
	पुँजिगत	१२४७१८०००	१०२८८९४६६	२९८२२१९३
मुख्य न्याधिवक्ताको कार्यालय		३१९७१०००	४०५४२८०७	३३१२१३७९
	चालु	१६५९७०००	३०४६४१४३	२७५७७२७३
	पुँजिगत	१५३७४०००	१००७८६६४	५५४४१०६
मुख्यमन्त्रि तथा मन्त्रीपरिषद्को कार्यालय		५२९६२००००	३२४१६८७२२८	२५२६०५९१९
	चालु	४७१०२२०००	४००३५४६९८	१९६१०९१७५
	पुँजिगत	५८५९८०००	२८४१३३२५३०	५६४९६७४४
अर्थिक मामिला तथा योजना/अर्थ मन्त्रालय		१७६१८११०००	३०८८६६८३४५	९८७४३७००.८
	चालु	१७०३९७१०००	३०५३०६०३६०	७६४५९४३५.९१
	पुँजिगत	५७८४००००	३५६०७९८५	२२२८४२६४.८९
उद्योग पर्यटन तथा वन मन्त्रालय		१५०९२६३०००	२२२९५७०३७४	१९१९००७८२३
	चालु	६९७७३६०००	८५३६१५०८५.७	७९८७३३६६२.५
	पुँजिगत	८११५२७०००	१३७५९५५.२८८.२५	११२०२७४१६०

भुमी व्यवस्था कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय		१३९९६३५०००	१७१६६४१६००	१३९६९३९६१९
	चालु	५२६७३१०००	९६०६९१९४०.६	७३१६७८१८०
	पुँजिगत	८७२९०४०००	७५५९४९६५९.८	६६५२६१४३८.६
आन्तरिक मामिला तथा कानून/गृह तथा सञ्चार मन्त्रालय		२१७४९५०००	४५२१५८४५३	४०४४३५१२१
	चालु	८६०६१०००	११९६४३२२५	२२८१६०४३२
	पुँजिगत	१३१४३४०००	३३२५१५२२८	१७६२७४६८९
भौतिक पूर्वाधार विकास मन्त्रालय		७२६१३११०००	७०२५२११९१८	७६६१६४३२०२
	चालु	१६०३७९०००	४५१८६७६७४.१	४४३४२२०३३.५
	पुँजिगत	५६५७५९२०००	६५७३३४४२४४	७२१८२२११६९
सामाजिक विकास मन्त्रालय		१७५२३९१०००	४३२०८९८६३१	५२७८७९६८४६
	चालु	१६७२००२०००	२४६३४०९०९५	३८१५३१२९१२
	पुँजिगत	८०३८९०००	१८५७४८९५३६	१८५७४८९५३६
कानून, न्याय तथा प्रदेश सभा मामिला मन्त्रालय		०	०	७३३५१४५३
	चालु	०	०	१९९०२०५९
	पुँजिगत	०	०	५३४४९३९४
खानेपानी तथा ऊर्जा विकास मन्त्रालय		०	०	१०४८२३६५७१
	चालु	०	०	६१७१८१५८.३८
	पुँजिगत	०	०	९८६५१८४१२.२

वाणिज्य, आपूर्ति तथा विज्ञान प्रविधि मन्त्रालय		०	०	४६४४३०२४
	चालु	०	०	१३५७५८०५
	पुँजिगत	०	०	३२८६७२१९
महिला, बालबालिका, युवा तथा खेलकुद मन्त्रालय		०	०	१३६०८०९५६.३
	चालु	०	०	४९९१०२७.२५
	पुँजिगत	०	०	८६०८९९२९
प्रदेश लोक सेवा आयोग		०	४०३५६७३२	५४०५९५४६
	चालु	०	३७७६०३८७	४६८५३१०४
	पुँजिगत	०	२५९६३४५	७२०६४४२
प्रदेश नीति तथा योजना आयोग		४२९४७०००	८१२९५६१	९४१९२५७
	चालु	१४५४२०००	६७७२२५७	८८३३९०९
	पुँजिगत	२८४०५०००	१३५७३०४	५८५३४८

प्रदेश सरकारको मन्त्रालय/निकायगत तीन आर्थिक वर्षको खर्च अनुमान तथा प्रक्षेपण (रु हजारमा)										
क्र.सं.	विषयगत मन्त्रालय/कार्यालय	आर्थिक वर्ष २०८०/०८१			आर्थिक वर्ष २०८१/०८२			आर्थिक वर्ष २०८२/०८३		
		चालु	पूँजीगत	कुल जम्मा	चालु	पूँजीगत	कुल जम्मा	चालु	पूँजीगत	कुल जम्मा
१	प्रदेश सभा	३७०२८५	४४०००	४१४२८५	४०७३१४	४८४००	४५५७१४	४४८०४५	५३२४०	५०१२८५
२	प्रदेश लोक सेवा आयोग	९८२९७	२७९१९	१२६२१६	१०८१२६.७	३०७११	१३८८३८	११८९३९	३३७८२	१५२७२१
३	मुख्य न्यायाधिवक्ताको कार्यालय	३२६८७	४४००	३७०८७	३५९५६	४८४०	४०७९६	३९५५१	५३२४	४४८७५
४	मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालय	४४६५४५	९४३४२	५४०८८७	४९११९९.५	१०३७७६	५९४९७६	५४०३१९	११४१५४	६५४४७३
५	अर्थ मन्त्रालय	३०४७२२	३१९३०	३३६६५२	३३५१९४.२	३५१२३	३७०३१७	३६८७१४	३८६३५	४०७३४९
६	उद्योग वाणिज्य तथा पर्यटन मन्त्रालय	२६०५११	१३८६२५५	१६४६७६६	२८६५६२.१	१५२४८८१	१८११४४३	३१५२१८	१६७७३६९	१९९२५८७
७	भूमि व्यवस्था कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय	१२९७५७२	१३३०९५५	२६२८५२७	१४२७३२९.२	१४६४०५१	२८९१३८०	१५७००६२	१६१०४५६	३१८०५१८
८	ऊर्जा सिँचाई तथा खानेपानी मन्त्रालय	१३९१९३६	४६००५२७	५९९२४६३	१५३११२९.६	५०६०५८०	६५९१७०९	१६८४२४३	५५६६६३८	७२५०८८०
९	गृह संचार तथा कानुन मन्त्रालय	१७१२२०	४५७६७४	६२८८९४	१८८३४२	५०३४४१	६९१७८३	२०७१७६	५५३७८६	७६०९६२
१०	वन तथा वातावरण मन्त्रालय	१०३३६२६	७९७१७६	१८३०८०२	११३६९८८.६	८७६८९४	२०१३८८२	१२५०६८७	९६४५८३	२२१५२७०
११	भौतिक पूर्वाधार विकास मन्त्रालय	१०१०३१७	१११८०५०१	१२१९०८१८	१११११३४८.७	१२२९८५५१	१३४०९९००	१२२२२४८४	१३५२८४०६	१४७५०८९०
१२	शिक्षा तथा समाज कल्याण मन्त्रालय	१७९८५१८	२०५०६०७	३८४९१२५	१९७८३६९.८	२२५५६६८	४२३४०३८	२१७६२०७	२४८१२३४	४६५७४४१
१३	स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय	३५१०८१३	१९६२६६५	५४७३४७८	३८६१८९४.३	२१५८९३२	६०२०८२६	४२४८०८४	२३७४८२५	६६२२९०८
१४	श्रम तथा यातायात मन्त्रालय	७६२५१८	२१८०६७	९८०५८५	८३८७६९.८	२३९८७४	१०७८६४४	९२२६४७	२६३८६१	११८६५०८
१५	प्रदेश नीति तथा योजना आयोग	१०००००	१००००	११००००	११००००	११०००	१२१०००	१२१०००	१२१००	१३३१००
१६	अर्थ - विविध	३७३५७४३	१५०००००	५२३५७४३	४१०९३१७	१६५००००	५७५९३१७	४५२०२४९	१८१५०००	६३३५२४९
१७	**अर्थ - आन्तरिक ऋण भूक्तानी**	२०००००	०	२०००००	२२००००	०	२२००००	२४२०००	०	२४२०००

	१८	**स्थानीय तह अनुदान**	१८९२३०४	०	१८९२३०४	२०८१५३४	०	२०८१५३४	२२८९६८८	०	२२८९६८८
			१८४१७६१४	२५६९७०१८	४४११४६३२	२०२५९३७५	२८२६६७२०	४८५२६०९५	२२२८५३१३	३१०९३३९२	५३३७८७०५

अनुसूची- २
आयोजना प्राथमिकीकरणका आधारहरू

१) विकास आयोजना र कार्यक्रमलाई प्राथमिकीकरण गर्नको लागि समग्र विषयगत क्षेत्रलाई ५ क्षेत्रमा वर्गीकरण गरिएको छ।

१) आर्थिक, २) कृषि, सहकारी तथा भूमि व्यवस्था, ३) सामाजिक, ४) पूर्वाधार, ५) सुशासन तथा अन्य

२) विकास आयोजना र कार्यक्रमलाई प्राथमिकीकरण गर्नको लागि ६ वटा सामान्य आधार र २ वटा क्षेत्रगत आधारहरु तय गरी सामान्य आधारलाई कुल ७० अंक र क्षेत्रगत आधारलाई कुल ३० अंक राखिएको छ।

३) कार्यक्रमलाई P_1 र P_2 गरी २ वटा प्राथमिकता क्रममा वर्गीकरण गरिएको छः

४) साधारण बजेटलाई ५ आधारमा P_1 र P_2 गरी २ वटा प्राथमिकीकरणमा वर्गीकरण गरिएको छ ।

विकास कार्यक्रमको अंक प्रदान

क्र.स.	योगदान		अंक
१	प्रत्यक्ष र उल्लेखनीय योगदान गरेमा	अति उत्तम	३
२	अप्रत्यक्ष र उल्लेखनीय योगदान गरेमा	उत्तम	२
३	कम वा सामान्य योगदान गरेमा	सामान्य	१
४	योगदान नपुर्‍याएमा	न्युन	०

विकास कार्यक्रमको प्राथमिकीकरण

क्र.स.	कूल प्राप्ताङ्क	प्राथमिकता क्रम
१	७५ वा सो भन्दा बढी अंक भएमा	पहिलो (P1)
२	७५ भन्दा कम अंक भएमा	दोस्रो (P2)

सामान्य आधार ७० अंक

१. तीव्र, दिगो र रोजगारमुलक आर्थिक वृद्धिमा योगदान पुर्‍याउनेः १५ अंक

क	निम्न विषयहरुमा प्रत्यक्ष तथा उल्लेखनीय योगदान पुर्‍याउने -प्रादेशिक उत्पादन -प्रादेशिक आय वृद्धि	अति उत्तम
ख	माथिका विषयहरुमा अप्रत्यक्ष तथा उल्लेखनीय रुपमा योगदान पुर्‍याउने	उत्तम
ग	माथिका विषयहरुमा कम वा सामान्य योगदान पुर्‍याउने	सामान्य

घ	माथिका विषयहरुमा योगदान नपुर्‍याउने	न्यून

१. प्रादेशिक प्राथमिकता वा तुलनात्मक लाभका क्षेत्रमा योगदान पुर्‍याउनेः (१० अंक)

क	प्रदेशको प्राथमिकता वा तुलनात्मक लाभ भएका प्रमुख दुई क्षेत्रको उत्पादन वा आय वृद्धिमा प्रत्यक्ष तथा उल्लेखनीय योगदान पुर्‍याउने	अति उत्तम
ख	माथिका विषयहरुमा अप्रत्यक्ष तथा उल्लेखनीय रुपमा योगदान पुर्‍याउने	उत्तम
ग	माथिका विषयहरुमा कम वा सामान्य योगदान पुर्‍याउने	सामान्य
घ	माथिका विषयहरुमा योगदान नपुर्‍याउने	न्यून

२. दिगो विकासका लक्ष्यहरु प्राप्तिमा योगदान पुर्‍याउनेः (१० अंक)

क	निम्न विषयहरुमा प्रत्यक्ष तथा उल्लेखनीय योगदान पुर्‍याउने - दिगो विकास लक्ष्य १ (SDG 1) (सबै प्रकारका गरिबीको अन्त्य) - दिगो विकास लक्ष्य ८ (SDG 8) (पुर्ण र उत्पादनमूलक रोजगागरी प्राप्ती वा वृद्धि)	अति उत्तम
ख	माथिका विषयहरुमा अप्रत्यक्ष तथा उल्लेखनीय रुपमा योगदान पुर्‍याउने	उत्तम
ग	माथिका विषयहरुमा कम वा सामान्य योगदान पुर्‍याउने	सामान्य
घ	माथिका विषयहरुमा योगदान नपुर्‍याउने	न्यून

४) **सहभागिताको अवस्थाः (१० अंक)**

क	निम्न क्षेत्र वा संस्थाहरु मध्ये कुनै एकको सहभागिता रहने - नागरिक समाज, सामुदायिक संस्था, गैरसरकारी संस्था, उपभोक्ता समूह वा सेवाग्राही, वा - स्थानीय सरकार, वा - निजी क्षेत्र	अति उत्तम
ख	माथिका विषयहरुमा अप्रत्यक्ष तथा उल्लेखनीय रुपमा योगदान पुर्‍याउने	उत्तम
ग	माथिका विषयहरुमा कम वा सामान्य योगदान पुर्‍याउने	सामान्य
घ	माथिका विषयहरुमा योगदान नपुर्‍याउने	न्यून

५. समावेशीकरणमा योगदान (१० अंक)

(क) क्षेत्रीय समावेशीकरणमा योगदानः (५ अंक)

क	मानव विकास सूचकाङ्कमा तलदेखि २५ औ स्थानसम्मका जिल्लाहरुमा सञ्चालित हुने आयोजना/कार्यक्रम	अति उत्तम
ख	मानव विकास सूचकाङ्कमा २६ औ देखि ५० औ स्थानसम्मका जिल्लाहरुमा सञ्चालित हुने आयोजना/कार्यक्रम	उत्तम
ग	मानव विकास सूचकाङ्कमा ५१औ देखि ७५औ स्थानसम्मका जिल्लाहरुमा सञ्चालित हुने आयोजना/कार्यक्रम	सामान्य
घ	मानव विकास सूचकाङ्कमा ७५औ स्थान देखि माथिका जिल्लाहरुमा सञ्चालित हुने वा क्षेत्रीय सन्तुलनमा स्पष्ट योगदान नपुर्‍याउने आयोजना/कार्यक्रम	न्यून

(ख) सामाजिक समावेशीकरण र लैंगिक मूलप्रवाहीकरणमा योगदानः (५ अंक)

क	सामाजिक र लैंगिक मूलप्रवाहीकरण, समानता र सशक्तीकरण (SDG 5) लाई प्रत्यक्ष तथा उल्लेख्य रुपमा बढावा दिने	अति उत्तम
ख	माथिका विषयहरुमा अप्रत्यक्ष तथा उल्लेखनीय रुपमा योगदान पुर्‍याउने	उत्तम
ग	माथिका विषयहरुमा कम वा सामान्य योगदान पुर्‍याउने	सामान्य
घ	माथिका विषयहरुमा योगदान नपुर्‍याउने	न्यून

६. आयोजनाको पूर्व कार्य प्रगति, सम्पन्न हुन लाग्ने समय वा कार्यान्वयन तयारी कार्य (१५ अंक)

क	**चालु आयोजनाको लागि** -गत आ.व.को दोस्रो चौमासिकसम्मको औषत भौतिक तथा वित्तीय प्रगति ८० प्रतिशत वा सो भन्दा माथी रहेको, वा -आगामी आ.व.मा आयोजना सम्पन्न हुने सुनिश्चित रहेको, वा **नयाँ आयोजनाको लागि** -आयोजना कार्यान्वयन तयारी कार्य पुरा भएको।	अति उत्तम
ख	**चालु आयोजनाको लागि** -गत आ.व.को दोस्रो चौमासिकसम्मको औषत भौतिक तथा वित्तीय प्रगति ६५ प्रतिशत देखि ८० प्रतिशतसम्म रहेको, वा -आगामी दुई वर्षमा आयोजना सम्पन्न हुने सुनिश्चित रहेको, वा **नयाँ आयोजनाको लागि** - आयोजना कार्यान्वयन तयारी कार्य अन्तिम चरणमा रहेको।	उत्तम

ग	**<u>चालु आयोजनाको लागि</u>** -गत आ.व.को दोस्रो चौमासिकसम्मको औषत भौतिक तथा वित्तीय प्रगति ५० प्रतिशत देखि ६५ प्रतिशतसम्म रहेको, वा -आगामी तीन वर्षमा आयोजना सम्पन्न हुने सुनिश्चित रहेको, वा **<u>नयाँ आयोजनाको लागि</u>** - आयोजना कार्यान्वयन तयारी कार्य भैरहेको।	सामान्य
घ	**<u>चालु आयोजनाको लागि</u>** -गत आ.व.को दोस्रो चौमासिकसम्मको औषत भौतिक तथा वित्तीय प्रगति ५० प्रतिशत भन्दा कम रहेको, वा -आगामी चार वर्षसम्ममा पनि आयोजना सम्पन्न हुने सुनिश्चितता नरहेको, वा **<u>नयाँ आयोजनाको लागि</u>** -आयोजना कार्यान्वयन तयारी कार्य नभएको।	न्यून

क्षेत्रगत आधार

प्रमुख क्षेत्र तथा उपक्षेत्रहरु

क्र.सं.	प्रमुख क्षेत्र	उपक्षेत्रहरु
१	आर्थिक क्षेत्र	अर्थ, उद्योग, वाणिज्य, आपूर्ती, वन तथा वातावरण, पर्यटन, श्रम तथा रोजगार
२	कृषि, सहकारी तथा भूमि व्यवस्था	कृषि विकास, पशुपन्छी, सहकारी तथा भूमि व्यवस्था
३	पूर्वाधार	सडक तथा अन्य यातायात, सहरी विकास, सिँचाई, सूचना तथा सञ्चार, उर्जा र प्रादेशिक पूर्वाधार विकास
४	सामाजिक क्षेत्र	शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि, स्वास्थ्य तथा पोषण, महिला बालबालिका तथा समाज कल्याण, खानेपानी तथा सरसफाई र संस्कृति
५	सुशासन तथा अन्तरसम्बन्धित क्षेत्र	माथि उल्लेखित वर्गीकरणमा नपरेका अन्य सम्पूर् क्षेत्रहरु जस्तैः जनसंख्या, महिला तथा बालबालिका,आन्तरिक मामिला तथा न्याय, योजना तथा तथ्याङ्क र विपद व्यवस्थापन

क्षेत्रगत आधार अंक ३०

(अ) आर्थिक क्षेत्र

अर्थ, वन तथा वातावरण उद्योग, वाणिज्य, आपूर्ति, पर्यटन र श्रम

१. चालु आवधिक योजनाको क्षेत्रगत लक्ष्य र उद्देश्य अनुरुप नतिजा प्राप्तिमा योगदानः (१५ अंक)

क	चालु आवधिक योजनाको क्षेत्रगत लक्ष्य र उद्देश्य अनुरुप नतिजा प्राप्तिमा प्रत्यक्ष र उल्लेखनीय योगदान पुर्‍याउने	अति उत्तम
ख	चालु आवधिक योजनाको क्षेत्रगत लक्ष्य र उद्देश्य अनुरुप नतिजा प्राप्तिमा अप्रत्यक्ष र उच्च योगदान पुर्‍याउने	उत्तम
ग	चालु आवधिक योजनाको क्षेत्रगत लक्ष्य र उद्देश्य अनुरुप नतिजा प्राप्तिमा सामान्य वा कम योगदान पुर्‍याउने	सामान्य
घ	चालु आवधिक योजनाको क्षेत्रगत लक्ष्य र उद्देश्य अनुरुप नतिजा प्राप्तिमा योगदान नपुर्‍याउने	न्यून

२. दिगो विकासको क्षेत्रगत लक्ष्य प्राप्तिमा योगदानः १५ अंक

क	निम्न विषयहरुमा प्रत्यक्ष तथा उल्लेखनीय योगदान पुर्‍याउने - दिगो वकास लक्ष्य ९ (SDG 9) को दिगो समावेशी औधोगिकीकरण प्रवर्द्धन गर्न, वा - दिगो विकास लक्ष्य १३ (SDG 13) को जलवायु परिवर्तन अनुकूलन र वातावरण संरक्षण गर्न, वा - दिगो विकासको लक्ष्य १५ (SDG 15) को वनको दिगो व्यवस्थापन, भूक्षयीकरणको रोकथाम, जैविक विविधताको क्षति रोक्न, वा - राजस्व वृद्धि र खर्च व्यवस्थापन गर्न	अति उत्तम
ख	माथिका विषयहरुमा अप्रत्यक्ष तथा उल्लेखनीय रुपमा योगदान पुर्‍याउने	उत्तम
ग	माथिका सबै विषयहरुमा कम वा सामान्य योगदान पुर्‍याउने	सामान्य
घ	माथिका सबै विषयहरुमा योगदान नपुर्‍याउने	न्यून

(आ) कृषि, सहकारी तथा भूमि व्यवस्था

कृषि विकास, पशुपन्छी, सहकारी तथा भूमि व्यवस्था

२. चालु आवधिक योजनाको क्षेत्रगत लक्ष्य र उद्देश्य अनुरुप नतिजा प्राप्तिमा योगदानः (१५ अंक)

क	चालु आवधिक योजनाको क्षेत्रगत लक्ष्य र उद्देश्य अनुरुप नतिजा प्राप्तिमा प्रत्यक्ष र उल्लेखनीय योगदान पुर्‍याउने	अति उत्तम
ख	चालु आवधिक योजनाको क्षेत्रगत लक्ष्य र उद्देश्य अनुरुप नतिजा प्राप्तिमा अप्रत्यक्ष र उच्च योगदान पुर्‍याउने	उत्तम

ग	चालु आवधिक योजनाको क्षेत्रगत लक्ष्य र उद्देश्य अनुरुप नतिजा प्राप्तिमा सामान्य वा कम योगदान पुर्‍याउने	सामान्य
घ	चालु आवधिक योजनाको क्षेत्रगत लक्ष्य र उद्देश्य अनुरुप नतिजा प्राप्तिमा योगदान नपुर्‍याउने	न्यून

२. दिगो विकासको क्षेत्रगत लक्ष्य प्राप्तिमा योगदानः १५ अंक

क	निम्न विषयहरुमा प्रत्यक्ष तथा उल्लेखनीय योगदान पुर्‍याउने - दिगो वकास लक्ष्य २ (SDG 9)को दिगो समावेशी औधोगिकीकरण प्रवर्द्धन गर्न, वा - दिगो विकासको लक्ष्य १५ (SDG 15) को वनको दिगो व्यवस्थापन, भूक्षयीकरणको रोकथाम, जैविक विविधताको क्षति रोक्न, वा	अति उत्तम
ख	माथिका विषयहरुमा अप्रत्यक्ष तथा उल्लेखनीय रुपमा योगदान पुर्‍याउने	उत्तम
ग	माथिका सबै विषयहरुमा कम वा सामान्य योगदान पुर्‍याउने	सामान्य
घ	माथिका सबै विषयहरुमा योगदान नपुर्‍याउने	न्यून

इ) सामाजिक क्षेत्र

शिक्षा, विज्ञान, तथा प्रविधि, स्वास्थ्य तथा पोषण, महिला बालबालिका तथा समाज कल्याण, खानेपानी तथा सरसफाई, संस्कृति

१. चालु आवधिक योजनाको क्षेत्रगत लक्ष्य र उद्देश्य अनुरुप नतिजा प्राप्तिमा योगदानः (१५ अंक)

क	चालु आवधिक योजनाको क्षेत्रगत लक्ष्य र उद्देश्य अनुरुप नतिजा प्राप्तिमा प्रत्यक्ष र उल्लेखनीय योगदान पुर्‍याउने	अति उत्तम
ख	चालु आवधिक योजनाको क्षेत्रगत लक्ष्य र उद्देश्य अनुरुप नतिजा प्राप्तिमा अप्रत्यक्ष र उच्च योगदान पुर्‍याउने	उत्तम
ग	चालु आवधिक योजनाको क्षेत्रगत लक्ष्य र उद्देश्य अनुरुप नतिजा प्राप्तिमा सामान्य वा कम योगदान पुर्‍याउने	सामान्य
घ	चालु आवधिक योजनाको क्षेत्रगत लक्ष्य र उद्देश्य अनुरुप नतिजा प्राप्तिमा योगदान नपुर्‍याउने	न्यून

२) दिगो विकासको क्षेत्रगत लक्ष्य प्राप्तिमा योगदानः १५ अंक

क	निम्न विषयहरुमा प्रत्यक्ष तथा उल्लेखनीय योगदान पुर्‍याउने - दिगो विकास लक्ष्य ३ (SDG 3) को स्वस्थ जीवन प्राप्तिका लागि बाल मृत्यूदर न्यूनीकरण गर्न, वा	अति उत्तम

	- मातृ मृत्यूदर न्यूनीकरण वा मलेरिया, क्षयरोग, HIV/AIDS नियन्त्रण गर्ने, वा - दिगो वकास लक्ष्य ४ (SDG 4) को सबैको लागि समावेशी र गुणस्तरीय शिक्षा प्राप्ति गर्ने, वा - दिगो विकास लक्ष्य ५ (SDG 5) को लैंगिक समानता र महिला तथा किशोरीहरुको सशक्तीकरणमा योगदान पुर्‍याउने, - प्राथमिकत एवम् माध्यमिक तहमा छात्राः छात्रको अनुपात वृद्धि गर्ने, वा - दिगो विकास लक्ष्य ६ (SDG 6) को खानेपानी र सरसफाई सेवाको उपलब्धताको दिगो सुनिश्चितता गर्ने, वा - संस्कृति प्रवर्द्धन गर्ने,	
ख	माथिका विषयहरुमा अप्रत्यक्ष तथा उल्लेखनीय रुपमा योगदान पुर्‍याउने	उत्तम
ग	माथिका सबै विषयहरुमा कम वा सामान्य योगदान पुर्‍याउने	सामान्य
घ	माथिका सबै विषयहरुमा योगदान नपुर्‍याउने	न्यून

ई) पूर्वाधार क्षेत्र

(ऊर्जा, सिंचाई, सडक तथा अन्य यातायात, सहरी विकास, सूचना तथा सञ्चार तथा प्रादेशिक पूर्वाधार विकास)

१. चालु आवधिक योजनाको क्षेत्रगत लक्ष्य र उद्देश्य अनुरुप नतिजा प्राप्तिमा योगदानः (१५ अंक)

क	चालु आवधिक योजनाको क्षेत्रगत लक्ष्य र उद्‌देश्य अनुरुप नतिजा प्राप्तिमा प्रत्यक्ष र उल्लेखनीय योगदान पुर्‍याउने	अति उत्तम
ख	चालु आवधिक योजनाको क्षेत्रगत लक्ष्य र उद्‌देश्य अनुरुप नतिजा प्राप्तिमा अप्रत्यक्ष र उच्च योगदान पुर्‍याउने	उत्तम
ग	चालु आवधिक योजनाको क्षेत्रगत लक्ष्य र उद्‌देश्य अनुरुप नतिजा प्राप्तिमा सामान्य वा कम योगदान पुर्‍याउने	सामान्य
घ	चालु आवधिक योजनाको क्षेत्रगत लक्ष्य र उद्‌देश्य अनुरुप नतिजा प्राप्तिमा योगदान नपुर्‍याउने	न्यून

२. दिगो विकासको क्षेत्रगत लक्ष्य प्राप्तिमा योगदानः १५ अंक

क	निम्न विषयहरुमा प्रत्यक्ष तथा उल्लेखनीय योगदान पुर्‍याउने - दिगो विकास लक्ष्य ७ ((SDG 7)) को दिगो र आधुनिक उर्जा सुनिश्चित गर्न, वा - दिगो विकास लक्ष्य ९ (SDG 9) को दिगो यातायात विकास गर्न, वा नवीन खोज गर्न र प्रविधि प्राप्ति गर्न - दिगो विकास लक्ष्य ११ (SDG 11) को सुरक्षित, सवल, समावेशी र दिगो सहर विकास गर्न	अति उत्तम
ख	माथिका विषयहरुमा अप्रत्यक्ष तथा उल्लेखनीय रुपमा योगदान पुर्‍याउने	उत्तम
ग	माथिका सबै विषयहरुमा कम वा सामान्य योगदान पुर्‍याउने	सामान्य
घ	माथिका सबै विषयहरुमा योगदान नपुर्‍याउने	न्यून

ऊ. सुशासन तथा अन्तरसम्बिन्धित क्षेत्र

जनसख्या, विपद् व्यवस्थापन, आन्तरिक मामिला तथा न्याय, शान्ति, योजना, तथा तथ्यांक

१. चालु आवधिक योजनाको क्षेत्रगत लक्ष्य र उद्देश्य अनुरुप नतिजा प्राप्तिमा योगदानः (१५ अंक)

क	चालु आवधिक योजनाको क्षेत्रगत लक्ष्य र उद्‌देश्य अनुरुप नतिजा प्राप्तिमा प्रत्यक्ष र उल्लेखनीय योगदान पुर्‍याउने	अति उत्तम
ख	चालु आवधिक योजनाको क्षेत्रगत लक्ष्य र उद्‌देश्य अनुरुप नतिजा प्राप्तिमा अप्रत्यक्ष र उच्च योगदान पुर्‍याउने	उत्तम
ग	चालु आवधिक योजनाको क्षेत्रगत लक्ष्य र उद्‌देश्य अनुरुप नतिजा प्राप्तिमा सामान्य वा कम योगदान पुर्‍याउने	सामान्य
घ	चालु आवधिक योजनाको क्षेत्रगत लक्ष्य र उद्‌देश्य अनुरुप नतिजा प्राप्तिमा योगदान नपुर्‍याउने	न्यून

२. दिगो विकासको क्षेत्रगत लक्ष्य प्राप्तिमा योगदानः १५ अंक

क	निम्न विषयहरुमा प्रत्यक्ष तथा उल्लेखनीय योगदान पुर्‍याउने - दिगो विकास लक्ष्य १० (SDG 10) को असमानता हटाउने, - सुशासन अभिवृद्‌धि गर्न, वा - दिगो विकास लक्ष्य १३ (SDG 13) को जलवायु परिवर्तन अनुकूलन र वातावरण संरक्षण गर्न, - दिगो विकास लक्ष्य १६ (SDG 16) को शान्ति सुरक्षा अभिवृद्‌धि गर्न, वा - न्यायमा सबैलाई पहुँच बढाउन, वा - जनसंख्या व्यवस्थापन गर्न, वा - विपद व्यवस्थापन गर्न, वा - योजना तथा तथ्याङ्क प्रणालीमा सुधार र सुदृढीकरण गर्न	अति उत्तम

ख	माथिका विषयहरुमा अप्रत्यक्ष तथा उल्लेखनीय रुपमा योगदान पुर्‍याउने	उत्तम
ग	माथिका सबै विषयहरुमा कम वा सामान्य योगदान पुर्‍याउने	सामान्य
घ	माथिका सबै विषयहरुमा योगदान नपुर्‍याउने	न्यून

साधारण बजेटको प्राथमिकीकरण

क्र.सं.	**आधार**	**अंक**
१	जनतालाई प्रत्यक्ष सेवा गर्न सहयोग गर्ने	५
२	सुशासन कायम गर्न योगदान पुर्‍याउने	५
३	राजश्व वृद्धि गर्न सहयोगी कार्यहरु	५
४	विकास कार्यमा योगदान पुर्‍याउने	५
५	मानव संसाधन विकास, वातावरण संरक्षण र क्षेत्रीय सन्तुलनमा योगदान पुर्‍याउने	५
	जम्मा	२५

साधारण बजेटको भार प्रदान गर्ने तरिका

क्र.सं .	योगदान	अंक
१	अति उच्च सहयोग पुग्ने	५
२	उच्च सहयोग पुग्ने	३.५
३	सामान्य सहयोग पुग्ने	२
४	सहयोग नपुग्ने	०

क्र.सं.	**कुल प्राप्ताङ्क**	**प्राथमिकताक्रम**
१	१७.५ वा सो भन्दा बढी अंक प्राप्त भएमा	पहिलो (P1)
२	१७.५ अंक भन्दा कम अंक प्राप्त भएमा	दोस्रो (P2)

अनुसूची- ३

दिगो विकासका लागि निर्धारण गरिएका १७ वटा लक्ष्य र समेटिएका प्रमुख पक्ष

क्र स	**बजेट तथा कार्यक्रममा** दिगो विकास लक्षको सांकेतिकरण	समेटिएका प्रमुख पक्ष
१	गरिवी विहीन	• गरिवीमा वाचेका मानिसहरुको अनुपातलाइ कम्तीमा आधा कमगर्ने • सवैकालागि सामाजिक संरक्षण प्रण ाली लागु गर्ने र गरिवी जोखिममा रहेकालाइ समेट्ने • गरिवी जोखिमपूर्ण स्थितिमा रहेका मानिसहरुको क्षमता निर्माण गर्ने
२	शून्य भोकमरी	• सवै प्रकारका कुपोषणको अन्त्य गर्ने र किशोरी, गर्भवती र सुत्केरी महीला र अन्य व्यक्तिको पोषण संबन्धी आवश्यकतालाइ संवोधन गर्ने • कृषी उत्पादन क्षमता वृद्धि गर्न यस संवन्धी ग्रामणि पूर्वाधारमा लगानी वृद्धि गर्ने • खाद्य वस्तु बजार र तत्संबन्धी कारोवारहरुको समुचित संचालन हुने गरी उपायको अवलंवन गर्ने
३	राम्रो स्वास्थ्य र समृद्घ ज िवन स्तर	• नवजात शिशु र तत् संबन्धी कारोवारहरुको समुचित संचालन हुने उपाय अवलंवन गर्ने • परिवार नियोजन लगायत संबनधी कृयाकलापहरु संचालन गर्ने • सर्वसरलभ स्वास्थ्य सेवा, प्रभावकारी गुणस्तरीय र उचीत मूल्यमा औषधि र खोपमा पहुच पुर्याउने
४	गुणस्तरीय शिक्षा	• सवै किशोर तथा किशोरहिरुले निशुल्क, समतामूलक र गुणस्तरीय शिक्षाको सुनिश्चितता गर्ने • शिक्षामा लैगिक असमानताको अन्त्य गर्ने • दिग ो विकास तथा दिगो जीवन शैली,मानव अधिकार र लैंग िक समानता संबन्धी शिक्षाका लागि ज्ञान र सीप प्राप्त गर्ने
५	लैगिंक समानता	• यौन शोषण लगायत सवै प्रकारका यौन हिंसाको उन्मुलन गर्ने , • राजनीतिक, आर्थिक तथा सामाजिक जीवनका

		निर्णायक तहमा महीलाका सहभागीता शुनिश्चित गर्ने, • सवै तहमा लैगिक समानतालागि कानूनहरुको अवलंवन गर्ने
६	स्वच्छ पानी र सरसफाइ	• सवैकालागि सुरक्षित तथा खर्चले धान्न सकिने मुल्यमा पिउने पानीमा पहुच पु¥याउने • सवैकालागि पर्याप्त तथा समतामूलक सरसफाइ स्वच्छतामा पहुच पु¥याउने • पानी तथा सरसफाई व्यवस्थापनको सुधारकालागि स्थानीय समुदायहरुको सहभागीता
७	खर्चले धान्न सकिने स्वच्छ उर्जा	• खर्चले धान्न सक्ने भरपर्दो र आधुनिक उर्जामा सर्वसुलभ पहुँच, • नविकरणीय उर्जामा प्रवर्धन
८	मर्यादित काम र आर्थिक वृद्घी	• सवै महीला र पुरुषकालागि पूर्ण एवं उत्पादनसील रोजगारी तथा मर्यादित कामकालागि समान ज्याला • दिगो पर्यटन प्रवर्धनकालागि नीतिहरुको तर्जुमा र कार्यान्वयन
९	उद्योग प्रवर्धन र पूर्वाधार	• आर्थिक विकास र मानव कल्याणलाई सघाउ पु¥याउने दिगो तथा वलियो पुर्वाधारको विकास • समावेसी तथा दिगो औद्योगिकरणको प्रवर्धन • धान्न सकिने कर्जा लगायतका वित्तिय सेवामा पहुँच
१०	असमानतालाई घटाउने	• उमेर, लिंग, अपांगता वा अन्य हैसियत जेसुकै भएपनि सवैकालागि सामाजिक तथा राजनैतिक समावेसीतालाइ प्रवर्धन • विभेदपूर्ण कानून, नीति र प्ावधानहरुको अन्त्य गर्ने लगायतकाकार्य • वृहत्तर समानता हासिल गर्न वित्तिय ज्याला संबन्धी र सामाजिक संरक्षण
११	सहरहरु र समुदायहरुको दिगोपना	• पर्याप्त, सुरक्षीत तथा खर्चले धान्न सकिने आवास र आधारभूत सेवामा पहँच, • सडक सुरक्षामा सुधार र दिगो यातायात व्यवस्थामा पहुँच ,

		• विपदका कारण हुने मृत्यु,प्रभावित व्यक्तिहरुको संख्या र आर्थिक क्षतिलाइ कम गर्ने
१२	उपभोग र उत्पादनमा जिम्मेवारिपना	• प्राकृतिक श्रोतहरुको दिगो व्यवस्थापन, • श्रोतमै फोहोर कम उत्पादन,न्यूनिकरण र रिसाइकिल संवन्धी, • दिगो विकास र जीवन शैली वारे जानकारी र सचेतना
१३	जलवायु संवन्धी कार्य	• प्राकृतिक प्रकोप र जलवायु परिवर्तन संबन्धी, • जलवायु परिवर्तन न्यूनिकरण,प्रभाव न्यूनिकरण तथा पूर्व चेतावनी • जलवायु परिवर्तन संबन्धी राष्ट्रिय नीति र रणनीतिहरु कर्यक्रममा समावेश
१४	जलमुनीको जीवन	भूपरिवेष्ठित देश सग सम्बन्धित नरहेको
१५	भूसतहको जीवन	• मरूभूमि विरुद्ध लड्ने र खडेरी तथा वाढी प्रभावित भरमी लगायत अन्य भूमि र माटोमा आएको क्षतिमा सुधार • दिगो विकासका लागि आवश्यक लाभहरु उपलव्ध गराउने • जैविक विविधता सहित तिनीहरको संरक्षणको सुनिश्चितता • संरक्षित जीवजन्तु तथा वनस्पतिको चोरी निकासीमा नियन्त्रण
१६	शान्ति,न्याय र सुदृढ संस्थाहरु	• कानूनी शासनको प्रवद्र्धन र न्यायमा सवेको पहँच, • भ्रष्टाचार तथा घुसखोरी घटाउने • जन्मदर्ता लगायतको कानूनी पहिचान सवैलाइ प्रदान गर्ने
१७	लक्ष्यहरुका निम्ति साझेदारहरु	• कर तथा राजस्व संकलनका निम्ति आन्तरिक क्षमतामा सुधार

अनुसूची- ४

बजेट तथा कार्यक्रममा लैङ्गिक उत्तरदायी बजेटको सांकेतिकरण

लैङ्गिक उत्तरदायी बजेट तर्जुमाका लागि निर्धारण गरिएका सूचकहरूका आधारमा पहिचान गरिएका लैङ्गिक आवश्यकता र सरोकारहरूको सम्बोधन गर्ने, लैङ्गिक अन्तर कम गर्न र महिला सशक्तीकरणमा सहयोग पुग्ने गरी कार्यक्रमहरूको छनौट गर्नुपर्दछ । यस कार्यका लागि लैङ्गिक उत्तरदायी बजेटको वर्गीकरण र लैङ्गिक सूचकहरू तथा उपसूचकहरू निम्न अनुसार रहेका छन्-

लैङ्गिक उत्तरदायी बजेटको वर्गीकरण

वर्गीकरणका आधार	उपादेयता	लैंगिक संकेत
विभिन्न सूचकका लागि निर्धारण गरिएका अङ्कभारको कूल योग ५० प्रतिशत भन्दा बढी भएमा	प्रत्यक्ष लैङ्गिक उत्तरदायी	१
विभिन्न सूचकका लागि निर्धारण गरिएका अङ्कभारको कूल योग २० वा सो भन्दा माथि तर ५० भन्दा कम भएमा	अप्रत्यक्ष लैङ्गिक उत्तरदायी	२
विभिन्न सूचकका लागि निर्धारण गरिएको अङ्कभारको कूल योग २० भन्दा कम भएमा	लैङ्गिक दृष्टिकोणले तटस्थ	३

उल्लेख गरिएका विभिन्न पाँचवटा सूचक र सो अन्तर्गत व्याख्या गरिएका उपसूचकहरूको कूल योगलाई १०० पूर्णाङ्क मानी तल उल्लिखित अङ्कभार प्रदान गर्नुपर्दछ ।

क्र.सं.	प्रमुख सूचक र उपसूचकहरू तथा परीक्षण सूची (चेक लिष्ट)	अङ्क भार
१.०	योजना तर्जुमा तथा कार्यान्वयनमा महिला सहभागिता	२०
१.१	योजना कार्यक्रम तथा बजेट तर्जुमामा महिला सहभागिताको व्यवस्था	
	– योजना, कार्यक्रम तथा बजेट तर्जुमाको क्रममा निम्न बमोजिमको व्यवस्था भएमा	९
	• निर्णायक तहमा महिला कर्मचारी र लैङ्गिक सम्पर्क व्यक्तिको संलग्नता ३३ प्रतिशत वा सो भन्दा बढी भएमा	६
	• निर्णायक तहमा महिला कर्मचारी र लैङ्गिक सम्पर्क व्यक्तिको संलग्नता २०—३२ प्रतिशत सम्म भएमा	५
	• निर्णायक तहमा महिला कर्मचारी र लैङ्गिक सम्पर्क व्यक्तिको संलग्नता २० प्रतिशत सम्म भएमा	२

१.२	कार्यान्वयनमा महिला सहभागिताको सुनिश्चितता	१२
१.२.१	कायक्रम कार्यान्वयनमा महिला सहभागिताको व्यवस्था	
	– कार्यक्रम कार्यान्वयनमा कर्मचारी वा व्यवस्थापन/समन्वय समितिमा निम्नानुसार महिलाका संलग्नता हुने व्यवस्था भएमा	
	• उत्तम (निर्णायक पदमा समेत ३३ प्रतिशत वा बढी)	४
	• मध्यम (निर्णायक पदमा समेत २० देखि ३२ प्रतिशतसम्म)	३
	• सामान्य (५ देखि १९ प्रतिशतसम्म)	२
१.२.२	कार्यान्वयनको (सरोकारवाला/उपभोक्ता समिति लगायत) निर्णायक तह लगायतमा महिलाको व्यवस्था	
	• उत्तम (निर्णायक तह र समितिमा ३३ प्रतिशत वा बढी)	३
	• मध्यम (निर्णायक तहमा ३३ प्रतिशत भन्दा कम तर समितिमा ३३ प्रतिशत वा बढी)	२
	• सामान्य (निर्णायक तह र समितिमा १० प्रतिशत देखि ३२ प्रतिशत सम्म)	१
१.२.३	महिलाको अनिवार्य उपस्थितिको व्यवस्था	
	योजना व्यवस्थापन तथा कार्यान्वयन बैठकमा महिला पदाधिकारीहरूको अनिवार्य उपस्थिति हुन पर्ने व्यवस्था गरिएको भएमा	३
१.३.	अनुगमनमा महिला सहभागिताको व्यवस्था	
	–अनुगमन योजनामा महिला वा लैङ्गिक विज्ञका सहभागिताका सुनिश्चितता	२
२.०	महिलाहरूको क्षमता अभिवृद्धि	२०
२.१	नीति निर्णय तथा कार्यान्वयन तहका महिलाहरूको क्षमता अभिवृद्धिको व्यवस्था	
	–समूह तथा समितिका महिला पदाधिकारीहरूको क्षमता अभिवृद्धिका लागि निम्न कार्यक्रमको व्यवस्था भएमा	
	• कम्तीमा एक पटक निर्णय दक्षता अभिवृद्धि हुने कायक्रमको व्यवस्था	६
	• पुनर्ताजकी कार्यक्रमका व्यवस्था भएमा	५
	• कार्यक्रममा विशेष वर्गका महिलाहरूलाई लक्षित गरिएमा	४
२.२	क्षमता अभिवृद्धि कार्यक्रममा महिलाको सहभागिताको व्यवस्था	
	– गोष्ठी, तालिम, सचेतना, सीप विकास आदि कार्यक्रममा निम्नानुसार महिला सहभागी हुने व्यवस्था भएमा	
	• उत्तम (३३ प्रतिशत वा बढी)	६

	• मध्यम (२० देखि ३२ प्रतिशतसम्म)	५
	• सामान्य (५ दखि १९ पतिशतसम्म)	४
२.३	लैङ्गिक संवेदनशील विषयवस्तु÷परिवेश	
	–गोष्ठी, तालिम, सचेतना, सीप विकास कायक्रम आदिका विषयवस्तु लैङ्गिक संवेदनशील भएमा	
	• लैङ्गिक सरोकारहरूलाई समेटिएका भएमा	८
	• परिवेश जन्य÷विशेष लैङ्गिक संवेदनशील प्रस्तुतिकरणको प्रावधान भएमा	६
३	कार्यक्रममा महिलाहरूको लागि लाभ तथा नियन्त्रणमा सुनिश्चितता (अन्य लक्षित वर्गका कार्यक्रममा समेत)	३०
३.१	महिलाहरूलाई लाभको (लाभान्वित महिलाको) सुनिश्चितता	
	– योजना तथा कार्यक्रमबाट तत्कालिन लाभ पाउने महिलाको अनुपात निम्नानुसार भएमा	
	• उत्तम (५० प्रतिशत वा बढी)	८
	• मध्यम (३० देखि ४९ प्रतिशतसम्म)	६
	• सामान्य (५ दखि २९ पतिशतसम्म)	४
३.२	महिलाहरूलाई लाभको सुनिश्चितताका लागि लैङ्गिक अन्तर, (Gaps) महिलाको विशेष आवश्यकता र अवरोधहरूको पहिचान तथा सम्बोधन	
	–क्षेत्रगत निकायको कार्य सम्पादनमा रहेका लैङ्गिक अन्तर (Gaps), महिलाको विशेष रणनीतिक आवश्यकता र अवरोधहरूको (आर्थिक स्रोतमा कम पहुँच, कम शैक्षिकस्तर र हिंडडुलमा अवरोध) पहिचान गर्न र सो समाधान गर्ने कार्यक्रम भएमा	
	• उत्तम (माथि पहिचान गरिएका तीनवटै अवरोध सम्बोधन हुने भएमा)	५
	• मध्यम (माथि पहिचान गरिएका कुनै दुई वटा अवरोध सम्बोधन हुने भएमा)	४
	• सामान्य (माथि पहिचान गरिएका कुनै एक अवरोध सम्बोधन हुने भएमा)	३
३.३	महिलाहरूलाई लाभको सुनिश्चितताका लागि लैङ्गिकमैत्री कार्यान्वयन संयन्त्र तथा वातावरण	
	–नीतिगत, संरचनागत तथा कार्य वातावरणलाई लैङ्गिकमैत्री बनाउन निम्न व्यवस्था भएमा	

	• ऐन, नियम, विनियम, कार्यविधि,निर्देशिका आदिलाई लैङ्गिकमैत्री बनाउन (समानता प्रबर्द्धन गर्न र विभेदकारी प्रावधान हटाउन) तथा कार्यस्थललाई महिला हिंसा मुक्त बनाउन (आचार संहिता, उजुरी सुनुवाई व्यवस्था) पहल गर्ने व्यवस्था उल्लेख भएका	५
	• महिलाका विशेष आवश्यकतालाई सम्बोधन गन भौतिक सुविधाका व्यवस्था भएका भए (भिन्न शौचालय, बच्चालाई स्तनपान गराउन स्थान, महिलामैत्री कार्यालय ले—आउट आदि)	४
	• कर्मचारीहरूलाई लैङ्गिक उत्तरदायी सेवा प्रवाह सम्बन्धी क्रियाकलाप (लैङ्गिक समानता प्रबर्द्धन गर्न कार्यक्रमहरूबारे जानकारीमूलक सूचना प्रवाहका व्यवस्था, नागरिक बडापत्र, भ्रमण, अभिमूखीकरण तालिम आदि व्यवस्था) का व्यवस्था भएमा	३
३.४	महिलाहरूलाई लाभका सुनिश्चितताका लागि बजेटका सुनिश्चितता	
	• लैङ्गिक समानता तथा समता प्रवर्धनका लागि पहिचान भएका कार्यक्रमका लागि प्रर्याप्त रकम विनियोजन गरिएका	३
	• लैङ्गिक समानता तथा समता प्रबर्धक कार्यक्रमका लागि विनियोजन गरिएका रकम सोही काममा खर्च हुने सुनिश्चितता भएमा	२
३.५	लैङ्गिक खण्डीकृत लाभको सुनिश्चितताका लागि लैङ्गिक अनुगमन, परीक्षण तथा प्रभाव मूल्याकनको व्यवस्था	र्७
	आयोजना कार्यक्रमका सबै तहमा निम्नानुसार लैङ्गिक खण्डीकृत सूचना र तथ्याङ्कको अभिलेखन राख्ने तथा प्रभाव मूल्यांकनका लागि निम्न बमोजिमको व्यवस्था भएमा	
४.०	• प्रतिफलमा महिला/पुरुषका भिन्न-भिन्न विवरण आउने गरी आयोजना/कार्यक्रमको अभिलेख राखेमा	२
	• मन्त्रालय, विभाग र मातहत निकायको कार्यसम्पादनका वार्षिक प्रगति प्रतिवेदन तथा समिक्षामा लैङ्गिक समानता सम्बन्धमा भएका प्रगतिहरू निम्नानुसार समावेश भएमा	१
	(क) १ देखि ३.२ बुदा का सूचक तथा उपसूचकहरूमा उल्लिखित सवालहरू	१
	सम्बोधन भएको नभएको समिक्षा गरिएमा	
	(ख) लैङ्गिक समानता सुनिश्चित गर्ने विनियोजित बजेट सोही काममा खर्च भए नभएको लेखाजोखा गरिएमा	१

	• समिक्षाबाट आएका सिकाइहरूका आधारमा आगामी वर्षका योजना/बजेट	१
	तर्जुमा गरिएमा	
	• सञ्चालित कार्यक्रमको लैङ्गिक परीक्षण (Audit), प्रभाव (Impact) मूल्याकन गर्ने व्यवस्था भएमा	२
	महिलाहरूको रोजगारी र आय आर्जन अभिवद्धि	२०
४.१	महिलाहरूको लागि रोजगारीको अवसरको उपलव्धता	
	सञ्चालित कार्यक्रमबाट तत्काल सिर्जित रोजगारीमा सहभागिताको सुनिश्चितता निम्नानुसार भएमा	
	• उत्तम (३३ प्रतिशत वा बढी)	८
	• मध्यम (२० देखि ३२ प्रतिशत सम्म)	६
	• सामान्य (५ दखि १९ प्रतिशत सम्म)	४
४.२	आयआर्जनको वैकल्पिक अवसर वा वृत्ति विकासका अवसर सिर्जना हुने भएमा	
	–सञ्चालित कार्यक्रमबाट तत्काल सृजित रोजगारी बाहेक आय आर्जनको वा वृत्ति विकासका अन्य बैकल्पिक अवसरहरू सिर्जना हुन सक्ने अवस्था भएमा (जस्तैः विभिन्न प्राविधिक तथा सीप विकास सम्बन्धी कार्यक्रमबाट सिर्जना हुने वृत्ति विकास र बजार विकासा लयायतका कारण सिर्जित वैकल्पिक अवसर आदि)	७
४.३	समान ज्याला दर	
	–उपलव्ध रोजगारीमा महिला र पुरुषका लागि समान ज्यालाका सुनिश्चितता भएमा	५
५.	महिलाहरूका समयको प्रयोगमा गुणात्मक सुधार तथा कार्य बोझमा कमी	१०
५.१	कार्यसम्पादनमा सहजता र समयको बचत तुरुन्त लाभ हुने तथा महिलाका समय बचत हुने नयाँ प्रविधि, तौर तरिकाको प्रयोगका व्यवस्था भएमा (जस्तैः घुम्ती बैंक, खानेपानी, सडक, सिंचाई, स्कूल जान नपाएका युवा युवतीहरूलाई अनौपचारिक शिक्षा, कार्य स्थलमा स्कुल, स्वास्थ्य सवा, नयाँ महिलामैत्री प्रविधिहरू, आदि)	४
५.२	परम्परागत भूमिका परिवर्तनका लागि दीर्घकालीन परिणाममूखी प्रयास भएमा	६
	– परम्परागत भूमिका परिवर्तनका लागि निम्न बमोजिमका प्रयास भएमा	
	• विभिन्न क्षेत्रमा परम्परागत रुपमा गरिने श्रम विभाजन भन्दा भिन्न प्रकृतिका कार्यमा (मूल्य तथा स्तर अभिवृद्धि सहित) महिलाहरूको भूमिकामा रुपान्तरण हुने व्यवस्था भएमा	२

	• महिलाहरूको अवैतनिक कामको महत्व, घरायसी काममा महिलाका विशेष बोझ बारे प्रशिक्षण तथा प्रचार सामग्रीमा छलफल भएमा)	२
	• यस्ता घरायसी काममा पुरुषको सहभागिता अभिवृद्धि गरी सहकार्यका भावनालाई प्रोत्साहन गर्न सकारात्मक व्यवस्था भएमा ।	२

<u>द्रष्टव्यः</u> माथि विभिन्न उपसूचकहरूका लागि परीक्षण सूचीमा निर्धारण गरिएको प्रतिशतका हिसाव गर्दा दशमलवमा आएमा ०.५ भन्दा कम भएमा तल्लो पूर्ण अङ्कमा र ०.५ वा सो भन्दा माथि आएमा माथिल्लो पूर्ण अङ्कमा गर्नुपर्नेछ । मापदण्डका लागि तोकिएका न्यूनतम अवस्था पनि विद्यमान नभएको अवस्थामा कार्यक्रमले कुनै अङ्क पाउने छैन । उदाहरणका लागि प्रतिशत गणना गर्दा १५.४ आएमा सोलाई १५ पूर्ण अङ्कमा तर १५.५ वा दशमलव पछिका अङ्क सो भन्दा बढी भएमा १६ पूर्ण अङ्कमा गणना गर्नुपर्दछ ।

अनुसूची-५

जलवायु परिवर्तन बजेट र यसको संकेत गर्ने तरिका

पृष्ठभूमि

नेपालमा जलवायु परिवर्तन र त्यसका चुनौतीहरू देखापर्न थालेको र यसबाट जलस्रोत, कृषि तथा खाद्यान्न, वन तथा जैविक विविधता, भौतिक पूर्वाधार, जनस्वास्थ्य र पर्यटन लगायत जीविकोपार्जनका संसाधनहरू अत्याधिक मात्रामा प्रभावित हुँदै गइरहेकोले जलवायु परिवर्तनको विषय महत्वपूर्ण र चिन्ताको विषय बनेको छ । जलवायु परिवर्तनका दृष्टिकोणले यो प्रदेश पनि अति नै संवेदनशील प्रदेश रहेकाले नेपाल सरकारको जलवायु परिवर्तन नीति, २०७६ ले समटेका विषयहरूलाई अगाडि बढाउने सन्दर्भमा प्रदेश सरकारले आवश्यक संस्थागत संरचना र बजेट कार्यान्वयन पक्षलाई ध्यान दिनु आवश्यक छ ।

जलवायु बजेट कोडले सम्बोधन गर्ने विषयहरू

जलवायु परिवर्तन बजेट कोडको प्रयोगले जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी कार्यको कार्यान्वयनको सिलसिलामा आइपर्ने आर्थिक दायित्वको सन्दर्भमा निम्न प्रश्नहरूलाई सम्बोधन गर्न सघाउने छः

- **के कस्तो खर्चलाई जलवायु परिवर्तनमा भएको खर्च मान्ने,**
- **जलवायु परिवर्तनका सन्दर्भमा हुने पूँजीगत खर्च वा सालबसाली खर्चलाई जलवायु परिवर्तनमा भएको खर्च मान्ने कि नमान्ने ?**
- **जलवायु परिवर्तनका लागि हुने खर्च कार्यान्वयन स्तरसम्म पुगेको छ छैन भन्ने कुराको कसरी यकिन गर्ने ?**
- **क्षेत्रगत (Sectorwise) जलवायु परिवर्तन कार्यलाई कसरी अघि बढाउने ?**
- **जलवायु परिवर्तन कार्यको लागि प्रदेश तहमा आवश्यक पर्ने समन्वयलाई कसरी सरल र प्रभावकारी बनाउने ?**
- **जलवायु परिवर्तनकालागि गरिने लगानीलाई दीगो बनाउन विभिन्न क्षेत्रबाट प्राप्त हुने सहयोगलाई कसरी हार्मोनाइज गर्ने ?**

जलवायु परिवर्तनसँग सम्बन्धित कार्यक्रमहरू

निम्न कार्यक्रमहरूलाई जलवायु परिवर्तनसँग सम्बन्धित कार्य मानी ती कार्यक्रमहरूमा हुने वा भएको खर्च खाकामा उल्लेख भए बमोजिम निम्न बमोजिम **"जलवायु परिवर्तन बजेट कोड"** प्रयोग गरि कार्यान्वयन गर्नुपर्ने हुन्छ ।

१. प्राकृतिक सम्पदाको दीगो व्यवस्थापन गर्ने तथा हरियाली अभिवृद्‌बि गर्ने कार्यक्रम,
२. भू–उपयोग योजना तथा जलवायू परिवर्तनको असरलाई थेग्न सक्ने (Resilient) भौतिक पूर्वाधारको बिकास कार्यक्रम,
३. जलवायु परिवर्तनको कारणबाट मानव स्वास्थ्यमा देखापर्ने नकारात्मक प्रभावलाई रोकथाम तथा नियन्त्रण गर्ने कार्यक्रम,
४. जलवायु परिवर्तनको कारणबाट खतरामा परेका जिव (Endangered Species) र जैविक विविधता,
५. हरित गृह ग्याँसको उत्सर्जन कम गर्ने गरी गरिएको फोहरमैला व्यवस्थापन गर्ने कार्यक्रम,
६. उर्जा, सिंचाई र स्वच्छ खानेपानीका लागी जलस्रोतको दीगो उपयोग गर्ने कार्यक्रम,
७. खाद्‌य स्वच्छता (Safety) तथा सुरक्षा (Security) सँग सम्बन्धित कार्यक्रम,
८. जलवायु परिवर्तनका कारण उत्पन्न विपद जोखिमलाई न्यून गर्ने,
९. हरित गृह ग्याँसको उत्सर्जन कम गर्ने तथा न्यून—कार्वन उत्सर्जन गर्ने उर्जाको प्रयोग गर्नका लागी पुनर्विकरणीय एवं वैकल्पिक उर्जाको उत्पादन, प्रयोग तथा यस सम्बन्धी प्रविधिको विकास गर्ने कार्यक्रम ।
१०. जलवायु परिवर्तनसँग सम्बन्धित सूचना, शिक्षा, सञ्चार, अनुसन्धान तथा विकास एवं तत्थ्याङ्क सङ्कलन गर्ने कार्यक्रम ।
११. जलवायु परिवर्तन सम्बन्धमा आवश्यक नीति, कानून एवं कार्य योजना तयार गर्ने कार्यक्रम।

जलवायु बजेटको सांकेतीकरण

माथि उल्लेख गरिए अनुसारका कार्यक्रमहरू अर्थात हरित गृह ग्याँसको उत्सर्जन कम गर्ने वा बढ्न नदिने, वायुमण्डलमा भएको हरित गृह ग्याँस प्रसोचन गर्ने, जलवायु परिवर्तनको कारणबाट मानवीय तथा प्राकृतिक प्रणालीमा पर्ने प्रभावको सामना गर्ने क्षमता अभिवृद्‌बि वा अनुकूलन गर्ने जस्ता कार्यहरूमा निम्न बमोजिम खर्च भएमा वा हुने भएमा निम्न बमोजिमको जलवायु बजेट कोड (संकेत) प्रयोग गर्ने ।

खर्चको अनुपात	उपादेयता	बजेटमा उल्लेख हुने कोड (संकेत)
५० प्रतिशत भन्दा बढी खर्चहुने भएमा	अत्यन्त	१

	सान्दर्भिक	
२० प्रतिशत देखि ५० प्रतिशतसम्म खर्च हुने भएमा	सान्दर्भिक	२
२० प्रतिशत भन्दा कम खर्च हुने भएमा वा प्रस्तावित कार्य जलवायु परिवर्तनसँग सम्बन्धित नभएमा	तटस्थ	३